

d.u. P 400121

1969 FEB 2 1

könyvtáros

a

művelődésügyi

minisztérium

lapja

19.

évfolyam

1969

február

2

*A Nyuli Községi Könyvtár (Győr m.) új épülete. Alsó képünkön: részlet a kölcsönzöböl
(MTI Fotó — Bajkor József felvételei)*

t a r t a l o m

Viták és feladatok	59
REMETE LÁSZLÓ: Egy könyvtárosnő a forradalomban	64
SIMAY NORBERT: A növekvő szabad idő és a könyvtárak nyitvatartása	67
Ahol fölösleges az olvasás (<i>Bozókgy Éva</i>)	71
KISFALUDI SÁNDOR: A szakmunkásképző intézetek könyvtárai	72
MÓNUS IMRE: A szakszervezeti könyvtárak fejlődése és az SZMT könyvtárak ...	76
1100 egyesületi tag (<i>dr. Székely Sándor</i>)	78
DCBOS PIROSKA: Olvasószolgálati hatásvizsgálatok a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárakban	79
GÖNCZI IMRE: Az NDK-ban dolgozó magyar szakmunkások könyvellátása ...	82
GÁLNÉ BALLAGI ÁGNES: A kölcsönzés szüneteltetésének okai a Szabó Ervin Könyvtár olvasói körében	83
Olvas-e a falu, amíg nincs járdája? (<i>Bozókgy Éva</i>)	85
Margó	86
A forradalmi évfordulók megünneplése a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 44. sz. kerületi könyvtárában (<i>Forgács Tiborné</i>)	91
A könyvtárak életéből (<i>Venezs Béla, Hajdu Ráfis, P. Felföldy Magdolna, Arató Antal, Józó Jánosné</i>)	91
Könyvtárépítési hírek	97

kis bibliográfiák

Olvasó népert	87
----------------------	----

t á j é k o z t a t ó

GEREBEN FERENC: Honnan szerzik be olvasmányaikát a középiskolás fiatalok? ...	99
ISZLAI ZOLTÁN: Könyvkiadási tervek 1969-re	102
Vita a könyvtárak szórakoztató szerepéről (<i>Szif Rezső, H. dr. Varsányi Livia</i>) ...	104

k ö n y v e k r ő l

Világirodalmi antológiák (<i>Zolnay Vilmos</i>)	107
A legyőzött távolság (<i>Csomor Tibor</i>)	109
KÁROLYI MIHÁLY: Az új Magyarorszáért (<i>Ónódy Miklós</i>)	112

k é z i k ö n y v t á r

BÉKÉS ISTVÁN: Napjaink szállóigéi (<i>Vértesy Miklós</i>)	112
--	-----

Nagyobb közművelődési könyvtárak gyűjtőköri szabályzata (<i>Futala Tibor</i>)	113
TOMBOR TIBOR: A könyvtári állomány tárolása (<i>Bereczky László</i>)	114
Könyv a német közművelődési könyvtári mozgalom kezdeteiről (<i>Somkuti Gabriella</i>)	115
HOVÁNYI GÁBOR: Nem hagyományos osztályozó rendszerek és eljárások (<i>Babiczký Béla</i>)	116
Német könyvtárjogi segédlet (<i>dr. Takács József</i>)	116
Kézi lyukkártyák a szakirodalmi tájékoztatásban (<i>Zirc Péter</i>)	117
Könyvtári kiadványok	119

A borító hátlapján Diskay Lenke linómetszete

из содержания

aus dem inhalt

Дискуссия о направлении развития массовых библиотек (итоги дискуссии) (59);
 Норберт Шимаи: Возрастающее свободное время и время выдачи книг в библиотеках (интервью) (67);
 Шандор Кишфалуди: Положение библиотек ремесленных училищ (72);
 Пирошка Добос: Изучение влияния обслуживания читателей в Столичной библиотеке им. Эрвина Сабо (79);
 Имре Гонци: Обеспечение книгами венгерских квалифицированных рабочих, работающих в ГДР (82);
 Ференц Геребен: Откуда приобретают книги для чтения учащиеся средних школ (99).

Diskussion über die Entwicklungstendenzen der allgemeinen öffentlichen Bibliotheken (Zusammenfassung) (59);
 Norbert Simay: Die wachsende Freizeit und die Öffnungszeit der Bibliotheken (Interviews) (67);
 Sándor Kisfaludi: Über die Situation der Bibliotheken in den Facharbeiterausbildungsinstituten (72);
 Piroška Dobos: Effektuntersuchungen im Leserdienst der Hauptstädtischen Ervin Szabó Bibliothek (79);
 Imre Gönczi: Die Buchversorgung der ungarischen Facharbeiter in der DDR (82);
 Ferenc Gereben: Von wo erwerben sich die Mittelschüler ihre Lektüren? (99).

from the contents

cikkeink szerzői

Dispute on the development trends of public libraries (Conclusion) (59);
 Norbert Simay: The increasing amount of leisure and the opening hours of libraries (Interviews) (67);
 Sándor Kisfaludi: Library situation in the schools training skilled workers (72);
 Piroška Dobos: Reading studies at the readers' service of the Municipal Szabó Ervin Library (79);
 Imre Gönczi: Library service for skilled Hungarian workers working in the GDR (82);
 Ferenc Gereben: From where are high school youth getting their reading materials? (99).

Bozóky Éva, a Könyvtáros rovatvezetője;
 Dobos Piroška, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezetője; Gátné Ballagi Agnes, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; Gereben Ferenc, a Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központjának munkatársa; Gönczi Imre, a SZOT Kulturális osztályának munkatársa; Iszlai Zoltán, a Könyvtártudományi és Módszertani Központ munkatársa; Kisfaludi Sándor, az Országos Pedagógiai Könyvtár osztályvezetője; Mónus Imre, a győri SZMT könyvtár vezetője; Remete László, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársa; Simay Norbert, a Könyvtáros munkatársa; Szió Rezső, az Országos Széchényi Könyvtár munkatársa; H. dr. Varsányi Livia, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 8. sz. kerületi könyvtárának vezetője.

Könyvtáros

A MŰVELŐDESÜGYI
 MINISZTERIUM
 LAPJA

INDEX: 25.449

Szerkesztő bizottság: Barabási Rezső, Elek Sándorné, Gerő Gyula, Gönczi Imre, Karácsonyi Jánosné, Katsányi Sándor, Kellner Béla, Kisfaludi Sándor, Kliss István, Kiss Jenő, Kondor Istvánné, Köhalmi Béla, Sallai István, Szőke Tiborné. Szerkesztő: Páldy Róbert. Szerkesztőség: Budapest, XI., Bartók Béla út 32. Telefon: 258-066, 457-418.

Kiadja a Lapkiadó Vállalat. Felelős kiadó: Sala Sándor. Kiadóhivatal: Budapest, VII., Lenin körút 9-11. Telefon: 221-293.

Terjeszti a Magyar Posta. Előfizethető a Posta Központi Hírlap Irodánál, Bp., V., József nádor tér 1. Előfizetési díj: 1/2 évre 36 forint. Egyéni előfizetés a 61.238. sz., közületi előfizetés a 61.066. sz. csekk-számlára, átutalás az MNB 8. sz. fiókjánál vezetett folyószámlára.

Viták és feladatok

A *Könyvtáros* hasábjain hosszabb idő óta rendszeresen követték egymást a közművelődési könyvtárak fejlesztésének bizonyos időszakos, vagy távlati tennivalóival foglalkozó cikkek. A sorozatban megjelenő írások néha vitáznak egymással, feleletként íródtak korábban kifejtett nézetekre, tovább bonyolították az eszmecsere fonálát, néha azonban csupán a tartalmi kapcsolódás fűzte össze az egymástól függetlenül keletkezett cikkeket. Az egymás utáni megjelenés következtében azonban még ezek az írások is egy eszmecsere névé váltak részeivé, így fogadták őket az olvasók. A vita egyik írása végül is egy csokorba vonta őket, de nemcsak azokat, hanem még olyan tanulmányokat is, amelyek nem lapunk hasábjain jelentek meg.

Ez indokolja, hogy a szerkesztőség is úgy foglalkozzék számvetésében ezekkel az írásokkal, mint *egy vita* részeivel.

Előljáróban azonban feleljünk arra a kérdésre: mi teszi indokolttá, hogy a közművelődési könyvtárak jövőjéről vitatkozzunk?

Eredményeinkre büszkék vagyunk, elsősorban arra, hogy megszerveztük az ország minden települését átfogó könyvtárhálózatot, s ez milliókhoz juttatta el a könyvet. De most arról van szó, hogy a jövőben milyen, *még nagyobb lépésekkel vigyük előre a könyvtárügyet.*

1966-ban jelent meg a *Magyar Szocialista Munkáspárt Elméleti Munkaközösségének* állásfoglalása: *Az irodalom és a művészetek hivatása társadalmunkban.* Ebből az állásfoglalásból sajátos könyvtári feladatok is adódtak, amelyeket Kiss Jenő fogalmazott meg „A könyvtári munka rangemelésé” című cikkében. Kiss Jenő írását tekinthetjük vitánk elindulásának. A társadalmi igények új szintjén nem lehet a régi módon könyvtári munkát végezni — állapította meg Kiss Jenő —, ezért emel-nünk kell az önmagunkkal szemben támasztott követelményeket.

Ez önmagában is elég nyomós érv ahhoz, hogy következő lépéseinket ne eddig bejárt pályákon, hanem bizonyos pályamódosítással tegyük meg. Más körülmények is késztetnek erre bennünket. 1968-ban a *gazdasági irányítás új rendszere* lépett életbe hazánkban. Közben fel kell készülnünk új ötéves tervünk célkitűzéseinek megfogalmazására. Szocialista építésünk új szakaszát jelentik ezek a gazdasági változások, amelyeket minden bizonnyal társadalmi változások is követnek. Mindennek számbavételére úgy készül a művelődéspolitikai irányítás, hogy ez év tavaszára *országos népművelési konferenciát* hívott össze, amelyen a népművelés legjobb szakembereinek bevonásával kívánja megvitatni a művelődés mechanizmusának szükséges módosításait.

A fenti körülmények jelzik, de a közművelődési könyvtárak belső fejlődése is világossá tette, hogy *könyvtáraink fejlődésének sajátos szakasza zárult le.* N. Rácz Aranka, Bereczky László és Kiss Jenő egyaránt megállapította ezt.

Számvetésünkben megkülönböztetett figyelemmel foglalkozunk Csúry Istvánnak lapunk 1968 novemberi számában megjelent, „*Könyvtári fejlődésünk néhány ellentmondása és a »public library« vita*” c. cikkével. Egyrészt azért, mert összefoglalásként hatott, másrészt, mert megállapításai nem a szerkesztőség álláspontját tükrözték, és állításaival kapcsolatban igen sok észrevétel érkezett a szerkesztőségbe.

Mint hogy a művelődés munkásai — közöttük a könyvtárosok is — a tavaszi népművelési konferenciára készülnek, abban nyilvánvalóan meg kell állapodnunk, hogy ott a közművelődési könyvtárosok milyen nézetet képviseljenek majd, hogy nagyjából egységes, korszerű állásponttal lépjenek fel.

„Fejből válaszolunk”

A szerkesztőség a mondottak mellett *azért kívánt szót kérni, mert* a vita tartalmi kérdései mellett egy módszerbeli kérdést is tartalmaz, ami alapjában érinti a lapot, annak profilját. Ez pedig a „fejből válaszolás” és a könyvtári publicisztika kérdése.

Amit Csúry István a fejből történő válasz tekintetében mond, annyira nyilvánvaló, hogy kár volna vele perbe szállni. Társadalmi szükségletek elemzése, valamely irtézményrendszer céljainak, működési formájának elvi, elméleti megalapozása, a gyakorlattal történő egybevetése a továbbfejlesztés nélkülözhetetlen eleme. Így

van ez a könyvtárüggyel is. Távlati tervek kidolgozása, a városfejlődés további terveinek ismerete, a községek lakóinak városba áramlása, a művelődésügy egyéb területeinek, a tömegközlelési eszközöknek a könyvtári igénybevételre várható hatása mind-mind olyan tényezők, amelyeket fel kell mérni, figyelembe kell venni, különben valóban „fejből” adunk választ lényeges kérdésekre.

A *Bereczky László—Papp István—Kiss Jenő* szerzői hármas és *Szekeres Pál* sürgette a szocialista könyvtárelmélet kialakítását. (L. Szekeres Pál cikkét A könyvtáros 1962. 1. számában.) Teljesen jogos a kritika, hogy az azóta kiterjedélyesedett könyvtári szakirodalmunkban az általános tudományos könyvtárak és a közművelődési könyvtárak viszonyának elvi kérdéseit nem tárgyalta a-magyar könyvtári szakirodalom olyan mértékben, mint ahogy kellett volna. Valóban le kell vonni a tanulságot s pótolni kell könyvtárelméletünk e téren mutatkozó hiányosságait.

A szerkesztő viszont joggal kérdezheti: *mire vállalkozhat a könyvtári publicisztika?* Jogos lehet a kérdés, hogy publicisztikai jellegű cikkek sorát miért tette Csűry Engels mérlegére? Különösen azért, mert maga is beismeri, hogy „annyi elméleti tudás, amennyi magasabb tevékenységi szint megtervezéséhez szükséges, kezünk ügyében van”.

Az elméletalkotó tevékenységnek pusztán végső fázisa a szintézis.

A tapasztalat csak kiindulópont lehet valamely hipotézis megalkotásához, amelyet a fejlődés, a mérés, a vizsgálat és az elemzés igazol vagy cáfol. Ez az elméleti fejlődés menete, ettől semmiféle közösségben el nem szakítható az alkotó társadalom. *A menet közbeni kontrolljaként funkcionáló publicisztika*, amelynek megnyilvánulásai (az egyes cikkek) lehetnek pusztán empirikusak, hipotétikusak, elméleti eredményeket ismertető, de egy adott társadalmon belül mégis biztosítékai annak, hogy az elmélet ne szakadjon el az élettől, a valóságtól. Minden valamire való elméleti harcot igen természetesen publicisztikai harc is kísér, nélkülük amaz az élettől eltávolodik, doktrinákká szürkül. Erdemes volna tüzetesebben megnézni, hogy a *Csűry István* által idézett cikkírók mit állapítanak meg cikkeikben. Erre azonban elég egy-két példa is.

Kiss Jenő említett cikkének alapmondanivalója, hogy a könyvtár csak úgy felel meg növekvő feladatainak, ha ösztönös (tehát intuitív, empirikus) megállapítások helyett a modern szociológiai módszerekkel folytat vizsgálatot, hogy olvasószolgálatát magasabb igénnyel végezhesse. Ez a rangemelés alapfeltétele.

Bényei József egy csomó igen hasznos tapasztalatot hoz kissé leegyszerűsítve. Tapasztalatai alapján azt állapítja meg, hogy bármilyen mértékben is végzünk olvasásszociológiai vizsgálatokat, a könyvtáros könyvvajánló tevékenysége elsősorban a *könyvtárosok izlésszintjétől* függ. A rangemelés feltétele a könyvtárosok képzésének magasabb szintre emelése. Ez a cikk is igényt fejez ki.

Imre Lajos — egy mondatban — azt fejt ki, hogy az értéktelen szépirodalom „nem lépcső”, a könyvtár szórakoztató funkcióját alá kell rendelni a nevelő feladatoknak. Újra csak követelés.

Kellner Béla nagy hatású cikke (sajnos, csak könyvtárosok olvasták) hangot ad annak az aggodalmának, hogy a gazdasági mechanizmus bizonyos következményei — amennyiben nem parirozzák ki a megfelelő központi intézkedések — a közművelődési könyvtárak fejlődését esetlegessé, a pillanatnyi pénzügyi helyzettől függővé tehetik.

Amit *Csűry István* követel, készséggel aláírhatjuk. Legfeljebb azt mondhatjuk, ne a publicisztikától kérje számon a nívós könyvtárelméletet, illetve ne azoktól, akik a könyvtári szaksajtó útján is sürgetik könyvtári fejlődésünket és keresik a fejlődés útját.

És itt még egy megjegyzést kell tennünk. A könyvtárakkal szemben támasztott társadalmi igények ugyanis az egész világon alig vannak feltárva. Másutt sincsenek ezzel sokkal előbbre, ott sem értek el olyan eredményeket ezen a téren, amilyeneket *Csűry István* követel.

„A valóság kérdez, mi fejből válaszolunk.” A szerző nem ismeri el eléggé a tapasztalatok-ismeretek átvételének létjogosultságát. Túlzás, hogy a rohamosan integrálódó világban valami sajátosan mást kíván a magyar valóság a kulturális-tudományos intézmények tekintetében, mint a szovjet vagy az amerikai, netán a cseh-szlovák vagy a bolgár. Sajátos valóságunk jobb ismerete bizony nem ártana, s jó, hogy a könyvtárszociológia — úgy tűnik — mégiscsak *megteszi az első nehéz lépéseket*.

A valóság nem egyszerűen kérdezt, mert az elmaradott valóság nem kérdezi a forradalmi korszakokban, hanem türelmetlenül, sürgetően követel; s szorítása máig sem enyhült. A rövid néhány esztendő alatt százezres nagyságrendűvé nőtt megyei könyvtárak további útja alapján megszabja egy-egy vidékünk művelődési-

tudományos lehetőségeit. Szegénységre ítélve, folyóiratok és a nagy nyelvterületekről is válogató reference könyvtári bázis nélkül óriási kölcsönkönyvtárakká merevülnek, ahelyett, hogy felismernék a szükségleteket. „Úgy, amint közvetlenül, kézzelfoghatóan jelentkeznek, valósággal bezörgetnek a könyvtár kapuján.”

Szocioökonómiai valóságunk, ahogy az kirajzolódik az állami távlati terveket megalapozó közgazdasági-futurológiai tanulmányokból, a vidéki városok — köztük a történelmi művelődési központok — értelmetlen könyvtári fejlesztését írja elő számunkra. S nincs is más mód, hogy az értelmiségi szint eléréseért folyó iskolázódás és önképzés tömegméretűvé válhasson, enélkül pedig a termelés gyors iramú fejlesztése hosszabb távon nem képzelhető el.

A „public library”

Amiről most vitatkoznunk kell, nem más, mint *közművelődési könyvtárunk* modellje. Vitatkoznunk kell, mert Csúry István cikke erre valóságos kihívást tartalmaz:

„Csupán annak indokait szeretnénk előadni, miért nem tekinthető a public library típusú könyvtárak létesítése, vagy általánossá tétele fejlődésünk archimedesi pontjának.”

„Amikor ... *Sallai István* a kirajzolódó trend vonalak összegezését a public library címkével látja el, a kétségtelenül frappáns megjelölés kedvéért a konstrukció tév-interpretálásának kockázatát vállalja.” Indokolja is: „A public library típusát, a korszerű működési formák széles körű alkalmazása tekintetében leginkább megközelítő könyvtárak tevékenységének egy csoportját úgy értékeljük, *mint amely nem elégíti ki objektív szükségletet*, s mint amely nem hozza meg a befektetett munkával arányos gyümölcsöt.”

Kezdjük a „címke” dolgan.

Európa polgári országaiban mindenütt, ahol a népkönyvtári hagyományok éltek és élnek, a közművelődési könyvtárak modern rendszerére való áttérés — kezdve az NSZK-n, folytatva Olaszországot, Ausztrián stb. — a *népkönyvtár* és a *public library* szembeállításával zajlik. Nálunk is így folyt már Szabó Ervin idejében is, szembeállítva felfogását Gulyás Páléval, aki a német gyökéren sarjadt népkönyvtárat kívánta elterjeszteni. A kérdésnek a századeleji szinten való újraélesztése szocialista ország viszonyai között nyilván anakronizmus volna, ha nem tapasztalnánk helyenként megelégedést az elszigetelt, apró könyvtárakkal.

Mindenütt, ahol a viták a cégér körül folytak és folynak, a jellemző az, hogy a „public library”-t nem egyszerűen egy könyvtár típusnak fogják fel, hanem egy meghatározott könyvtári felfogást fejeznek ki vele.

Mi ez a felfogás? Erősen leegyszerűsítve: az angolszász országokban már a század elején természetessé vált, hogy a néptömegek korszerű kiszolgálására általános gyűjtőkörű, nagy könyvtárakra van szükség, amelyek a legkülönbözőbb igények kielégítését vállalják magukra. A kontinensen (mindenekelőtt Németországban) ezzel szemben a múltban az a felfogás alakult ki, hogy a könyvtári ellátás *területi megszervezése* nem intézhető azonos intézményrendszerekben belül, hanem a magasabb fokú igények kielégítésére a városok *tudományos könyvtárakat* hozzanak létre. Németországban ennek nyomán létrejött a „*Wissenschaftliche Stadtbibliotheken*” és vele párhuzamosan a tömegigények kielégítésére városon a *Stadtbücherei*, falun a *Volksbücherei*. Ezeknek az volt a közös jellemzőjük, hogy nagyságban nagy eltérést mutattak, figyelembe vették a kiszolgált néprétegek eltérő igényeit, de abban megegyeztek, hogy kölcsönkönyvtári jellegű, népszerű irodalmat gyűjtő, nevelési célú intézményként működtek.

Sallai István elgondolását a public library szóval „címkezi”. Szerinte az egyes területeknek, amint az áruellátás, ugyanúgy a könyvtári ellátás szempontjából is természetesen kialakul a vonzóköre. A vonzókör központjában álló könyvtár a tudományos tájékozódás szintjéig integráló feladatot lát el, funkcionálisan központi könyvtár, *Csúry István* régebbi megfogalmazásában „általános tudományos könyvtár referenz szintig”, s minden kisebb könyvtár, amely ennek a könyvtárnak funkcióit nem tudja vállalni, szükségképpen *részének* tekinthető. A hálózat tehát az „ellátás egysége”. Az egység azonban abban az értelemben is egység marad, hogy maga a központi könyvtár sem rekeszt ki magából egyetlen olyan feladatkört sem, amely akár a tömegszórakoztató irodalom, „akár az előadós, a klubszerű és az egyéb-fajta élőszóval végzett ún. kultúrunka”. (*Extension work*, ahogy az angolszászok fogalmazzák.)

Úgy látszik, mintha *Csúry István* felfogása ezzel az elképzeléssel szemben állna. Látszólagos „arisztokratizmusa” mögött igen erős reális érzék húzódik meg. Az egész világ szakirodalmi egyértelműen bizonyítja, hogy a társadalom soha olyan méretekben nem igényelte az általános tudományos könyvtárat, mint ma. De saját gyakorlata arra inti, hogy nem elég az igényeket kifejezni, hanem le kell mérni, hogy megvalósításuk milyen mértékben vihető keresztül a mi viszonyaink között. Ez az aggodalom csengett ki szavaiból, mint ahogy a megyei könyvtárigazgatók 1964 áprilisi konferenciáján tartott előadásából is: „Ahhoz, hogy valamely könyvtár alkalmassá váljék tudományos szintű igények rendszeres szolgálatára, egész művoltában kell lényegesen átalakulnia és gazdagodnia minden más lényeges vonatkozásban is: a személyzet képzettsége és szemlélete, az állomány rendszerezésének, katalógusbeli és bibliográfiai feltárási módja és minősége, technikai apparátusa, a kutatói szükségletekhez igazodó olvasási feltételek stb. Mindez nem lehetetlen feladat, de feltételezi a perspektivikus tervezést, a megvalósítás fokozatosságát és megkívánja a valóban tudományos igénnyel fejlesztendő egy-két megyei könyvtár fejlődését s hathatós eszközöknek, a személyi kapacitásnak ezekre a helyekre való koncentrációját.”

A megyei könyvtárakról összefoglalóan ezt mondja: „a megyei könyvtárakat a megyeszékhely továbbra is fenntartandó és lényegesen fejlesztendő közművelődési könyvtárának, a kerületi és a fiókkönyvtárak leendő központjának és egy idő múlva kettős hatáskörű és felügyeletű megyei és városi intézménynek tekintjük, amelyek közül *egyesek* belátható perspektívában általános tudományos könyvtárakká fejleszthetők, koordináltak a helybeli szakegyetemi könyvtárakkal, ismét mások pedig a helybeli tudományegyetemi könyvtárakkal úgy osztoznak meg a feladatokon, hogy *távlatilag* is a *közművelődési* funkció ellátása marad osztályrészük”.

A két elgondolás közötti különbség egyszerűre fogva: Csúry szerint néhány nagy megyei könyvtárunk tudományos könyvtárrá fejlődik, ezek feladatai azonban nehezen egyeztethetők össze a „népművelési” feladatokkal. Szerinte a „mindent vállaló” public library egy kissé olyan intézmény, amelyet már elértünk. (Ezzel a megállapításával önkéntelenül is a közművelődési könyvtárosok legjobbainak ellenérzését váltja ki, különösen azért, mert éppen a legnívósabbban működő könyvtárak rendezvényei igen sikeresek, irodalmi eseményszámba mennek és nagyon látogatottak.) A felfogás különbsége abban áll, hogy *Csúry István* a korszerű követelményt csak a tudományos könyvtárban látja, amelybe néhány nagy közművelődési könyvtár kivételesen átnőhet. Míg *Sallai István* azt hangoztatja, hogy nincs „sajátos eredeti” és „tudományos” feladat, hanem ha minden országban, akkor Magyarországon is megérdemel egy-egy nagyobb város, amelynek vonzáskörébe 2—300 000 lakos esik, egy olyan központi könyvtárat, amely, ha akarom Einheitsbibliothek vagy public library, mindenesetre *városi központi* könyvtár. Ennél *természetes* kell hogy legyen a nagy gyűjtemény, a szolgáltatások teljessége az alacsonyabb fokú igények kielégítése nélkül. (A szocialista példát éppen a Szovjetunió szolgáltatja területi könyvtáraival.)

Minden intézménynek, melynek szolgáltató, nevelő, tájékoztató stb. funkciója van, propagálnia kell magát. A *Csúry István* által oly könnyedén elítélt ún. rendezvények a közművelődési könyvtárakban igényt teremtő tudományos és művészeti propaganda célt szolgálnak: orientálják az ízlést, érdeklődést ébresztenek és befolyásolnak, közvéleményt alakítanak — többek között a könyvtárról is. A könyvtár alapfeladatára, az olvasásra vannak hatással. A tevékenység e sajátos csoportját bizonyára lehetne jobban is végezni, de lemondani róla semmi esetre sem szabad. A tudomány propagandája a nevükben is tudományos könyvtáraknak, mint tudjuk, ugyancsak feladatuk.

A különbség látszatra pusztán gyakorlati vagy fokozatbeli. Népművelési politikánk szempontjából azonban igen nagy a jelentősége. Népművelési rendszerünk új koncepciójának kialakítása folyik. A hagyományos népművelés szerint vannak *népművelési* intézmények, ezekhez a régi *szervezeti* felépítés szerint a művelődési ház és a könyvtár tartozik. Az előre törő új felfogás szerint — és ezt vallja *Csúry István* is cikkében — a népművelés, tehát a tömegművelés *minden kulturális intézmény egy aspektusa*, így a könyvtáré is a maga egész együttes rendszerében, tehát nemcsak a közművelődési könyvtáraké.

A „sajátos” intézményrendszer felfogás nemcsak hogy elavult, túlhaladott, hanem megmaradása esetén azzal a jövátéhetetlen konzekvenciával járna, hogy a könyvtárügyet kétfelé osztanák.

Az a könyvtártípus, amit a mai nagy területi könyvtáraknak kell kifejezniök, nem más, mint a nevelés, tájékoztatás, szórakoztatás elválaszthatatlan egysége. Ezért nem lehet a közművelődési könyvtárügy „fejét” levágni és azt áosztani a tudományos könyvtárakhoz és „alsóbb testrészeit” meghagyni a tömegeknek.

Milyen könyvtárt ismer a hazai társadalom?

„A társadalom nem tud és makacsul nem is akar tudni a könyvtárakról” — írja Csúry István. Ha nem akarunk igaztalanok lenni, ezt a megállapítást így nem lehet elfogadni. Igaz, hogy még nincs elég mélyen a társadalom tudatában a könyvtárügy, még nem mindenütt kapta meg az őt megillető rangot. De Csúry István is tapasztalhatja, hogy mennyit áldoz például Debrecen város a közművelődési könyvtárak fejlesztésére. Mi magunk is rendszeresen olvasóink elé tárjuk a könyvtárpépítés lelkesítő példáit, eredményeit, amelyek mögött sok esetben lényegesen több a helyi társadalmi áldozatkészség, mint amit az állam tud nyújtani a központi erőforrásokból. A *szép asszonyt etetni és ruházni is kell* — mondták Marcaliban a vb tagjai természetes követelményként, amikor az új, nagyon szép járási könyvtár gondozásáról, továbbfejlesztéséről volt szó.

A valóságban tehát sokkal bonyolultabb a könyvtárak társadalmi megítélése, mint ahogy azt egy mondatban ki lehetne fejezni.

Olvasóinkat emlékeztetni kívánjuk az „Alföld” c. folyóirat népművelési vitájára. A vita lezárásához annak idején összefoglalót készített a folyóirat szerkesztősége. Ebben az összefoglalóban szó esett a könyvtárakról is, s több vonatkozásban elmarasztalták őket. Ez az összefoglaló a közművelődési könyvtárról szólva a régi típusú népkönyvtárat, kölcsönkönyvtárat marasztalta el. A vita irányítói nem vették észre, hogy az utolsó évtizedben kialakult már hazánkban egy másfajta, korszerű közművelődési könyvtár is, amelynek képviselői az ország minden vidékén megtalálhatók. Sajnos, nem általános ez a típus, így érthető, hogy a lakosság tudatában a régi könyvtár-kép él, és még sok népművelési munkás tudatában is az elavult modell hat. A debreceni vitazáráson senki sem akadt, aki elmondta volna, hogy a haladó könyvtáros közvélemény szemléletileg már túllépett a vitatott közművelődési könyvtáron, és gyakorlatában másfajta könyvtári élet bontakozik ki. Olyan közművelődési könyvtár, amely *állja a versenyt a korszerű technikával működő tömegközlelési eszközökkel*, amely egyenrangúan helyezkedik el ezek rendszerében, s amely felkészül azokra a feladatokra is, amelyeket a „gyorsuló idő” ad fel a művelődésnek.

Persze a társadalom könyvtári szemlélete csak akkor változik meg, ha általánossá lesz ez a korszerű közművelődési könyvtár, s a lakosság vagy legalábbis a lakoságnak közvéleményformáló rétege maga tapasztalja, hogy mit tud nyújtani a modern könyvtár — például a lakosság körében élő tájékoztatási igény kielégítésében.

A követendő út elméleti tisztázása a változó könyvtári gyakorlattal párosulva elősegíti előbb a könyvtárosok, majd hosszú és türelmes munka után a társadalom könyvtárszemléletének változását, fejlődését, korszerűsödését is. Ne legyünk tehát se türelmetlenek, se közönyösek! Dolgozzunk céltudatosan! Igazat kell adnunk Kiss Jenőnek abban, hogy a könyvtári feladatok helyes újrafogalmazása csak néhány év múlva lesz elvégezhető, mert akkorra lesznek világosak az új gazdasági mechanizmus reformjának társadalmi követelményei illetve következményei.

Ebben a lapunkban folyt vitában senki sem követelte valami új könyvtári rendszer szervezését. Mindenki a meglévő intézményrendszer továbbfejlesztését kívánja. Megerősít bennünket eljárásunk helyességében a *Népszabadság* 1968. december 24-i, karácsonyi számának „Egyértelmű politika” című szerkesztőségi cikke is, amely reánk vonatkoztathatóan az alábbiakat írja: „Ahhoz, hogy valóban eljussunk egy jobban, egyszerűbben és demokratikusabban működő igazgatási rendszerhez, sorra és rendre meg kell vizsgálni — ahogy ma is tesszük — intézményeink szerepét és működését. A gazdasági reform, amely jelentős változásokat hoz a gazdasági élet működésében, megfelelő eljárásokat és módosításokat követel a társadalmi kapcsolatok rendszerében.”

Számunkra ugyanez a feladat. Bízunk benne, hogy a vita is segít, hogy a társadalom igényeinek megfelelőbb korszerű könyvtártípus alakuljon ki.

Az idén megrendezésre kerülő országos népművelési konferencián minden esetre kívánatos lenne eredményeinkről és terveinkről tájékoztatni a művelődési irányítók és munkások széles körét. Azután pedig tovább kell formálnunk és érlelnünk elképzeléseinket.

A Művelődésügyi Minisztérium 1970-ben — megfelelő előkészítés után — összehívja a *II. országos könyvtáros konferenciát*. Ez után lenne esedékes a könyvtárügy fejlődését szabályozó új minisztertanácsi határozat kiadása.

Lesz tehát még fóruma terveink kollektív tisztázásának. A szerkesztőség úgy véli, hogy a különböző vélemények közlésével hozzájárult az elképzelések tisztázásához, s így elősegíti a további tervezést.

Egy könyvtárosnő a forradalomban

Történelmi idők élő szemtanúja és tevékeny részese volt *Pór Nándorné Váradi Irma*. A törekény alkátú asszony, aki már túl van nyolcvanadik életévén, teljes szellemi frissességét megőrizve, ma is eleven érdeklődéssel fordul a múlt és a jelen problémái felé. Mostanában elég sűrűn keresik fel azok, akik a fél század előtti eseményekről szeretnék tőle hallani a krónikákban, az egykorú forrásokban, tanulmányokban még nem szereplő tényeket. Ő pedig mindenkinek készséggel áll rendelkezésére.

Az elmúlt évben szép, értékes írással gazdagította a Szabó Ervin portrét, ez a munkája éppen a közel-múltban látott napvilágot a *Szabó Ervin emlékalbumban*. 1967 nyarán *Fedor Agnes* terjedelmes interjút készített vele a *Magyar Nemzet* számára. Nemrég, 1968 szeptemberében, a televízió képernyőjéről ismerhették meg nagyon sokan Váradi Irmát. Egy Szabó Ervinről összeállított emlékműsor keretében beszélt érdekesen és nagyon szerényen, ha önmagáról kellett szólnia. Amikor január elején felkerestük, éppen egy

rádióinterjúra készült: könyvtáros emlékeiről kellett nyilatkoznia 1918–1919-cel kapcsolatban, és ő tele volt gondnal, felelősségtudattal: hogyan, miképpen állítsa össze mondanivalóját, hogy abból a lényeges ki ne maradjon, ugyanakkor kerülje a dicsekvés látszatát. A forradalmi évekre vonatkozó kérdésekkel fordultam hozzá én is, aki a Fővárosi Könyvtár régi irattári anyaga és Váradi Irma írásai alapján nagy vonalakban már ismertem pályafutását.

Es ő csendesen, szerényen idézte ötven év előtti élményeit. Kortársai között nem az egyetlen — mondotta —, aki bár cselekedett a forradalomért, a viláért sem akar ebből valamilyen erkölcsi tőkét kovácsolni. Sőt fél évszázad távolából ő úgy érzi, úgy látja, hogy voltaképpen semmi különöset nem tett, amikor a nagy átalakulás előharcosaihoz csatlakozott. Szerinte csupán ennyi történt:

— *Én is az idők sodrába kerültem, lelkesedtem, mint mások, mint mindenki. A népmegmozdulásnak csak egyik statisztája voltam.*

Valójában seregnyi egykorú írásos dokumentum, akták, feljegyzések, jegyzőkönyvek, nyomtatott források tanúsítják, hogy Váradi Irma *nem csupán szemlélője volt* a történelmi változásoknak és nemcsak a forradalmi tömeghangulat hatására cselekedett. Magatartásának gyökerei mélyebbre nyúlnak vissza, a pályakezdő évekig.

1909-ben került a Fővárosi Könyvtár alkalmazásába, így tehát őt is a ma már igen népes tábort alkotó *női könyvtárosok előfutárai* közé sorolhatjuk. Hiszen kevesebb mint egy esztendővel előbb, 1908 nyarán adta be a derekát a fővárosi vezetéshez és alkalmazta Szabó Ervin kitarító ostromának engedve, előterjesztésekben kifejtett, külföldi példák sokaságával alátámasztott érvelése előtt meghajolva *Pikler Blankát, Magyarország első könyvtárosnőjét*. Többek között erre hivatkozva érte el nemsokára Ferenczi Zoltán, az Egyetemi Könyvtár akkori igazgatója, hogy a fővárosnál konzervatívabb egyetemi hatóság is helyt adjon kérésének, és az Egyetemi Könyvtárban éveken át ingyenesen dolgozó *Czeke Marianne*-t is státusba vehesse.

Váradi Irma a Fővárosi Könyvtár fejlődéstörténetének egyik rövid ideig tartó, de nagyon kedvező periódusában kezdte meg tevékenységét. 1910-ben fogadta el Budapest vezetésége a Szabó Ervin „Emlékirat...”-ában kifejtett nagyszabású programot, melynek jegyében az addig szűk körű, hivatali célokat szolgáló gyűjteményt önálló kultúrpalotával, nagy társadalomtudományi központtal, az egész városra kiterjedő fiókhálózáttal rendelkező nyilvános közkönyvtárrá kellett kifejleszteni. Ennek érdekében választották le a könyvtárt a statisztikai hivataltól, növelték meg ugrásszerűen a dotációt, a személyzet létszámát, s nevezték ki *Szabó Ervint igazgatóvá*.

Váradi Irma a központ gyökeres újjászervezésére indított munka dandárjába csöppent bele. A róla készült jellemzések szerint kitűnően helytállt, nagy érdeklődést mutatott a külföldi (angol, amerikai, német) tapasztalatok hasznosításával alkalmazott új könyvtárpolitikai és könyvtártechnikai megoldások iránt, amelyekkel *Szabó Ervin* és munkatársai, közöttük *Braun Róbert, Dienes László, Kőhalmi Béla,*

Madzsar József, Pikler Blanka a modern könyvtár iskolapéldáját teremtették az elavult intézményből.

Apró, de jellemző tréfás epizódot idéz ezekből az időkől Váradi Irma: 1912 nyarán Szabó Ervin hazatérőben volt Brüsszélből, ahol *Paul Ottlet*-vel, a Nemzetközi Bibliográfiai Intézet főtitkárával folytatott tárgyalásokat a tizedes osztályozás kirívó hibáinak korrekciójáról. Leghívebb munkatársai, közöttük Váradi Irma is kedves meglepetéssel várták: egy kis *bábszínházat* készítettek a Városházán elhelyezett könyvtárban. Valamennyi bábu, de még a díszletek is a nekik leginkább megfelelő decimális szakjelzettel ellátva mutatkoztak be a meglepett igazgatónak. Az ötlet Váradi Irmáé volt, aki saját keresményéből vásárolta meg a kellékeket is.

Nem sokkal több a magyar közművelődési könyvtárhálózat megalapozásának történetébe is beírta nevét. 1913 végén, 1914 elején adták át rendeltetésüknek a Fővárosi Könyvtár első modern közművelődési könyvtárait. A X. (*ma VIII.*) kerületi Százados úti 3-as számú *fiókkönyvtár* gondozásával Váradi Irmát bízták meg. A ma is eredeti otthonában működő gyűjtemény 1914 május elején az ő kezelésében kezdte meg életét, s Váradi Irma a forradalmak időszakáig, 1918-ig vezette a könyvtárat. Feladata nem volt könnyű a munkások és kispolgárok által lakott környéken, de a Szabó Ervin által róla készített jellemzések ezúttal is meggyőznek arról, hogy új posztján ugyancsak jól megállta a helyét. Erről tanúskodik Váradi Irmának egy nyomtatásban (a Városi Szemle 1914-es évfolyamában és különnyomatban is) kiadott úttörő tanulmánya, amelyben „*Egy városi fiókkönyvtár kezdetei*” címmel szakirodalmunkban elsőként adott képet az ilyen típusú intézmény belső életéről, problémáiról. Ez a beszámoló a később divatosá lett *szociográfiai irodalom szempontjából* is figyelmet érdemel a könyvtár környékének lakosságáról nyújtott adatközlései, értékelése folytán. Szabó Ervin az intézmény 1916-os jelentésében utalt rá, hogy kivált Váradi Irma érti meg a könyvtár intencióit.

A fiókkönyvtár fejlődését csakhamar lelassító, megbénító első világháború elhatárolóan alakította az ő gondolkodását is. A Fővárosi Könyvtár vezetői, az ár ellen fordulva, a békemozgalom szellemi fegyvertárává, propagandaközpontjává alakították. Váradi Irma nagy fogékonyságot mutatott e törekvések iránt, sőt maga is népszerűsítőjükké vált. Az intézmény egykorú nyomtatott értesítőiből és az irattári darabokból tudjuk, hogy az először akkorlajt rendszeresített könyvankét sorozat keretében „*A háború és béke könyvei*” címmel több alkalommal és helyen előadásokat tartott, az egyiknek szövege az Uránia című folyóiratban is megjelent.

1917 újabb fordulatot hozott. Váradi Irma élénken emlékezik egy jelenetre: Dienes László fordult hozzá azzal az óvatosan fogalmazott kérdéssel, mi a véleménye az orosz forradalomról.

— *Nekem nagyon rokonszenves, szeretném, remélem, hogy nálunk is valami hasonló változás következik be* — válaszolta.

Dienes nem szólt semmit, de mosolya, tekintete elárulta, hogy teljesen egyetért vele.

Egykorú jelentések szerint a Fővárosi Könyvtár vezetősége éppen a *Nagy Októberi Szocialista Forradalmat* követő hónapban, 1917 decemberében indított orosz nyelvtanfolyamot. *Grigorij Lóventál* és *Alexander Chariton* voltak a tanárok, azok az orosz értelmiségi hadifoglyok, akiket néhány hónappal előbb Szabó Ervin kért ki, személyesen leutazva a Pápa melletti Csótra, az ottani orosz hadifogolytáborból.

Váradi Irma Chariton népes csoportjában a legszorgalmasabbak közé tartozott. Bizonyítékként szó szerint idéz egy mondatot a cári orosz nyelvkönyvből, amelyet jobb híján használtak. Maga Chariton nem beszélt politikai nézeteiről. Más forrásból tudjuk, hogy a könyvtárban foglalkoztatott orosz hadifoglyok bejáratosak voltak Szabó Ervinhez, Madzsarékhoz és ott forradalmi dalokat énekeltek.

— *Az őszirózsás forradalmat, mint mindenki, én is határtalan lelkesedéssel fogadtam, én is vártam a második, a múltat végleg felszámoló szocialista forradalmat. Nincs ebben semmi rendkívüli* — igyekszik meggyőzni engem.

Váradi Irma nem akar hivalkodni nagy tettekkel, de a *Sípócz Jenő* helyettes főpolgármester és kormánybiztos aláírásával 1920. július 16-án kiadott fegyelmi végzés szövege önmagáért beszél: „*A proletárdiktatúra előkészítésének munkálatai nagyrészt a városi könyvtár helyiségében folytak le, ahol a proletárdiktatúra vezető egyéniségei közül Lukács György és Fogarasi Béla állandóan megfordultak. Jóllehet terhelte [Váradi Irma] az első számú fiókkönyvtárba osztott be, állandóan a központban tartózkodott ezen idő alatt, ahol rendszeresen tartottak titkos összejöveteleket. Ugyanezen időben terhelte dr. Kremmer Dezső [Szabó Ervin egykori „odaadó híve” volt, akit az ellenforradalomnak tett szolgálataiért bíztak meg a Fővárosi Könyvtár vezetésével 1919 augusztusában] vallomása szerint az orosz bolsevizusról*

a leglelkesebben nyilatkozott s attól várta a felszabadulást”. Az 1919. február 21—március 21 közötti időről van szó, amikor *Kun Bélát* a Kommunisták Magyarországi Pártjának egész vezetőségével együtt a polgári „demokratikus” kormány elfogatta, megkínóztatta, bebörtönöztette.

Ekkor már a Párt tagja, mert egész szívével a kommunistákhoz húzott *Váradi Irma*. A fegyelmi bizottságnak készséges tanúk segítségével sikerült is kimutatnia, hogy „*A proletárdiktatúra kikiáltását megelőző este terhelt a Vörös Újság szerkesztőségében (a Visegrádi utca 15 alatt) tartózkodott és késő éjig ott-maradt. Innen Szigeti Gabriellával alvász céljából a városi könyvtár helyiségébe ment*”.

Igy történt — erősíti meg most is *Váradi Irma*, miközben emlékeit próbálja felszínre hozni: nemcsak a lelkes néző szerepét kívánta betölteni, hanem segíteni is akart. Nem dicsekedhet különös érdemekkel: ajánlkozására a pártközpontban azzal bízták meg, hogy hozzon élelmet az ott dolgozóknak, amit persze megtett. Ezután a *Kossuth Lajos* utcába mentek *Szigeti Gabriellával*, ahol ők is részt vettek az Országos Kaszinónak és a Nemzeti Kaszinónak, az úri osztályok e két gyűlölt fellegvárának köztulajdonba vételében.

A könyvtárt kinyitó kapusnak a fegyelmi jegyzőkönyv szerint *Váradi Irma* ezeket mondotta a proletárdiktatúra első éjjelén: „Most már minden a miénk, miénk a sok kaszinó, gyár, bank stb.”

Ilyen és hasonló vádak bőven elegendőnek bizonyultak volna egy könyvtáros el-távolítására, üldözésére, de a jegyzőkönyv még ezeknél „súlyosabbakat” is mond a megvádolt emberről: részt vett a könyvtárakat szocializáló bizottság munkájában, állandóan a *Kinizsi utcai* központi gyűjtőhelyen tartózkodott és „*több könyvtár számára akart könyvet elvitetni, így a különböző könyvtárak könyvtügyeinek összekeveredését előmozdítani*”.

Váradi Irma ezt a munkáját sem hajlandó bűnnek elismerni. Nemcsak most, de az ellenforradalom idejében sem vállalta. Fellebbezésében a fehér terror idején ugyanazt hozta fel, amit ma is vall. A közkönyvtárak alapítását és fejlesztését, tehát a közügyet szolgálta az a munka, amelyet a könyvtárakat *szocializáló bizottság tagjaként* végzett.

A közérdeket szolgálta azzal is, hogy előadásokat tartott a munkáshatalom hónapjaiban: a Központi Egyetemen beszélt egy sorozat keretében; elment a Kommunista Ifjómunkások Szövetségének néhány gyűlésére is; a proletárforradalom bukása után pedig *Lékai János* jelenlétében tartotta meg előadását, amelyhez a KIMSZ alapítója megjegyzéseket is fűzött. Felemelő és szomorú emlékek kapcsolódnak ehhez a szerepléséhez, amelynek színhelye egy a *Ferenciek* terén (ma *Károlyi Mihály utca*) volt gyűlésterem: az utcákról a bevonuló román királyi hadsereg robaja hallatszott — az ifjómunkások serege azonban mit sem törődve a történetekkel rázendített az Internacionáléra és hangjuk elnyomta a bakancsok, lópaták csattogását, a szerkocsik zaját...

Sok minden kihullott már az emlékezet rostáján az eltelt fél évszázad alatt, de a néhány fennmaradt mozaik beszédesen igazolja, hogy *Váradi Irma* nemcsak lelkes, egyszerű statisztája, hanem odaadó harcosa is volt a maga területén a szocialista forradalomnak, olyan ember, akire *jogos tisztelettel* tekint a mai könyvtáros nemzedék.

R e m e t e L á s z l ó

Kitüntetések

A Népköztársaság Elnöki Tanácsa nyugalomba vonulása alkalmából *Kempfner Pálnét*, a Magyar Tudományos Akadémia Könyvtárának munkatársát a MUNKÁÉRDEMREND BRONZ FOKOZATÁVAL tüntette ki.

A művelődésügyi miniszter a *Marx Károly* Közgazdaságtudományi Egyetem fennállásának 20. évfordulója alkalmából, eredményes munkája elismeréséül *Varga Jánosnak*, a könyvtár szakmunkásának a KIVÁLÓ DOLGOZÓ kitüntetését adományozta; a *salgótarjáni Kohászati Üzemek* Művelődési Központja fennállásának 90. évfordulója alkalmából, eredményes tevékenysége elismeréséül *Vonsik Ernőné*t, a könyvtár vezetőjét DICSÉRETBEŊ részesítette; nyugállományba vonulásuk alkalmából, eredményes munkájuk elismeréséül *dr. Zalai Zoltánnak*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár osztályvezető helyettesének A SZOCIALISTA KULTÚRÁÉRT kitüntetését adományozta, *Fadgyas Istvánt*, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár raktárvezetőjét DICSÉRETBEŊ részesítette.

A növekvő szabad idő és a könyvtárak nyitvatartása

1968 a dolgozók tömegei számára a rövidített munkahétre való áttérés éve volt. Hozzávetőlegesen egy millió azok száma, akiknek hét végi pihenőnapja a munkaidő-csökkentések következtében egyről kettőre emelkedett. 1969 első felében további fél milliós növekedéssel lehet számolni. Ennek nyomán a népművelők számára is országos gonddá vált a megnövekedett szabad idő hasznos eltöltésének ügye. Az alábbiakban bemutatunk néhány könyvtárat azok közül, amelyek „megértették az idők szavát”, részt vállalnak abban, hogy a dolgozók minél tartalmasabb szórakozással töltsék el meghosszabbodott vikendjüket.

Mit láttunk Székesfehérvárott?

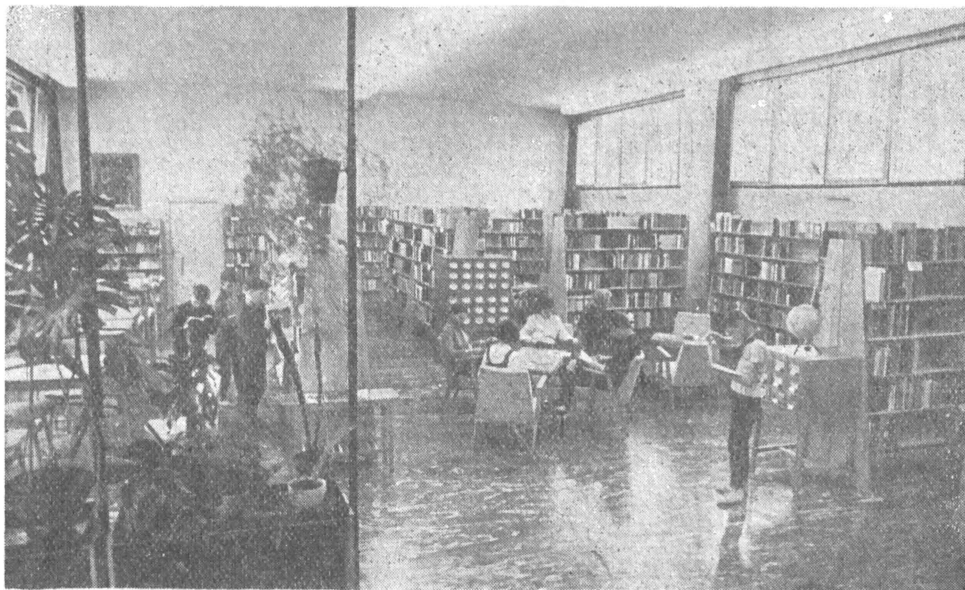
Méltó hajlékot emeltek a könyveknek és az olvasás híveinek a viharos tempóban fejlődő dunántúli nagyváros, Székesfehérvár egyik új lakótelepének közepén. Annak idején erről lapunk olvasói is meggyőződhetnek abból a képes beszámolóból, amellyel a város tanácsköztársasági múltjában szerepet játszó *Velinszky László*ról elnevezett városi könyvtár megnyitására hírt adtunk. (Könyvtáros, 1967. 5. sz.) Még nem múlt el két év a kapunyitás óta, de már meghaladja a másfél ezret az olvasók száma.

— Része van ebben a sikerben a könyvtár nyitvatartási rendjének, annak, hogy szombaton is nyitva tartanak?

— Bizonyára — mondja *Molnár Istvánné* könyvtárvezető —, bár ezt nem tudjuk közvetlenül kimutatni. Ugyanis a megnyitás napja óta, tehát kezdettől fogva tartunk könyvtári órákat szombaton is. Mi ezt — olvasóinkkal együtt — a legtermészetesebbnek érezzük. Heti nyitvatartásunk a következőképpen alakul: hétfőn a könyvtár zárva van, kedden és pénteken 11-től 19-ig, a többi napokon, a szombatot is beleértve 14-től 19 óráig, összesen tehát heti 31 órán át látogatható. A nyitvatartás egyben kölcsönzési és helybenolvasási lehetőséget is jelent. (Az olvasótermi részben 16, a könyvkiválasztó térben 12 ülőhely van, míg a gyermekek számára 22 teszi lehetővé a könyv olvasást, lapozgatást, böngészést. Olvasnivaló is bőven akad: a 12 000 könyvön kívül 138 hírlap illetve folyóirat található a könyvtárban.)

— Talán az egyes napok forgalmának alakulása illetve egybevetése nyújt valami támpontot a szombati nyitvatartás kihasználtságáról?

— A négy kölcsönzési napon — keddtől péntekig — napi átlagban 62 felnőtt olvasó 124 kötetet, és ugyancsak 62 gyermek 109 kötetet kölcsönzött. Velük szemben

A székesfehérvári Velinszky László városi kerületi könyvtár (Kabáczy Szilárd felv.)

59 felnőtt olvasó 112 kötetes és 54 gyermek 62 kötetes kölcsönzési forgalma jelzi a szombati igénybevétel mértékét. Ha ehhez még hozzávesszük azt, hogy a kedd jóval erősebb forgalmú nap a többinél, mivel előtte két napig zárva tartunk, akkor nyugodtan mondhatjuk: *a szombat látogatottsága semmivel sem marad el az előző napoké mögött.*

— Kik keresik fel szombaton a könyvtárat?

— A látogatók életkor, foglalkozás szerinti összetétele nem tér el a többi napokon észlelhető arányoktól. Bár munkás olvasóink közül valamivel többen keresnek fel bennünket szombaton, mint az egyéb hétköznapokon (30 illetve 25 százalék.).

— Ez az 5 százalékos növekedés már a szabad szombat következménye?

— Valószínű. Adatokkal azonban nem rendelkezünk, mivel, mint mondtam, kezdettől fogva nyitva tartunk szombaton is. Ellenben jellegzetes szombati sajátosság, hogy a szomszédos *középiskolás kollégium diákjai*, akik hétköznap az intézeti rend következtében a kora délutáni órákban jönnek hozzánk és csak rövid időt töltenek itt, szombaton *csaknem az egész délutánjukat itt töltik*, a zárásig olvasgatnak. Az általános iskolai tanulók is sokkal több időt töltenek el a könyvtárban szombaton, mint hétköznapokon, mivel ezen a napon nincs délutáni napközis foglalkozásuk.

— Mi a különbség a látogatók szombati illetve egyéb hétköznapki könyvtárhasználatára között?

— Szombaton még elvétve sem halljuk a felnőttek szájából, hogy „Jaj, rohanom kell, csak gyorsan valamit!” Pedig máskor ez a leggyakrabban elhangzó mondat. *Szombaton inkább ráérnek könyvtárban időzni az emberek.* Ez azonnal szemet szúr, ha látjuk, amint kényelmes lassúsággal sétálgatnak a polcok között, időnként leemelnek egy-egy könyvet, belelapoznak. Mint az antikváriumok törzstagjai, akik különösebb cél nélkül, csupán a felfedezés örömeért böngésznek a könyvekben. Néme-lyikkel letelepednek és mindjárt olvasni is kezdik. Vagyis: azért jöttek, hogy néhány órát itt töltsenek a könyvek, folyóiratok társaságában. Programmá emelték a könyvtárlátogatást, amelynek most, szombat délután jött el az ideje.

— Vagy említsem azokat, akik tanulni jönnek? Gyermek és felnőtt „diákok” egyaránt. Ilyenkor készülnek az „adatigényes” dolgozatok. (Közbevetőleg: a közeli gépipari technikum diákjai mesélik, hogy az ő magyar tanáruknak csak a felelet vagy dolgozat „imponál”, amelyből kiténik, hogy a tanuló a tankönyv adatain kívül mást is hozzáolvasott a témához. Számtalan jelből tapasztaljuk, hogy ennek az iskolának a pedagógusai igen erőteljesen ösztönzik a tanulókat a rendszeres olvasásra.) — Van még egy sajátos lakótelepi érv is a szombati nyitvatartás mellett; és ez az, hogy a telep lakóinak több mint a fele 30 év alatti, családos fiatal nő és férfi, sok gyermekkel. Ők hétköznap munka után bölcsődébe, óvodába sietnek, nem érnek rá a könyvtárba jönni. *Nekik csak a szombat délután felel meg.* Élnek is vele.

— Hogyan igazodik a könyvtárosok munkaideje a szombat délutáni nyitvatartás követelményeihez?

— A három fős könyvtárosi gárdából kettőnek kell szombat délután szolgálatban lennie. Ez azt jelenti, hogy csak minden harmadik szombat délutánunk szabad.

A Veszprémi Megyei Könyvtár tapasztalatai

A szombati nyitvatartással kapcsolatos tapasztalatokról két megyei könyvtár illetékeseinél érdeklődtünk, és megkérdeztünk egy járási könyvtárigazgatót is.

Halász Béla, a Veszprémi Megyei Könyvtár olvasószolgálati csoportvezetője a következőket mondotta:

— Hétfőtől szombatig, minden nap 11-től 20 óráig van nyitva a megyei könyvtár, évek óta. A látogatók ezalatt minden szolgáltatást igénybe vehetnek. Van kölcsönzés, lehetővé tesszük a helybenolvasást, és a tájékoztató szolgálat is rendelkezésre áll. A könyvtár rövidesen felállításra kerülő zenei részlege is ehhez a nyitvatartási rendhez fog igazodni.

— Arra a kérdésre, hogy indokolt-e a szombati nyitvatartás, a forgalmi statisztika ismeretében igennel kell válaszolnunk. A 200 látogatóval, 4—500 kötetes könyvforgalommal *erős napnak számító hétfő és kedd mellé felzárkózóban van a szombat is*, 150 olvasójával és 3—400 kölcsönzött kötetével. A csütörtököt és a pénteket már „lekörözte”. Ha ehhez még azt is hozzávesszük, hogy szombaton több az olyan látogató, aki *tanulni, böngészni, búvárkodni jön*, s ennek folytán több a tájékoztatási igény is, megállapíthatjuk, hogy a szombat „*minőségi nap*”. A kevesebb „*szimpla*” kölcsönzést kiegyenlíti a jóval több kérdés, amelyre a könyvtárosoknak választ kell adniuk.

— Ami a munkaszervezést illeti, a szombati nyitvatartást *ügyeleti rendszerben oldottuk meg.* Ebben mindenki — az igazgató is résztvesz, ha rákerül a sor. A besoroztat az olvasószolgálati csoportvezető készíti el. A 18 fős létszám alapján *egy-egy*

Részlet a Hatvani Járási Könyvtár könyvkiválasztó teréből (MTI Fotó — Kunkovács László felv.)

könyvtárosra másfél hónaponként egyszer kerül az ügyelet sora. Jó ez a rendszer azért is, mert azok a könyvtárosok is kapcsolatba kerülnek — legalább időnként — az olvasókkal, akiknek erre beosztásuknál fogva nincs módjuk.

— Döcög a szombati nyitvatartás bevezetése a járási könyvtárakban főleg azért, mert a bennük dolgozó könyvtárosok kis létszáma miatt túl gyakran kerül az ügyelet sora egyre-egyre. Húzódóznak tőle azért is, mert — mint mondják — ott, ahol bevezették, csak kevés olvasó élt a szombati könyvtárlátogatás lehetőségével. Ebben persze nincs igazuk, mert *egy bizonyos időnek el kell telnie, míg átmegegy a köztudatba, hogy szombaton sincs zárva a könyvtár ajtaja.* Hogy ez így van, arra jó példa az Ajkai Városi Könyvtár esete. Ajkán is szinte teljes érdektelenség mutatkozott a szombati nyitvatartás iránt — kezdetben. Fél év elteltével a szombat forgalma elérte a többi hétköznapét.

Somogy megyei vélemények

A Kaposvári Megyei Könyvtár álláspontját a nyitvatartási idővel kapcsolatban félreérthetetlenül megfogalmazta *Kellner Béla* igazgató egyik múlt évi cikkében (A tanácsi közművelődési könyvtárak az új gazdasági mechanizmusban. Könyvtáros, 1968. 2. sz.): „... az új mechanizmus szellemében... a nyitvatartási időt az olvasók szabad idejéhez és nem a könyvtárosok szabad idő igényéhez kell szabnunk... Logikai érvekkel aligha bizonyítható, hogy éppen abban az időben nem látogatják a dolgozók a könyvtárakat, amikor egész délutánjuk szabad...”

A hirdetett elveket a gyakorlatban is megvalósítják. Erről *Fiola Pál*, a megyei könyvtár olvasószolgálati csoportvezetője ezt mondta:

— A Kaposvári Megyei Könyvtár heti 50 órán át fogadja olvasóit. Öt napon át, hétfőtől szombatig 10-től 20 óráig. A zárvatartás napja kedd. Én is azt mondhatom, hogy *a szombat, a forgalom nagyságát tekintve, jó közepes erősségűnek mondható.* A látogatók számához képest a kölcsönzött könyvek száma viszonylag kisebb, nálunk is *a helybenolvasás dominál.* Feltűnően sok felnőtt férfit láthatunk, főleg a délutáni órákban, amint a lapokat, folyóiratokat olvassák. A tájékoztatást elsősorban a közép- és főiskolás diákok veszik igénybe.

A szombati nyitvatartás gondja az olvasószolgálat munkatársaira hárul. Ez bizony hátrányos rájuk nézve, mivel azt jelenti, hogy *minden második szombat délutánjuk foglalt.*

A járási könyvtárak fél éve — egy éve kezdték el a szombati nyitvatartást rendszeresíteni, tehát most vannak a „bejáratási időben”. A legtöbb helyen cserébe megszüntették a hét valamelyik másik hétköznapján a délelőtti nyitvatartást.

A nyitvatartási problémák könyvtártípusonként különböznek

Békés György, a Hatvani Járási Könyvtár igazgatója a kiskönyvtárak és a főhivatású könyvtárosok nyitvatartási problémáinak eltérő voltára hívta fel a figyelmet. Ő az alábbiakban fejtette ki véleményét:

— A könyvtárak nyitvatartási idejét másként kell vizsgálni a tiszteletdíjas és részfoglalkozású, és másként a főhivatású könyvtárossal működő könyvtárakban. A tiszteletdíjas és részfoglalkozású könyvtárosok havi illetménye, járásunkban 100 és 550 Ft között ingadozik. Ennek megfelelően a könyvtárak nyitvatartási ideje a heti 2—3 órától 16 óráig terjed. Ezeknek a könyvtáraknak a nyitvatartási idejét elsősorban nem a társadalmi igény, hanem a lehetőség és a könyvtáros szabad ideje határozza meg. A községi könyvtárak zömében a hét végén nincs kölcsönzés. Egyik-másik könyvtárban a kölcsönzési időnek alkalmazkodnia kellene a bejáró munkások szabad idejéhez, az autóbuszközlekedéshez stb. Ezt azonban csak az esetek kis részében sikerült elérnünk. A szűk nyitvatartási idő keretében nem tudjuk lehetővé tenni a helybenolvasást, a tanulást, a folyóiratok, napilapok rendszeres felhasználását. Ez különösen azokban a községekben fájdalmas, ahol a tárgyi feltételek egyébként megfelelénének a kívánalmaknak. Alkalmas könyvtárhelyiség, izléses berendezés és kitűnően összeválogatott kézikönyvtár segíthetné a helyi funkcionáriusok, pedagógusok és minden érdeklődő olvasó művelődését.

— A főhivatású könyvtárossal működő könyvtárakban falun és városban egyaránt arra törekedtünk, hogy azok az igényekhez alkalmazkodó kölcsönzési idővel működjenek.

— A *Hatvani Járási Könyvtár* megszervezése után a nyitvatartási idő előbb heti 30 óra volt, később pedig heti 36 órára emelkedett. A nyitvatartási idő kialakítása azonban nem ment könnyen, mivel össze kellett egyeztetnünk az olvasók és a könyvtári dolgozók eltérő érdekeit. Hiszen a szakma elnökesedése következtében mind a késő esti órákba nyúló kölcsönzés, mind pedig a szombat délutáni kölcsönzés bevezetése nem kis gondot okozott. A munkatársak ma már teljesen egyetértenek abban, hogy az olvasók érdeke az elsődleges, hisz a könyvtár nemcsak munkahely, művelődési intézmény, hanem elsősorban szolgálat!

— A járási könyvtárban a hét öt munkanapján naponta 13-tól 19 óráig, továbbá hetenként kétszer délelőtt 9-től 12 óráig tartunk nyitva. A kölcsönzési szünnapot a hét közepére tettük, amikor raktárrendezéssel, folyóiratrendezéssel, feldolgozással stb. foglalkozunk.

— A dolgozók szabadidejéhez való alkalmazkodás, a szombati nyitvatartás a könyvtári forgalom egyenletesebb megoszlását is eredményezte. A hétfői nyitvatartást még akkor is rendszeresítenünk kellene, ha ebben az időpontban csak középiskolás fiatalok és nyugdíjasok járnának a könyvtárba. Tapasztalatunk szerint azonban szombaton olyanok veszik igénybe a könyvtár szolgáltatásait — különösen a helybenolvasás lehetőségét —, akik részére csak ez az egy szabadnap áll rendelkezésre. Szombaton látogatnak bennünket a más városba eljáró dolgozók, közlekedési alkalmazottak, pedagógusok. Jó néhány olyan olvasónk van, akik minden szombaton a könyvtárban tanulmányozzák a periodikákat és pótolják a heti olvasási „restanciájukat”.

A szombati napok forgalmát más napokhoz viszonyítva azt tapasztaljuk, hogy a könyvtár teljes forgalmának 18,3%-a szombatra jut. (Legmagasabb az arány a keddi kölcsönzési napon — a forgalom 21,1%-a — e napon azonban 9 órát kölcsönzünk.)

— Az év különböző szakaszaiban eltérő a szombati napok forgalmának aránya. Nyári hónapokban a vikend következtében alacsonyabb (14,6%), a téli hónapokban viszont a legmagasabb (26,5%)!

— A város erősen munkás lakta külterületén működő fiókkönyvtár, továbbá a járás területén levő, főhivatású könyvtárossal működő községi könyvtár szombati forgalma a központi könyvtárhoz hasonló képet mutat.

— Összefoglalásképpen szeretném leszögezni, hogy a lakosság részéről a könyvtári szolgáltatásokkal szemben támasztott követelmények állandóan növekednek, de a könyvtárosok — sok esetben önhibájukon kívül — nem tudnak lépést tartani e követelményekkel. A nyitvatartási idő növelésének anyagi feltételeit (tiszteletdíjmelet, státusok) intézményesen kellene megoldani.

Szombaton és vasárnap is...

Összefoglalásunk végére — témájánál fogva — szinte kívánczok az alábbi kis történet.

December 6-án a TV híradó szavá tette: a szabad szombat örömeiből *Budapesten* kimarad az olvasás, pedig „a legtöbb embernek mégiscsak... a legérdekesebb, a leghasznosabb szórakozása.” Hiába, a *kerületi könyvtárak ajtaja szombaton továbbra is zárva marad*. Ez derült ki a megkérdezett könyvtáros szavaiból.

Alig telt el azonban két hét a riport után, újra könyvtárosokat láthattunk a képernyőn.

És mit mondtak?

Azt, hogy mégis bevezetik a szombati nyitvatartást: 1969. január 1-től szombat délután, sőt vasárnap délelőtt is nyitva tart az egyik kerületi könyvtár. A többiekét is fokozatosan megoldják, belső munkaszervezéssel, átcsoportosítással.

Simay Norbert

Ahol fölösleges az olvasás

— Könyvet ezeknek? Hiszen csak elvesztenék vagy széttépnék, esetleg ellopják... Ezeket ugyan semmi sem érdekli, de ha érdekelné, az annál rosszabb volna, mert úgy sem tanulnak, még csak az hiányzik, hogy olvassanak is!

Ez az elsősorú szóáradat a katedra túlsó oldaláról zúdul ránk: a VIII. kerület egyik gyermekkönyvtárosára és rám, aki modern Harun al Rasidként elkísértem olvasótoborzó útjára. A megdöbbenéstől szóhoz sem jutunk, hiszen ez a fogadtatás példa nélküli. Más iskolában mindig kedvesen fogadják a könyvtárost, régi kapcsolatok erősítésének alkalmaként örülnek látogatásának, sőt előfordul, hogy a napközis csoportokat maguk a tanárok kísérik át a közeli gyermekkönyvtárba a számukra kijelölt délelőttökön. Itt viszont a napközis tanár bosszúsan ráncolja homlokát, s tekintetén látszik, hogy jobban szeretné, ha már nem volnánk jelen. Ennek érdekében gyors engedelményt tesz.

— Egy-két belépési ívet nem bánom, itt hagyhatnak. Majd odaadom az arra érdemeseeknek. De azokat én választom ki! — és már el is merül egy füzet javításában. Többé ránk sem néz, számára a látogatás befejeztett.

Kifelé jövet a gyerekeket figyelem. Csendesen ülnek asztaluknál, és rezzenés nélkül hallgatják a beszélgetést. Az őket ért szidalmakat is fásultan veszik tudomásul, úgy látszik, megszokták. De amikor néhányan körülveszik a katedrát, és a tanár már nem láthat minket, többen is odasomfordálnak hozzánk:

— Tessék mondani, azért, ha elmegyünk a könyvtárba, mi is beiratkozhatunk?

Gyorsan bölintünk és sietünk az ajtóhoz, nehogy még az „illegális” toborzás vádja érjen bennünket.

*

Talán nem is az iskolával van baj. Talán csak egyetlen tanár szűk látókörével — gondolom, mikor egy másik tanár nő kedvesen beterel a maga osztályába, ahol bizony más a légkör, de más az olvasói arány is.

— Ebben az iskolában ez a kivétel — oszlatja el illúzióimat könyvtáros kísérem. — Ide be sem tértünk volna, hiszen itt csaknem mindenki olvasó. De azért jöttünk, hogy lásd: nem a gyerekeken múlik, hogy ez az iskola sokkal kisebb olvasói arányszámmal szerepel könyvtári statisztikánkban a többinél.

A tantestületi szobába indulunk. Meg kell sürgetni a gyermekrajz-pályázat anyagát. Mások már rég beküldték, itt még híre-hamva sincs. A tantestületi szobában nincsenek sokan, pályaválasztási nap van, több tanár elment a nyolcadikosokkal, az igazgató is. A jelenlevők udvariasak — és hűvösek, kíséromtól hallom, hogy ha többen vannak, akkor is ugyanilyenek.

— Gyertek talán máskor. Hogy mikor? Amikor akartok. Amikor a gyerekek mind itt vannak, hiszen nektek a nyolcadikosok a fontosak.

Nem, nekünk nem a nyolcadikosok a fontosak, nekünk minden gyermek fontos. Ezt is szívesen elmondanánk, ha valaki érdeklődéssel fordulna felénk, ha valaki egyáltalán tudomásul venné, hogy nem csak a gyerekekkel kellene beszél-nünk, nem csak a magyar tanárral vagy az igazgatóval, s hogy az olvasónevelésnek a maga szakmáján belül minden tanár részese. De senki sem kínál székkal bennünket. S hogy az arcokra mi van ráírva, azt az a véletlenül jelenlevő diák olvassa le legjobban, aki a folyosón nyomunkba szegődve megkérdi:

— A könyvtáros néni minden beszer-zett fejért százalékot kap?

Bozóky Eva

A szakmunkásképző intézetek könyvtárai

A *Művelődésügyi Minisztérium* közművelődési főosztálya és a *Munkaügyi Minisztérium* szakoktatási főosztálya közötti megállapodás értelmében az *Országos Pedagógiai Könyvtár* az 1967/68-as tanévben megvizsgálta a szakmunkásképző intézetek könyvtári helyzetét.* A felülvizsgálat 30 intézményre, az összes intézetek 27%-ára terjedt ki, s figyelembe vette, hogy a kiválasztott intézmények területileg az ország minden részét képviselik (6 intézmény Budapesten, 24 vidéken, mégpedig 13 megyében és 3 megyei jogú városban működik), másrészt mindhárom típus szerepeljen közöttük (7 iskola; 10 iskola és kollégium együtt; 13 külön iskola és külön kollégium). Ezen belül ügyelni kellett arra is, hogy különböző nagyságú és különböző szakmákra előkészítő iskolák is legyenek a meglátogatott intézetek között.

Előjáróban feltétlenül meg kell említenünk néhány olyan jellemző mozzanatot az iskolák általános helyzetéről, melyek a könyvtárak működése szempontjából nem hagyhatók figyelmen kívül:

A 3 fő szervezeti típuson belül ezekben az intézetekben tulajdonképpen négy különböző oktatási forma található: szakmunkásképzés (általános iskola és érettségi után), emelt szintű szakmunkásképzés és szakközépiskola. Ezekon kívül több helyütt felnöttek számára is folynak tanfolyamok.

Az ebből természetesen adódó bonyolultságot mennyiségi tényezők is fokozzák. Köztudomású, hogy — legalábbis néhány évig — *igen nagy mértékben növekszik az ipari tanulók száma*. Ebből adódik, hogy mindössze az intézetek $\frac{1}{3}$ -ában van ezernél kevesebb tanuló, viszont kb. negyed részükbe 2000-nél több jár (két intézetbe alig kevesebb, mint 3000!). Ennek megfelelően igen magas a tanulócsoportok (osztályok) száma: az intézetek felében 20 és 50 közötti. Nem ritka a 60—70 osztályos iskola, sőt akad olyan is, amelyben 94, illetve 96 tanulócsoport tanul.

Másik, hasonló jellegű — s könyvtári szempontból még fontosabb — adat, hogy egy-egy intézeten belül *igen tekintélyes számú szakmára képezik a tanulókat*. Ebben a tekintetben különösen a helyiipari intézetek okozzák a gondot, hiszen nemcsak 10—15, hanem 60—70 szakmát is nyilvántartanak.

Ezekben az iskolákban egészen más jellegű a tanulók kapcsolata az iskolával, mint az általános vagy a középiskolákban. Vannak tanulók, akik csak egy napot töltenek az iskolában, mások — a legváltozatosabb keretek között — többet. Igen nagy a bejáró tanulók aránya; a meglátogatott intézeteknek több mint egyharmadában 50%-nál több, de akad olyan is, ahol 75—76%.

Azt sem érdektelen megemlítenünk, hogy — és ez a megállapítás mind az általános iskolát, mind a középiskolát végzetekre érvényes — a gyengébb tanulmányi előmenetelű fiatalok mennek ipari tanulónak, és ez általában azt is jelenti, hogy az olvasással, a könyvvel való kapcsolatuk meglehetősen esetleges, laza.

Az *állomány* vizsgálatát nagyon megnehezítette az a körülmény, hogy az iskolák nem rendelkeznek olyan nyilvántartásokkal, melyek alapján pontosan tájékozódni lehetett volna az állomány összetételéről. A leltárkönyvek erre nem minden esetben adtak lehetőséget, katalógus alig található, a raktári felállítás is általában a leltári számok sorrendjében vagy betűrendben történik.

Egy-két esettől eltekintve minden iskolában külön nevelői és ifjúsági könyvtár van. A kettő közötti arány egészséges. Olyan iskolában nem jártunk, ahol az ifjúsági állomány 40%-nál kisebb lett volna, sőt egyharmad részükben 70%-nál is nagyobb.

A *nevelői* könyvtárak állományának nagysága igen változó: 193 kötettől (Oroszáza) 3000 kötetig (Nyíregyháza) mindenféle számot találhatunk a kimutatásokban. Mivel ezeknek kézikönyvtáraknak kellene lenniök, első pillanatra látszik, hogy az előző szám igen alacsony, az utóbbi valószínűleg túlzott. Észrevehető azonban, hogy nem mindenütt tisztázták ennek az állománynak a funkcióját. Dicséretes, hogy vannak iskolák, ahol a nevelői könyvtárban 73%-kal szerepel a szakirodalom (Nyíregyháza), de az, ha az állomány 71%-a szépirodalom (Gyula), éppen olyan helytelen, mint az, ha egyetlen szépirodalmi mű sem található benne (Komló).

Az *ifjúsági* könyvtárak állományának nagysága is igen nagy szélső értékek között ingadozik. A legalacsonyabb 0,6 kötet tanulóként (Szekszárd, Kecskemét), a legmagasabb 4 kötet (Zirc); a vizsgált intézetek átlagában 1,5 kötet, de egyharmadukban 1 kötet alatt van! Az országos átlag: 1,7 kötet.

Mivel több helyen a tanulók használhatják a nevelői könyvtárat is, és mert vannak együtt kezelt könyvtárak, érdemes szemügyre venni, hogy a két állomány milyen

* A kérdés előzményét l. Rácz Aranka: A közművelődési könyvtárak feladatai a szakmunkástanulók olvasásra nevelésében című cikkében. Könyvtáros, 1967. 10. szám.

ellátottságot nyújt a tanulóknak. Ezen az alapon a legalacsonyabb érték 0,9 kötet (Kecskemét), a legmagasabb 7,1 kötet (Zirc); a vizsgált intézetek átlagában 2,5 kötet.

Ez még talán elfogadható lenne, ha nem itt jelentkeznék a legélesebben a *könyvtárak funkciójának tisztázatlansága*, illetőleg az a tény, hogy a kollégiummal együtt lévő iskolákban nem csupán az oktató-nevelő munka és a tanulás kiszolgálása, hanem a tanulók szórakoztató olvasmányokkal való ellátása is feladatuk. Az általános tapasztalat szerint az ifjúsági könyvtárak fejlesztésének csak egy alapelve van: melyik könyv számíthat a tanulók érdeklődésére. Ezért túlteng a szépirodalom: a budapesti 36. sz. intézetben az állomány fele mese (!), kalandos könyv, útleírás. A műszaki könyvek aránya, mindkét állományt tekintve, 20—70% közötti, csak az ifjúsági állományt számítva 10—20% között mozog, néhány iskolában előlött van. Az országos átlag kerekén 20%.

A *kötelező olvasmányokkal* igen gyengén vannak ellátva a könyvtárak. Mindössze 1—2 üti meg a mértéket: ezekben 6—7 tanulóra jut 1—1 kötet. Leggyakrabban 15—25 tanulónak áll rendelkezésére 1—1 kötet, de vannak megdöbbenő adatok is: 12 helyen 100-nál több tanulónak 1—1 kötet jut, 120 tanuló 1 Ady-kötetet olvashat (Özd), sőt előfordul, hogy 422 tanuló részére egyetlen Komját-kötet sincs (Nagykanizsa). A tanárok ennek ellenére sok helyütt úgy nyilatkoztak, hogy a tanulók kötelező olvasmányokkal való ellátásában nincs fennakadás.

A funkció tisztázatlansága és a többféle igény kielégítésének szándéka mellett növeli a nehézségeket a tanároknak az a véleménye is, hogy a műszaki könyvek színvonala vagy túl alacsony vagy túl magas, ezért az ipari tanulóképzésben nem használhatók. Ehhez hozzátehetjük, hogy 10—20 vagy ennél több szakma könyveinek beszerzését a mainál sokkal kedvezőbb anyagi helyzet sem tenne lehetővé. Ahhoz, hogy az iparitároló-intézetek könyvtárainak állománya egészen fejldhessék, elodáhatatlan feladat ezeknek a kérdéseknek a mi vizsgálatunk lehetőségein túlmenő, alapos megvitatása és az *iskolák folyamatos állománygyarapítási tájékoztatása, segítése*.

Az intézetek szerint az állományapasztást évenként elvégzik. Ennek ellenére szép számmal sorakoznak a polcokon elavult, használhatatlan, értéktelen könyvek. Első lépésként feltétlenül olyan állománykivonásra volna szükség, mely kímélet nélkül megtisztítja a könyvtárakat ezektől a könyvektől. Mivel az apasztáshoz semmiféle cím szerinti jegyzéket nem lehet kiadni, a szaktanári felelősségre kell építeni.

Állománygyarapításban az 1 tanulóra jutó átlagot számítva igen nagyok a különbségek: Kecskemét 1,6 Ft, Kalocsa 8,6 Ft! A 30 iskola átlaga 4,7 Ft. (Az országos átlag a költségvetésből 4,6 Ft; ha a költségvetésen kívüli összegeket is számítjuk: 5,3 Ft.) Ez elegendőnek látszik, ha a felhasználás céltudatos. Eddig a felettes szervek meghatározták a teljes összeg felosztását a két könyvtár között, az idei tanévben azonban már az iskolától függ, melyik állományt fejleszti jobban. Általában az ifjúsági állományra költenek többet.

A *beszerzés módja* a legritkább esetben felel meg a kívánalmaknak. Az lenne a helyes, ha a szaktanárok javaslata alapján — az egész állomány összetételét figyelembe véve — döntenének a gyarapítás felől, és ha ez folyamatosan történne. Illyesmire azonban csak a pécsi 500. sz. intézetben van példa. A kollektori szerződés ritka (Budapest 1. sz., Miskolc 116. sz.), a leggyakoribb, hogy évente többször, rendszertelenül vásárolnak (Budapest 36. sz.), vagy havonta (Budapest 24. sz.), de leginkább úgy, hogy a szaktanárok bejelentik igényüket, esetleg félre is tétetik a könyvesboltban a kiválasztott könyveket.

Az *elhelyezési körülmények* jobbakként, mint amilyenekre a vizsgálatban részt vevők számítottak. 23 iskolában külön könyvtárhelyiség van; hol együtt a két könyvtár, hol külön-külön. Még háromban külön helyiség van ugyan, de azt más célra is használják (pl. egy helyen kollégiumi klub céljára), viszont egy helyen mindkét könyvtárnak 2—2 helyisége van (Zirc). Mindössze 3 helyen nincs önálló elhelyezésre lehetőség.

Ezek a külön helyiségek azonban nem mindenütt megfelelőek, 14 iskolában tulajdonképpen csak raktárak. Igazán csak 13 helyen vannak meg a helybenolvasás, a nyugodt könyvtári munka feltételei.

A könyvek elhelyezése elég tarka képet mutat. Több helyen szabadpolcos (pl. Budapest 1. sz.), másutt szekrényekben tárolják az állományt, esetleg több sorban, zsúfoltan (Budapest 5. sz.).

Bár fejlesztésre — az igazgatók nyilatkozata szerint — általában nincs mód, 1—2 helyen éppen a vizsgálat hatására próbálnak valamilyen lehetőséget keresni (Szekszárd, Kaposvár). Kétségtelen, hogy a nagy tanulólétszám miatt az az egyébként örvendetes tény sem jelenthet megoldást, hogy *az új épületekben könyvtári célra létesített*, de igen kis helyiség áll rendelkezésre.

A *nyitvatartás* nem egységes. A két véglet: 2 iskolában heti 1, két iskolában heti 5 alkalommal van kölcsönzés. Az iskolák $\frac{1}{3}$ -ában hetenként kétszer, másik $\frac{1}{3}$ -ában

háromszor-négyszer vehetik igénybe a tanulók a könyvtárat. A heti nyitvatartási idő 10 iskolában 2—3 óra, 11 iskolában 4—5 óra.

A nyitvatartással kapcsolatban a következő visszasságokra kell a figyelmet felhívunk: két iskolában (Pécs 506. sz., Tatabánya) csupán este van nyitva a könyvtár. Ezek nyilván nem is az iskola könyvtárai, hiszen csak a kollégiumban lakók — az elsősben a tanulók fele, a másodikban 16%-uk — vehetik igénybe. Hogy mennyire így van, azt jelzi, hogy Tatabányán a könyvtár a kollégiumban van.

A meglátogatott iskolák közül 6-ban tulajdonképpen nem működik a könyvtár. A budapesti 5. sz. iskolában a tanév eleje óta folyik az állomány átvétele, mert az előző könyvtáros meghalt. Nem működőnek kell minősítenünk azt a két könyvtárat is (Pécs 500. sz., Kecskemét), ahol nincs külön könyvtári óra, valamint azt a kettőt, amely naponta két alkalommal, az óráközi szünetben (Kalocsa), illetve hetenként ötször 5—5 percre van nyitva (Orosháza). De nem jobb a helyzet abban az iskolában sem, amelynek 1872 tanulója heti 4 alkalommal 15—15 percre keresheti fel a könyvtárat (Szekszárd).

A nyitvatartási idővel függ össze az a megjegyzésünk is, hogy bár a meglátogatott iskolák egyharmadában megvan a helybenolvasás lehetősége, ez alighanem illúzió addig, míg alkalmanként csupán legfeljebb 2—2 és fél órát van nyitva a könyvtár — és az is csak néhány iskolában.

A kölcsönzés nem mindenütt egyéni könyvkiválasztással történik: Például az egyik iskolában (Budapest 36. sz.) a kollégiumi szobaparancsnok jelenik meg a könyvkölcsönzőskor, másutt (Budapest 1. sz.) a kollégiumnak letétet adnak, és annak forgalmáról nem tud a könyvtáros.

A kölcsönzésről nincs pontos képünk, mert a nyilvántartások rosszak, áttekinthetetlenek, legjobb esetben csupán az állomány védelmét szolgálják, de pedagógiai szempontból, ami iskolai könyvtárban elsőrendűen fontos lenne, nem hasznosíthatók. Mindössze egy iskolában (Budapest 1. sz.) láttuk, hogy feljegyzik a kölcsönzött könyvek szerzőjét, címét. Ilyen körülmények között nem csodálható, hogy nem tudják pontosan kimutatni az olvasó tanulók és a kölcsönzések számát, még kevésbé azt, hogy mit olvastak. Erre vonatkozó adataink ezért egyáltalában nem megbízhatóak.

Az iskolai könyvtárat 10 iskolában a tanulóknak legfeljebb 25%-a, 9 iskolában 25—50%-a, 6 iskolában 50—60%-a használja, s 5 iskolából nincs adatunk. (A Munkaügyi Minisztériumtól kapott tájékoztatás szerint az arány országosan 26%.)

Nem volt könnyű kideríteni az olvasott könyveknek 1 olvasó tanulóra jutó számát sem. 5 iskolában ez legfeljebb 5 kötet, 8 iskolában 5—10 kötet, 5 iskolában 10—15 kötet és 2 iskolában — a kapott tájékoztatás szerint — 15—20 kötet. Semmiféle adatot sem tudtunk 10 iskolából szerezní. A kölcsönzési átlagot nem olvasóra, hanem tanulóra vetítik, ami helytelen, mert semmiképpen sem mutatja az olvasás mértékét. Másutt a kölcsönzések száma nem köteteket, hanem kölcsönzési alkalmakat jelent (pl. Zirc). A Munkaügyi Minisztérium központi adatai szerint a könyvtárba beiratkozott tanulók összesen 229 650 kötetet olvastak 1967/68-ban. Egy olvasó tanulóra 5,7 kötet jut. Az összes olvasott könyvek megoszlása: szépirodalom 80%, műszaki irodalom 13,5%, egyéb ismeretterjesztő illetve szakirodalom 6,5%.

A *könyvtári propagandának* némi nyomával több helyen találkoztunk. Van, ahol a könyvtáros év elején ismertetést tart a könyvtárról (Budapest 1. sz.), hallottunk arról, hogy az osztályfőnöki óráknak is témája az olvasás (Budapest 1. sz. és 32. sz.), tárlók vannak a folyosón (Budapest 32. sz., Nyíregyháza), faliújság is foglalkozik az olvasással, könyvtárral (Budapest 32. sz.). Több helyen emlegették a József Attila olvasómozgalmat (pl. Budapest 36. sz.), melyet ma is szerveznek, s bár jelvényt nem adhatnak, bélyeggel vagy aláírással jutalmazták egy-egy könyv elolvasását és a jó eredményeket beszámítják az osztályzatba.

A *könyvtári állománynyilvántartó és -feltáró munka színvonal*a nem megnyugtató. Szabályos *leltárkönyvek* csak az iskolák felében találhatók. Másutt több címleltárkönyv van (ún. szakleltárak), megint másutt évenként leltároznak (Kalocsa), jónéhány iskolában rosszak a leltárkönyvek.

A *raktározás* általában szakszerűtlen, rendje nem igen szolgálja az állományban való tájékozódást. Jobb esetben valamilyen csoportosításban állítják fel a könyveket, de a legáltalánosabb, hogy a könyvek vagy a leltári számok sorrendjében, vagy betűrendben sorakoznak. Ilyen esetekben a szabadpolcos megoldás sem túlságosan hasznos. Akadt olyan iskola is (Budapest 36. sz.), ahol semmiféle raktározási rendszer sincs, mert a könyvtáros szerint ő „ügyis megtalálja” a keresett könyveket.

A *katalógus* mindössze néhány helyen található, 2 iskolában időnként sokszorosított jegyzéket készítenek. Sajnos, nem is látják a katalógus célját, sőt az egyik iskolában (Budapest 36. sz.) feleslegesnek ítélik, másutt pedig (Pereces) nem is tudják, mi az.

A nyilvántartásokról mondtak alapján nem csodálható, hogy a *könyvtári statisztika* alig használható. Az a tény, hogy a szakmunkásképző intézetekről szóló statisztika

tikai kiadványban a könyvtári adatok nem is szerepelnek (a Munkaügyi Minisztériumban is csak az iskolák lapjain vannak meg összegezés nélkül), azt mutatja, hogy központiilag sem tartják fontosnak ezeket.

Az intézeti könyvtárak sajátos helyzete miatt különös jelentőségű *más könyvtárhoz fűződő kapcsolatok*. Borsod megyében a két minisztérium megállapodása nyomán szerződéses születtek, többek között a könyvtári munka támogatására is. Miskolcon a megyei könyvtár és a 104. sz. intézet, Ózdon a művelődési intézmények igazgatósága és az intézet kötött szerződést a könyvtári munka színvonalasabbá, eredményesebbé tételére (közös író-olvasó találkozók, kiállítások, bibliográfiák, a könyvtáros segítése stb.).

Több helyen előfordul, hogy valamelyik könyvtár rendszeresen *letétet ad* egyik-másik iskolának (Miskolc, Szeged, Várpalota). Békés megyében ennél szervezettebb a letétbe adás: a járási könyvtárak két hónapra 100—100 kötetet juttatnak a területükön levő szakmunkásképző-intézeteknek (Gyula, Orosháza). A budapesti 5. sz. intézetben a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár munkatársai végezték el a selejtezést. Akadnak kedvezőtlen tapasztalatok is. Például a Kaposvári Megyei Könyvtárnak az 503. sz. intézet tanulói sok gondot okoznak, mert sokszor nem hozzák vissza a könyveket, s vidékiek lévén, nem lehet megtalálni őket. Gyakran olyan rossz állapotban, piszkosan kerülnek vissza tőlük a könyvek, hogy nem szívesen adnak ki részükre szép, új példányokat. A megyei könyvtár munkatársai kijárnak a kollégiumba, ott a klubhelyiségben kiállításokat rendeznek. A tanulókat meghívják a rendezvényekre, de az iskola csak csoportosan engedi el őket, és a nevelőknek nem mindig van kedvük elkísérni a csoportokat.

Az iskolához fűződő, nem túl szoros kapcsolat, valamint a bejáró tanulók igen nagy száma miatt különösen fontos megvizsgálni, vajon az *ipari tanulók mennyire használják ki az egyéb könyvtárak által nyújtott lehetőségeket*. Az intézetek egyharmadában erről semmiféle felvilágosítást nem tudtak adni. Az iskolák másik harmadára vonatkozóan a közművelődési könyvtáraktól sikerült adatot szereznünk. Ezek a számok főként a helyben levő kollégium tanulóinak könyvtári tagságára vonatkoznak, s általában 15—40% között mozognak. Van néhány kiugró adat is: a budapesti 36. sz. intézet tanulóinak 90%-a (?) használja az Építőipari Szállások Kulturális Egyesületének könyvtárát, a kaposvári 503. sz. iskola tanulóinak 80%-a tagja a szakszervezeti könyvtárnak. A tanárok segítségével egy iskolában sikerült felmérnünk, hogy a tanulók közül hányan tagjai valamely könyvtárnak. Eszerint az orosházi 612. sz. intézet tanulóinak 67%-a tagja valamilyen más könyvtárnak.

Az orosházi felmérés arra is választ ad, hogy milyen szerepet játszik az olvasásban a *tanulók magánkönyvtára*: 7%-uknak egyetlen könyve sincs, és mindössze kereken 10%-uk mondhat magának 50 kötetnél nagyobb könyvtárát. A budapesti 32. sz. intézet felmérése szerint a tanulók 39%-ának van saját könyvtára, és az nem is lehet olyan kicsi, hiszen egy tanulóra átlag 74 kötet jut. Öröndetes, hogy majd minden iskolában működik könyvbizományos, és tekintélyes forgalmat bonyolít le. Az iskolák egynegyedében átlag 25 Ft alatt vásárolnak a tanulók könyvet, másik negyedében 25—50 Ft-ot, az iskolák 10%-ában 50—75 Ft-ot, sőt egy iskolában fejenként 75 Ft-nál többet költenek könyvre.

Az a tény, hogy az iskolák *könyvtárosainak* kétharmad része magyar—történelem szakos tanár, utal arra a — sajnos, nemcsak ezekben az iskolákban elterjedt — hiedelemre, hogy az olvasásra, a könyvek használatára nevelés csupán a magyar szakosok feladata. A többi helyen más szakos tanárok, tanítók, nevelők kezelik a könyvtárakat, egy iskolában pedig a bérszámfejtő, aki aligha végezhet pedagógiai jellegű könyvtári munkát. Több iskolában két könyvtáros külön-külön foglalkozik a nevelői illetve az ifjúsági könyvtárral.

A könyvtárosok általában nem régen foglalkoznak e tevékenységgel, bár találunk olyant is, aki 15 illetve 14 éve látja el ezt a feladatot. Nem vitatjuk lelkiismeretességüket, de a könyvtári szakmai ismeretek hiánya akadályozza eredményesebb tevékenységüket. Ezt érezte a miskolci 116. sz. intézet könyvtárosa is, aki jelentkezett a SZOT alapfokú könyvtárosképző tanfolyamára.

A rendtartás értelmében a könyvtárosok tiszteletdíjat kapnak, amelyet az igazgató állapít meg. Nem tudjuk, mi lehet a tiszteletdíj megállapításának alapja, mert például a nyolc 3000 és 4000 kötet közötti állománnyal rendelkező iskolában 1 könyvtáros havi 100 Ft-ot, 3 könyvtáros 150 Ft-ot, 3 könyvtáros 200 Ft-ot, és 1 könyvtáros 300 Ft-ot kap. Egy helyről (Pécs 500. sz.) nincs adatunk, egyébként így oszlanak meg a különböző kategóriák: 100 Ft-ot 7; 150 Ft-ot 11; 200 Ft-ot 6; 250 Ft-ot 1; 300 Ft-ot 4 iskolában fizetnek a könyvtárosnak.

Az *igazgatók* többsége — legalábbis elvben — látja a könyvtárak fontosságát, feladatukat azonban meglehetősen szűken értelmezi. Általában van valami elképzelésük arról, mi lenne a könyvtár szerepe, s akad közöttük olyan is, aki helyes irányban

keresi az utat. Legtöbbször azonban már az is megelégedést kelt, ha a jelek a gyerekek olvasására utalnak. Éppen ezért kell elismerően szólnunk a *győri 4. sz. intézet* igazgatójáról, mert az iskola könyvtári munkáján látszik, hogy igyekeznek túllépni ezen a szinten. Itt az osztályfőnöki óráknak is témája az olvasás, a szaktárgyakhoz ajánló jegyzéket készítenek, és a kollégiumi nevelőket is bevonták az olvasásra nevelés munkájába. Pedig, hogy mennyi lenne a tennivaló, arra jellemző a kaposvári igazgató nyilatkozata: „A könyvtár nem elégíti ki a szükségleteket, de az igényeket igen.”

*

Eddig a vázlatosan rajzolt helyzetkép, amely tulajdonképpen múlt időben íródott. Arról, hogy a *Munkaügyi Minisztérium* mit tett a vizsgálat óta és mit szándékozik tenni a jövőben a szakmunkásképző intézetek könyvtárainak érdekében, más alkalommal számolunk be.

Kisfaludi Sándor

A szakszervezeti könyvtárak fejlődése és az SZMT könyvtárak

Hónapok óta vita folyik e lapban, évek óta beszéd tárgya: milyen jövő áll a szakszervezeti könyvtárak előtt? E sorok írója sem vállalkozhat a végleges ítéletre, de a vita lezárása előtt szeretné elmondani, hogyan látja a jelen helyzetet és a megoldás útját egy vidéki SZMT könyvtár vezetője.

I.

A szakszervezeti könyvtárak helyzete a szakszervezeteken belül tisztázott. Igaz ugyan, hogy az utóbbi pár évben néhány szakmának megváltozott az elképzelése a könyvtárakról. Ez a megállapítás főleg az ÉDOSZ-ra és a Közlekedési Szakszervezetre vonatkozik. Nem tudjuk, milyen okból, de ez a két szakszervezet egyszerre olyan fontosnak látta a könyvtárak — valószínűleg főleg a vidéken levő könyvtárak — helyzetének megreformálását, hogy egymás után hozta az intézkedéseket, mindenütt és egyszerre akarván megszüntetni a bajokat. Úgy látszik, ez nem járt olyan nagy sikerrel, mint várták. Miért nem?

A választ *Varga Lajos* adja meg (Könyvtáros, 1968. 7. sz.), amikor ezt írja: „*a szakmai központi könyvtár dolga nem az operatív megoldás lenne, de a feltételek biztosítása.*” Igen. Vajon miért nincs a textiles szakmával vitánk, vagy miért nincsenek a vasas és más szakmákkal súlyosabb nézeteltéréseink? Azért, mert az operatív megoldást, a kivitelezést ezek a szakmák rábízzák a vidéki hálózati központokra, és a feltételek megteremtéséhez nyújtanak hatékony segítséget.

A vitának a vidéken lévő könyvtárakat érintő részével nem is foglalkozom tovább, csak még egy megjegyzést teszek *Sipos Imre* cikkével kapcsolatban (Könyvtáros, 1968. 10. sz.) A szerző részletesen kifejti véleményét arról, mi lenne a dolguk az SZMT könyvtáraknak. Alaposan megszipítva a múltat, némi nosztalgiával emlegeti a közlekedési szakszervezet régi „főkönyvtári hálózat”-át. Nézetével ellentétben — *Kiss Jenő* véleményéhez csatlakozva — állítom, hogy az SZMT könyvtárak minden fogyatékoságuk ellenére is kiállták az idők próbáját. Kár, hogy a Közlekedési Szakszervezet kulturális előadója minket például egyetlen esetben sem keresett fel, hogy számomra kérje a szakmához tartozó könyvtárak eredményeit és gondjait, illetve megvitassa velünk problémáikat. A 19-es AKÖV vitatott ügyéről: abban igaz van *Sipos Imrének*, hogy a SZOT határozata szerint a kétezer embert foglalkoztató üzemekben főhivatású könyvtárost kell alkalmazni. A határozat helyes és jó, és annak *szellemében* jár el pl. a textiles szakma. De a 19-es AKÖV-nél az említett kétezer ember a megyében szétszórtan végzi munkáját, és bajosan végezhetné a főfoglalkozású könyvtáros Győrből a soproni, mosonmagyaróvári és a másutt dolgozó emberek könyvtári ellátását. Ezt az utat nem szabad járni!

Egy megjegyzés az állomány megítéléséről: szinte minden szakmai központi könyvtárvezető kicsinek találja a vidéki dolgozók könyvellátottságát. Ennek az az oka, hogy az adott időpontban a letéti könyvtárban levő állomány nagyságából indulnak ki, és nem veszik figyelembe a *csere lehetőségét*, aminek révén a könyvtárban megfordult könyvek száma többszöröse a december 31-én kintlevőknek. Állítom, hogy a vidéki üzemek legalább olyan jól el vannak látva könyvvel, mint a pestiek.

Nekünk, SZMT központi könyvtárosoknak az a kérésünk a szakmai központi könyvtárakhoz és a szakmák kulturális osztályaihoz, hogy mielőtt könyvtári kérdésekben intézkednének, kérjék ki a véleményünket is, és ne az operatív tennivalókon töprengjenek, mert ezek nekünk talán gyorsabban és hatékonyabban sikerülnek, hanem segítsék elő, hogy *javuljanak a működési feltételek*, s a szemlélet változzék jó irányba.

Egyebekben a szakszervezeti könyvtáraknak a szakszervezetek rendszerén belüli létét magam is úgy látom, ahogy arról *Ribicska Raymond* írt a lap decemberi számában.

II.

A vita másik szála a két közművelődési hálózat egymás mellettiségét, e rendszer erőnyeit és fogyatékosságait elemzi. Nagy kár, hogy *Sallai Istvánnak* egy nagyon elgondolkozató tanulmánya nem juthatott el a közművelődési könyvtárosok összességéhez. Így ti. koncepciójának csak egy szűkített változata lett közismert (Könyvtáros, 1968. 6. sz.). Az említett kézirat ugyanis széles, nemzetközi összefüggésben vizsgálja a magyar közművelődési könyvtárak helyzetét, és arra a következtetésre jut, hogy a temérdek kis gyűjtemény között *elaprózódik könyvtáraink ereje*, állománya, személyzete, elaprózódnak anyagi alapjai, és ezek következtében a szolgáltatások sem elég hatékonyak. Hazánkban jelenleg szét-húzó tendenciák érvényesülnek a világszerte megfigyelhető összetartókkal szemben. És ebben, sajnos, a szakszervezeti könyvtárak járnak az élen.

E sorok írója híve az egységes magyar közművelődési hálózat megvalósításának, ennek azonban ma még felmérhetetlen akadályai vannak mind anyagi, mind szemléletbeli vonatkozásokban. Egyiket sem könnyű leküzdeni.

A tanácsi és a szakszervezeti szervek gazdálkodásában, a könyvtárral szemben támasztott elvárásaiban, a könyvtárúgy anyagi megalapozottságában olyan szélsőségesen eltérő megítélés és gyakorlat uralkodik, hogy már-már szinte kétségesnek látszik, hogy „időszerű-e vitatkozni az egységes könyvtári rendszerről?” (Ld. *Pacsai László* cikkét a Könyvtáros 1968. októberi számában.)

Abban szerintem is mihamarabb előbbre kellene jutni, hogy a további párhuzamosságokat kiküszöböljük, a munkát okosabban, gazdaságosabban szervezzük és tervezzük meg. E kérdésben a *szakszervezeteknek kellene a kezdeményező szerepet vállalniuk*. Ez a több milliós tömegszervezet ugyanis már beigazolta, hogy igen nagy részt képes vállalni az ország dolgaiból. Az a szervezet, amely szinte egyedül oldja meg az üdültetést és a társadalombiztosítást és számos más társadalmi feladatot, a könyvtári munka irányításából is jobban képes lenne részt vállalni.

Legyen szabad egy könyvtári példát, helyesebben elgondolást ideírnom. Sopron város könyvtárügye évek óta különböző megoldatlan problémákkal küszködik. A város területén és az üzemekben két, egymás melletti hálózat próbálkozik úrrá lenni nehézségein. Milyen ésszerű lenne e városban (és hány ilyen város akad még ebben az országban!) közös erővel építeni olyan könyvtári objektumot, amelyben helyet kapna egy, az egész várost ellátó hálózati központ, az ütőképes, magasszintű ellátást biztosító, a modern könyvtári elveket maradéktalanul megvalósító szervezet. Az már részletkérdés, hogy ennek a könyvtárnak lehetnének — és kellene is, hogy legyenek — a kerületekben és az üzemekben fiókkönyvtárjai. Sopron városa és a szakszervezetek összefogásával ezt a szervezetet mielőbb tető alá lehetne hozni. Még *kísérletként is megérné* a fáradozást, hiszen az említett város könyvtárilag „tisztá képlet”, mindkét hálózat csak városi feladatot lát el jelenleg.

Erre azt mondhatná valaki, hogy ilyen kísérletek már történtek, és velük sem

A Vasutas Dolgozók miskolci géponti könyvtára (Bucsi Jenő felv.)

mentünk előbbre. Ez az állítás csak részben igaz. A korábbi próbálkozások ugyanis nem teljesedtek ki, mivel mellettük továbbra is létrehoztuk a kis, életképtelen könyvtárak egész seregét.

III.

Mi történjék addig, míg ezek a sürgetően szükséges változások bekövetkeznek? Hiszem, hogy ezekre nem kell nagyon sokáig várni, illetve pontosabban: nem nagyon sok idő múlva hozzákezdhetünk az egységes közművelődési hálózat épületének emeléséhez.

Addig pedig a *felesleges viták és széthúzások helyett az erők összefogásával* kellene a két hálózatot alkalmassá tenni a majdani közösségre. A szakszervezeteknek elsősorban a saját portájukon kell rendet teremteniük, tisztázniuk kell a homályos pontokat, másrészt pedig a területi egységeknek kellene a saját munkájukat egymáshoz közelíteni. Elsősorban nem a közös fenntartású könyvtárakra gondolok, hiszen ezek léteznek, működnek, és igazolják az egységesítés elvének helyességét! Amiben a két hálózat sokban adósa egymásnak, az a *tervezés, a munkák összehangolása, a stratégiai kérdések*. Hogy ezekben milyen nagyok a különbségek, annak illusztrálására elég, ha a módszertani munkára utalok, de számos más kérdésben sem vagyunk közös nevezőn (katalógusok, gyűjtemények, tájékoztatás stb.). Ezeket a nézeteket kellene közelíteni egymáshoz és a gyakorlati élet kérdéseit — mint taktikaiakat — ezek alá rendelni.

A két hálózat egybeolvasztását egyetlen rendelettel el lehetne intézni, de ez beláthatatlan következményekkel járna, és nagyobb bajokat okozna, mint a várható haszon.

A szakszervezeti könyvtárak egyike-másika ma — jórészt a mi hibánkból, de számos rajtunk kívül álló okból is — „szellemi népkönyha”. S bár igaz, hogy ezekben *ma még* az olvasók ezreit neveljük, de ne feledjük, hogy új meg új generációk nőnek fel, és őket már nem elégíti ki az a párszáz kötetet magába záró szekrényke valahol az üzem egyik zugában, amit mi könyvtárnak nevezünk. Ezek az új, olvasni már megtanult emberek korszerű állományt követelnek az üzemből is és másutt is, elvárják a kor színvonalán álló tájékoztatást, és erre nem kisebb erő sarkallja őket, mint maga az egyre bonyolultabbá váló termelés, az egyre összetettebbé váló élet.

M ó n u s I m r e

1100 egyesületi tag

A Magyar Könyvtárosok Egyesülete 1968. december 12-én tartotta évi rendes közgyűlését, amelyen egy érdekes anket után a téma a „Könyvtárak és az ifjúság” volt, a vitaindító három kiselőadást Kisfaludi Sándor, Vargha Balázs és Mikó Zoltán tartotta) az 1968-ban végzett munkáról számoltak be az elnökség illetékes tagjai.

Az egyesület további erősödését, fejlődését jelzi, hogy a tagok száma már túllépte az ezret, és hogy az év folyamán két erős megyei szervezet alakult meg: Hajdú-Biharban több mint 130, Győrött több mint 50 taggal. A vidéki szervezetek tevékenysége ugyancsak fejlődést mutat.

Az MKE nemzetközi kapcsolatairól terén az IFLA keretében végzett munka a legjelentősebb. Az IFLA 1968. évi közgyűlésén számos írásos anyag kiküldésével első ízben vettünk részt a magyar könyvtárügy külföldi propagálásában, ismertetésében.

Két csoportos tanulmányutat szerveztünk külföldre, és egy külföldi csoportot — lengyel zenei könyvtárosokat — fogadtunk. Az MKE képviselői több nemzetközi rendezvényen vettek részt.

A továbbképzési program keretében Budapesten 6 előadás zajlott le 231 hallgató részvételével, a vidéki szervezetek 5 előadást szerveztek. Az év folyamán megrendezett 8 csoportos tanulmányi látogatáson több mint 160 könyvtáros vett részt.

A tagok tájékoztatására az egyesület havonta megjelentette *Tájékoztató-ját*, amelyet minden tagnak megküldött. A Tájékoztatóban az egyesületi élet hírein kívül számos kül- és belföldi könyvtárügyi eseményről is beszámoltunk. Az „Állást keres — állást kínál” rovat eredményességét bizonyítja, hogy az állást keresők $\frac{1}{3}$ része e közlemények segítségével el tudott helyezkedni.

A közgyűlés résztvevői kifejezték azon kívánságukat, hogy az MKE működése 1969-ben változatosabb, színesebb, vonzóbb legyen. Szervezeti fejlődésünk, erősödésünk mellett — a közgyűlés iránymutatásának megfelelően — az egyesületi életet is élénkebbé kívánjuk tenni 1969-ben.

dr. Székely Sándor
titkár

Olvasószolgálati hatásvizsgálatok a Fővárosi Szabó Ervin könyvtárakban

Az utóbbi években talán kevesebb a cikk, de annál több a vita arról, milyen a hatásfoka a közművelődési könyvtárak munkájának, mit, mennyit értek el tudatformálásban, ízlésfejlesztésben. E bonyolult folyamatok vizsgálata, a hatás megismerése és tudatos befolyásolása a népművelő könyvtáros hivatásának lényeges — véleményem szerint — leglényegesebb eleme.

A könyvtári munka mennyiségi és minőségi mutatóinak, a hatásnak kutatásánál a kutatás tárgyának ellentmondásos voltával kell számolni. E téren a mennyiségi meghatározottság nem fejezhető ki feltétlenül számokkal, s a minőség konkrét mértékkel kevésbé kifejezhető formákban jelentkezik. Ez a magyarázata annak, hogy a könyvtári munka vizsgálatai inkább a számokkal mérhető területekre korlátozódtak, s nem vállalkoztak a *hatásnak, mint folyamatnak* feltárására. Különösen keveset tudunk a hatásnak változást, átalakulást előidéző szerepéről.

A hatásvizsgálat szükséges és indokolt a könyvtári munka minden területén, ahol az igénybevevőkkel érintkezünk. Persze hatásvizsgálat az olvasók számának vizsgálata is, hiszen a kérdés így fogalmazható meg: hogyan hatott x könyvtár a lakosságra? s a válasz: közülük ennyien beiratkoztak, ennyien rendszeresen látogatják. De arra a kérdésre már sokkal nehezebb megadni a választ, hogy *milyen hatások következtekben lesz valaki könyvtár-tag*, mennyi ebben a könyvtár propagandatevékenységének szerepe, s mi az, amit ennek érdekében a családi környezet, az iskola, a munkahely, a rádió, a tv jelent. A legkülönbözőbb állománykihasználtsági számítások is hatást vizsgáltak, hiszen x könyvtár úgy hatott állományával olvasóira, hogy bizonyos részét egyáltalán nem, más részét y alkalommal kölcsönözték. Itt sem derül fény: lehet-e az adott állomány hatása más, milyen körülmények között válhat az állomány nagyobb része kurrenssé. Hatást vizsgáltak azokkal a megfigyelésekkel is, amelyekkel számbavették, hogy egy-egy könyvkiállítás mennyire befolyásolta a könyvválasztást. Az ilyen vizsgálatok a hatás számokban való kifejezésére törekedtek, s ezért fontos, de csak rész igazságokat tárhattak fel.

E vizsgálatok során figyeltünk fel a *könyvválasztás* aktusára, amelyből a szabadpolc rendszerű könyvtárakban következtethetünk egy-egy olvasó vagy olvasó csoport igényére, ízlésére, érdeklődésére is. A Szabó Ervin kerületi könyvtárakban naponta több ezer olvasó választ, s egy-egy olvasó évente 10—15 alkalommal emel le a polcra, s visz haza könyvet. *Elsődlegesen e választásban nyilvánulhat meg az ízlés.* Ilyen értelemben az ízlésről képet lehetne alkotni, összegyűjtve és értékelve a választott művek jegyzékét. (Ilyen kísérletünk volt az 1964-ben 12 könyvtárban 8000 olvasónak kölcsönzött, 27 ezer kötet könyv számbavétele.) A feladat azonban távolról sem ilyen könnyű. A gyakorlatban a polcra való leemelés, bár választás, mégsem törvénytörően ízlést kifejező mozzanat. Miért választotta a könyvet? Erre a kérdésre sokszor felelik: érdekes lehet, nem találtam mást, rövid, hosszú, sokan olvasták, nem magamnak viszem stb. S a vizsgálatnál kiderült, hogy a kölcsönzött könyvek 30 százalékát nem a választó olvassa. Nem ritka eset, hogy a saját választás az ismeret-hiány miatt nem minősíthető ízlés szerinti választásnak.

A pontosabb, mélyebb hatásvizsgálat igénye abból a felismerésből ered, hogy a választás, a *könyvkölcsönzés ténye nem ad felvilágosítást arról, hogy mi történik a mű és az olvasó között*, s hogy a közművelődési könyvtárral szemben támasztott társadalmi igény (ízlésfejlesztés, tudatformálás) hogyan, milyen mértékben válik valósággá. Ebben az értelemben *hatásvizsgálaton azt a módszert értjük, amelynek révén értesülhetünk a mű és az olvasó találkozásáról, a szépirodalomnak az olvasóra gyakorolt hatásáról, a mű etikai, politikai, esztétikai értékeinek feltárásáról, befogadásáról, elutasításáról; azokról a félreértésekről, amelyekről szórványos benyomásaink voltak és vannak, de lényegét, indítékát nem, vagy csak kevésbé ismerjük.*

Az ilyenfajta kísérletekre a Szabó Ervin könyvtárakban először 1964 őszén került sor, s ezek a következő kérdéseket vetették fel:

- a) Elegendő-e megállapítani a mű (részbeni vagy egészbeni) meg nem értését, a félreértéseket?
- b) Fel kell-e használni a beszélgetést ezek tisztázására, a hatás elmélyítésére, az olvasás művészetének tanítására?

- c) A beszélgetések menet közbeni irányítása előidézhetheti-e azt a veszélyt, hogy nem ismerjük meg az olvasó valóságos véleményét, hogy szerep felvételére indítjuk? A téves nézetek nem szilárdulhatnak-e meg, ha a könyvtáros kitér a vita elől?

Röviden: *Megismerni, vagy változtatni?*

E kérdésekből látható, hogy a hatásvizsgálat felfogható a hatás elmélyítésének eszközeként, de alkalmas lehet a hatás objektív megközelítésére is, annak számbavételére, hogy milyen olvasói csoportnál, milyen alkotások esetében érvényesül az optimális hatás. Ez utóbbihoz azonban a szociológiai alapvetés, a *pedagógiai, pszichológiai* módszerek, amelyek leginkább alkalmasak a vizsgálódásra, csak kialakulóban vannak. Különösen nehéz felismerni a társadalom osztály illetve réteg szerkezetében az olvasás mikéntje, módja szempontjából a csoportképző elemeket. A foglalkozás, az iskolai végzettség, a kor, a nem külön-külön és együtt is szerepet játszik az olvasás folyamatában, de ezek mellett egy sereg, az életpályával összefüggő mozzanat motiválhatja az egyén olvasását és az egyes művek hatását. Ezek rendszeres megismerése és befolyásolása még nem vált gyakorlattá. Miközben messze jutottunk a kultúra terjesztésében a rendelkezésre bocsátást illetően, még nem jutottunk el ahhoz, hogy a rendelkezésre bocsátott értékek az igénybevevőket a lehetséges mértékben gazdagítsák is. Ez nem képzelhető el spontán folyamatként, hanem csak a legkülönbözőbb kulturális szervek, intézmények összehangolt, célirányos, folyamatos munkájának eredményeként.

E feladatok között van szerepük a könyvtárosok vizsgálódásainak is. Ilyen irányú törekvésünk megegyezett a TIT budapesti irodalmi szakosztályának elképzeléseivel, s ennek eredményeként 1966 óta *Koczkás Sándor* egyetemi tanár rendszeres segítséget nyújt a könyvtárosoknak. Elsőnek *Sánta Ferenc*: Húsz óra s *Cseres Tibor*: Hideg napok című regényét ajánlottuk a hatásvizsgálatok tárgyául. A kísérletek bebizonyították, hogy a könyvtárosok úgyszeretete, lelkesedése képes kisebb vagy nagyobb mértékben felderíteni az olvasás indítékait, felszínre hozni olvasmány-nyújtotta ismereteket, élményt, esztétikai élvezetet és az igényt, amivel az olvasó az adott műhöz közeledett. Ennek elismerése mellett azonban számba kell venni a vizsgálódáshoz szükséges nyugodt munkakörülmények és a technikai feltételek hiányát is, s azt, hogy az olvasók egy része idegenkedik az ilyen jellegű beszélgetésektől. A legkövetkezetesebben szervezik a hatásvizsgáló beszélgetéseket mind egyéni, mind csoportos formában a 44. sz. kerületi könyvtárban, de egy-egy beszélgetésre az elmúlt néhány év alatt csaknem minden könyvtárunkban módot találtak. A módszer jelentőségének felismerését mutatja, hogy a 6-os számú könyvtárban a szovjet szépirodalom népszerűsítése kapcsán folytattak e művekről hatásvizsgáló beszélgetéseket. Az 5. sz. gyermekkönyvtárban több gyermekkel készítették interjú *Gajdar*: Iskola, *Jemeljanov*: Történetek *Gajdarról* című műve alapján. Az 1. sz. gyermekkönyvtárban természet tudományos művekről tartottak csoportos hatásvizsgáló beszélgetést. A 38. sz. könyvtár gyermekrészlegében olyan könyvekről beszélgetett a könyvtáros a gyermekekkel, amelyeknek a természettudományos világkép, a világnézet alakításában lehet különleges szerepük.

Mindennek ellenére a tevékenység *nem válhatott általánossá*, mert hiányoznak a feltételei. Dönteni kellett a hatásvizsgálat céljáról, jellegéről is. A dilemmára: „megismerni vagy változtatni”, sok vita, türengés után a vizsgálódások kettéválasztásával igyekszünk választ adni. Továbbra is szorgalmazzuk a hatásvizsgáló beszélgetéseket a hatás elmélyítésére, az olvasás tudatosságának növelésére. 1967-ben *Koczkás Sándor* bevezetőjével ajánlottuk *Thurzó*: A szent című regényét a beszélgetés tárgyául, s mint előbb, néhány kérdés előzetes kidolgozása most is szolgálta a munka egyöntetűségét.

E beszélgetések, az olvasókkal való egyéni foglalkozás egyik lényeges tartalmi elemét és formáját képezik. Teljes mértékben egyetértve *H. Sas Judittal*, utalunk itt Emberek és könyvek c. művének megállapítására: „... az olvasatás, a művek kézbeadása, ha még oly jól alkalmazkodik is az adott réteg műveltségéhez, kevésnek bizonyul az irodalmi kultúra hatásának növelésében. A műalkotások vitája, a hősök magatartásának, döntéseinek értelmezése, a szubjektív vagy való igazságok, az érzelmeik erejének, a mű szépségeinek megértése, tehát az eltérő erők találkozása közelebb hozhatja az irodalom teljesebb funkcionálását. Feltéve, ha figyelembe vesszük az eltérő életformákon alapuló, az irodalom befogadásában is érvényesülő eltérő érdeklődéseket és építünk rájuk.”

1968 tavaszán *Koczkás Sándor* 10–12 művet javasolt az érdeklődő könyvtárosoknak hatásvizsgálati célra. Ezek között szerepelt *Lengyel József*nek a történelmi évfordulók kapcsán különösen aktuális regénye, a „*Prenn Ferenc hányatott élete*”. A vizsgálatokhoz részletes beszélgetés-vázlatot dolgoztunk ki, melyet a Könyvtártudományi és Módszertani Központ ismert *Eseménynaptára* is közölt 1968. évi 4. szá-

mában. Az eddigi tapasztalatok bizonyítják, hogy jól választottuk meg a művet. A már „lefutott regény” így újra keresetté vált, a könyvtáros ajánlásának, az olvasók egymásközötti véleménycseréjének hatása nem maradt el. Az egyéni és a csoportos beszélgetések alkalmával szóba került a hős-választás indítéka, az ösztönösség és tudatosság szerepe, a történelmi események, személyek befolyása az egyéni sorsok alakulására stb.

E beszélgetéseket hallgatva, vagy a beszámolókat olvasva a „dilemma” is sokkal inkább érthető. A könyvtáros csak úgy teljesítheti hivatását, ha megismeri az olvasó véleményét, módot teremt az olvasó számára, hogy elmondhassa élményét, egyetértését, ellenvetését, problémáit. Ez a megismerés adhat alapot a befolyásoláshoz, a változtatáshoz, mert enélkül a legokosabb érvelés, a legelmélyültebb ismeretközlés sem válik elfogadhatóvá. Senki sem hiszi, hogy egyetlen beszélgetés — illetve a könyvtáros hatása egymagában — véleményváltozást, a problémák megértését, az érzelmek gazdagodását eredményezi, de amit a könyvtáros nyújthat, s amit egy-egy beszélgetéssel elérhet, az szerves része, senki által nem pótolható része annak a munkának, amelyet népművelésnek nevezünk.

E közvetlen népművelő munka mellett 1969-ben olvasóportrék megrajzolását tervezzük 10—12 könyvtárban. (Ilyen jellegű kezdeményezés, mint egyetemi szakdolgozat téma-javaslat, már ezt megelőzően is volt.) E portrék közös vonásai feltevésünk szerint alapot adhatnak bizonyos olvasói típusok jellemző jegyeinek megállapításához, azaz megtalálhatók bennük azok a csoportképző ismérvek, amelyek birtokában „jobban építhetünk az irodalom befogadásában is érvényesülő eltérő érdeklődésekre”. Megalapozottabb lehet így a könyvtárosok egyéni foglalkozása az olvasókkal, mert az általános ismeretében mélyebbre áshatunk az egyes megismerésében. E munka alapos előkészítése érdekében társadalmi munkabizottságot szerveztünk, amelyben szociológus, esztéta, irodalomtörténész, pszichológus, könyvpiac-kutató egyaránt van. Tagja a bizottságnak két kerületi könyvtáros is. A munkabizottság a Szabó Ervin Könyvtár kerületi könyvtárak osztálya mellett működik, munkáját támogatja a Könyvtártudományi és Módszertani Központ igénykutató csoportja is. Ugyancsak a munka megalapozásának igényéből fakadt olvasásszociológiai tanfolyam szervezésére vonatkozó javaslatunk is. A tanfolyam 1968. október 12-én indult és a vártnál sokkal nagyobb érdeklődést váltott ki. Nemcsak az olvasói portrék készítői vesznek ezen részt, hanem igen sokan mások is, akik az elmúlt tíz év alatt részt vettek a munka egyik vagy másik szakaszában. Az általános igényre jellemző, hogy néhány megyei könyvtár munkatársa is hallgatója a tanfolyamnak.

Az irányító, módszertani munka középponti feladata a vita-jellegű hatásvizsgálatnak, a könyvtáros és az olvasó párbeszédének sokoldalú támogatása. A korszerű közművelődési könyvtár munkájának ez egyik lényeges tartalmi eleme, mely félreérthetetlenül következik a könyvtárak népművelő, politikai jellegéből. S éppen e feladat megalapozottabb teljesítéséhez nyújt segítséget az olvasásszociológia, az olvasó-típusok jellemző vonásainak feltárása. Ez is egyik megoldása az olvasószolgálat dilemmájának.

Dobos Piroska

A SZAKSZERVEZETEK IDŐSZERŰ FELADATAI az agitációs, propaganda- és kulturális nevelőmunka fejlesztésében címmel a SZOT kiadta 1968. szeptember 21-i ülésének anyagát. Ebből a dokumentumból idézzük a hivatalos előterjesztés megállapítását, mely szerint elengedhetetlenül fontos, hogy „a nemzeti jóvedelem emelkedésének arányában tervszerűen és rendszeresen növekedjenek a tömegkulturális feladatokra fordított összegek”. A SZOT felhívja a vállalatok, intézmények vezetőit, szakszervezeti bizottságait, hogy „felelősséggel élve megnövekedett jogkörükkel, biztosítsák a vállalati dolgozók növekvő művelődési szükségleteinek anyagi támogatását, feltételeit”. A beszámoló vitájában felszólalók többek között azt hangsúlyozták, hogy a szakszervezeti mozgalom tisztségviselőinek sokkal többet kell tenniük a saját műveltségi szintjük emelése érdekében; foglalkoztak a növekvő szabad idő felhasználásának kérdéseivel, a betegkönyvtári helyzet megoldatlanságával. A vitát követő SZOT állásfoglalás, mely újból meghatározta a szakszervezetek nevelőmunkájának helyét és szerepét, hangsúlyozottan leszögezte, hogy „Az irodalmi izlésfejlesztés és művelődés legszilárdabb bázisának változatlanul a könyvtárakat kell tekinteni”, és az üzemi könyvtári munka fő irányát, ezen belül az irodalmi nevelés feladatait meghatározó 1966. január 31-i SZOT elnökségi határozat végrehajtása változatlanul igen fontos feladat.

Az NDK-ban dolgozó magyar szakmunkások könyvellátása

A Magyar Népköztársaság és a Német Demokratikus Köztársaság 1967. május 26-án aláírt egyezménye alapján több ezer fiatal magyar szakmunkás dolgozik az NDK üzemeiben. Kinttartózkodásuk 2—3 éves időtartamra terjed. Foglalkoztatásuk az NDK üzemi szükségletének és — az esetek többségében — a magyar dolgozók szakképzettségének megfelelően történik. Létszámuk 1968 végére mintegy 8000 főre emelkedett. Többségük a nehéziparban dolgozik, ezen kívül nagyobb számú csoportokat foglalkoztatnak a könnyűiparban, az építőiparban, a vendéglátóiparban és a mezőgazdaságban is. Az illetékes német párt-, állami és szakszervezeti szervek nagy gondot fordítottak a magyar fiatalok élet- és munkakörülményeinek, bér- és munkaügyi kérdéseinek, szociális helyzetének megoldására és fokozottabb javítására. A magyar nyelvű művelődési lehetőségek, s ezen belül is *az olvasás feltételeinek megteremtése viszont* nehezebben haladt, s az első időszakban megoldatlan is maradt. Kedvező változás a magyar szakszervezeti mozgalom állami szervektől támogatott segítségével következett be.

A szakszervezeti mozgalom intézményes támogatását megelőzően a fiatalok könyvellátása lényegében a Munkaügyi Minisztérium ajándékkációjára korlátozódott. Ennek során a kiutazó fiatalok személyenként 2—3 könyvet, köztük egy német nyelvkönyvet kaptak ajándékba. Az első időszakban ezeket az egyénileg kapott könyveket kölcsönözték egymás között.

Az FDGB (Freier Deutscher Gewerkschaftsbund) — az NDK szakszervezeti szövetsége — a magyar szakszervezetektől kérte, hogy a könyvolvasás szervezettebb lehetőségének megteremtéséhez, az ehhez szükséges alapállományhoz nyújtson támogatást. A SZOT felkérésére elsőként a Vasas és a Textiles Szakszervezet központi könyvtárai vállalkoztak a gyors segítségre. 1968 elején mintegy 3500 kötet könyvet juttattak saját költségvetésükből, letéti állományként a *Sömerdában, Karl-Marx-Stadt-ban, Drezdában, Radebergben* és *Ebersbachban* dolgozó fiatalok részére. A könyveket kölcsönzésre kész állapotban, könyvtárilag felszerelve küldték ki. A könyvek az érintett üzemek szakszervezeti könyvtárába kerültek, a kölcsönzésben a magyar fiatalok társadalmi segítőként vállaltak részt. A társadalmi könyvtárosok rövid kezelési útmutatást is kaptak feladatuk elvégzéséhez.

A fiatalok nagy többségére kiterjedő könyvellátás megteremtéséhez természetesen ennél nagyobb és intézményesebb támogatásra volt szükség. Ezt szolgálta a SZOT két könyvakciója, amelyek lebonyolítására 1968 utolsó hónapjaiban került sor. Az első könyvakcióhoz nagy segítséget nyújtott a *Művelődésügyi Minisztérium könyvtárosztálya* és a *Kiadói Főigazgatóság*. Felkérésükre az *Allami Könyvterjesztő Vállalat* az utóbbi 5—6 év könyvterméséből nagyobb könyvmennyiséget ajánlott fel a fiatalok részére ingyenes juttatásként. A SZOT kulturális, agitációs, propaganda és sportosztálya a felajánlott, elsősorban szépirodalmi könyvanyagból 286 mű 11 408 példányára tartott igényt, összesen 272 307 Ft értékben. A könyveket tíz helyre: a Lipcsében, Drezdában, Karl-Marx-Stadt-ban, Ludwigsfeldében, Jenában, Erfurtban, Halle Neustadtban, Freitalban és Magdeburgban levő *munkásszállások és üzemi könyvtárak címére* juttatta el. A csomagolást és szállítást az ÁKV központi raktára végezte, a költségeket a SZOT fedezte. A *tíz bázishely* kiválasztása úgy történt, hogy ezekről a helyekről a kisebb létszámot foglalkoztató, környékbeli üzemek magyar dolgozóinak letéti ellátása is megoldható legyen. Közülük az 1000 főnél nagyobb létszámú munkásszállásokra egy műből 5 példány jutott, a 200—500 magyar dolgozót foglalkoztató üzemi könyvtárakba 4 példány, a 150—200 fős üzemekbe 3 példány került.

A fenti akción kívül szükségesnek mutatkozott az alapállomány friss megjelenésű művekkel való kiegészítése is. A SZOT *titkársága* 1968. XI. 22-i határozatával erre a célra 200 000 Ft-ot bocsátott rendelkezésre. A második könyvakció keretében főleg az 1967/68-ban megjelent szépirodalmi könyvek megvásárlására került sor. Ennek nyomán 182 mű 3630 példány jutott el *ismét a tíz báziskönyvtárba*.

A két akció során kiküldött könyvanyagban az olvasmányos, de színvonalas szépirodalmi könyvek vannak túlsúlyban, a válogatás azonban kiterjedt az érdeklődésre számotartó népszerű ismeretterjesztő művekre is. Tekintetbe kellett venni a kint dolgozó szakmunkások *különböző olvasottsági fokát*, többek között az egészen kezdő olvasói rétegeket is. Ezért megfelelő arányban kellett adni a kalandos ifjúsági szépirodalomnak is. A válogatás tekintettel volt arra is, hogy az anyagban legyenek a kisebb műsorösszeállításokhoz, ünnepi rendezvényekhez felhasználható

könyvek is. Erre a célra olyan könyveket is küldtek, mint pl. a „Versek és ünnepek”, „Hét évszázad magyar versei” és a különféle antológiák. A minimális tájékoztatói igény kielégítésére valamennyi bázishely megkapta az *Új Magyar Lexikon* köteteit. Az alkalmilag létrehozott kis gyűjteményeknek természetesen nincs és nem is lehet olyan módszeresen kialakított állományuk, mint a hazai könyvtáraknak, de a kiküldött könyvek a szabad idő kulturált eltöltéséhez többé-kevésbé kielégítő választékot kínálnak, s megfelelő olvasnivalót nyújtanak a kint dolgozó fiataloknak. Meg kell jegyezni, hogy az említett két könyvakció könyvei nem voltak könyvtárilag felszerelve. E munka elvégzését és a legegyszerűbb kölcsönzési eljárás kialakítását az FDGB felkérésére az érintett *német szakszervezeti könyvtárak* vállalták.

A magyar szakmunkások könyv olvasási lehetőségeinek további fejlesztése megkívánja a létrehozott könyvgyűjtemények *folyamatos kiegészítését* új könyvekkel. Az FDGB és a SZOT előzetes megállapodása szerint ez már a német szervek feladata lesz. A SZOT az FDGB kulturális osztályát kérte fel, hogy szorgalmazza és ellenőrizze az üzemi kulturális alapok és a befizetett szakszervezeti tagdíjak arányos részének felhasználását, többek között az állományfejlesztés céljaira is.

A továbbiakban hasznos lenne megoldani a kinti *társadalmi könyvtárosok alapképzését*, valamint azt, hogy a későbbiekben kiutazó csoportok könyvtárosi munkára alkalmas tagjai *még idehaza* elsajátíthassák a társadalmi könyvtárosok tennivalóinak alapjait.

Szükséges lenne továbbá a magyar nyelvű könyvek egyéni vásárlására az eddiginél jobb lehetőséget teremteni. Ezzel kapcsolatban intézkedések várnak a Kultúra Könyv- és Hírlap Külkereskedelmi Vállalatra és német partnereire. Az újság és folyóirat előfizetés és egyéni vásárlás már jelenleg is biztató képet mutat.

Összefoglalásul megállapítható, hogy a szakszervezeti mozgalom intézkedései jó alapot teremtettek az NDK-ban dolgozó szakmunkások könyv olvasási lehetőségeinek megszervezéséhez.

Remélhetőleg eredményekről számolnak majd be a könyvek igénybevételéről és a kölcsönzési tapasztalatokról később nyerhető tájékoztatások is.

G ö n c z i I m r e

A kölcsönzés szüneteltetésének okai a Szabó Ervin Könyvtár olvasói körében

Évente két alkalommal a Szabó Ervin hálózat minden könyvtárában megszámlálják a kölcsönzők személyi lapjait (tasakjait), azokét, akiknél van olvasásra kivitt könyv. A kapott számok a beiratkozottak 68—75%-ának felelnek meg. Visszatérő kérdésünk, kikből tevődik össze a hiányzó 25—30%, és milyen okok alakítják, befolyásolják az olvasás időszakosságának ritmusát.

Egy-két könyvtárban néhány éve már folytak kérdőíves vizsgálatok, amelyek e távolmaradások, esetleges lemorzsolódások okait keresték. Az így nyert válaszok ellenőrzéseképpen 1968-ban széles körben, részletezőbb kérdéssel kíséreltük meg e jelenség körülményeinek tisztázását.

Az az 5768 felnőtt olvasó, akire a vizsgálódás vonatkozott, 19 különböző nagyságú kerületi könyvtár olvasótáborát reprezentálja, s az okok, melyek a szünetelésekkel kapcsolatban felszínre kerültek, a Szabó Ervin Könyvtárba járók összességére vonatkozólag elfogadhatók.

Három hónapot vett igénybe az adatfelvétel, ebben az időben minden, kölcsönzését szüneteltető olvasóról készült adatgyűjtő lap, amely a legfontosabb személyi adatokat, tagsági időt, a szüneteltetés kezdetét, okát — a visszatérési szándékot tartalmazta, az okokat két részre — a könyv visszaadásakor, illetőleg a könyvtárból való távozáskor megjelölt okra — bontva. Ez utóbbi megkülönböztetéssel az volt a célunk, hogy pontosabban lássuk: akik belépéskor nem közölték, hogy nem visznek újabb olvasnivalót, a könyvtárban tartózkodás közben miért jutottak ilyen elhatározásra. Ezzel a szünetelési okoknak azt a csoportját akartuk jobban megismerni, amelyet esetleg a könyvtár körülményeiben, szolgáltatásaiban rejlő hiba vált ki, tehát amelyen a könyvtáron belül közvetlenül kell segíteni. Az adatfelvétel során számbavett szünetelők visszatérését további négy hónapig figyeltük.

Az olvasóknak csaknem a fele, 48,3%-a nem tért vissza. A vizsgálati idő alatt 1—2 hónapig 38%, három vagy annál több hónapig 14% nem járt a könyvtárban. A sokféle adat birtokában közelebbről láthattuk, hogy a szünetelést kiváltó különféle okok milyen összefüggésben állnak a tagsági idővel, a foglalkozással, a korrallal, az iskolai végzettséggel.

Az előbb vázolt kétféle felosztás nem egészen hozta meg a kívánt eredményt. Sok könyvtár helyi adottságai vagy a felvételi szempontok mechanikus értelmezése miatt nem különült el pontosan, hogy a könyvtárba való belépéskor vagy távozáskor adott-e választ az olvasó. Így olyan okokat is feltüntettek a belépéskor elhangzott okként, amelyek a könyvtárban tartózkodás során keletkeztek. (Pl. egy keresett könyv hiánya.) Az elhatárolást azonban így is el lehetett végezni.

A vizsgált olvasók 69,5⁰/₀-a a könyvtárba érkezésekor közölte szüneteltetési szándékát, 15,2⁰/₀-a távozáskor, 15,3⁰/₀ esetében más hozta vissza a könyveket, ezeket nem vették figyelembe. A kapott válaszok alapján az okokat utólag a következő 14 csoportra osztottuk:

	%
Nem ér rá (nem tűnik ki, hogy pillanatnyilag vagy hosszabb ideig)	18,4
Tanul, vizsgára készül	14,8
Elutazik (bevonul, üdül stb.)	12,9
Pillanatnyi akadályoztatás (siet, sok a csomagja stb.)	11,4
Beteg	11,1
Mostanában valamilyen elfoglaltság gátolja (külön munka stb.)	9,3
Van otthon olvasnivalója (saját könyv stb.)	5,5
Nem válaszolt	4,1
Késétt a könyvekkel (perlik, megsértődött stb.)	3,8
Végleg elhagyja a könyvtárat (elköltözik stb.)	3,3
Egyéb ok	2,6
Nem találta a keresett könyvet (előjegyeztette)	1,6
Csak az olvasójegy szünetel (másikra vitt)	0,9
Csak körülnézett, helyben olvasott	0,3

Már a felosztásból kitűnik, hogy mindössze két olyan ok szerepel, amelynél határozottan a könyvtár szolgáltatásaitól, szabályaitól vagy a könyvtárostól függ, hogy visz-e könyvet az olvasó vagy sem: ez a késéssel, perléssel összefüggő távolmaradás és a keresett könyv hiánya. A helybenolvasás esetében is előfordulhat, hogy a kölcsönzésre kért könyvet nem találta meg, azért nem vitt semmit, az adatok azonban ebben a kategóriában kedvező képet mutatnak, a csak helybenolvasók legnagyobb része rövid időn belül visszatért.

A távolmaradást főképpen az egyéb elfoglaltság váltja ki, hosszabb-rövidebb ideig tartó munkák, vizsgák, betegség, elutazás, elköltözés stb. Az egyéb okok lényegében kisebb mértékben játszanak szerepet.

Igen érdekes megvizsgálnunk, hogy a különféle okok milyen összefüggésben állnak a könyvtárból való hosszú elmaradással, esetleg lemorzsolódással. Akik végleg el akarták hagyni a könyvtárat, azoknak is 10⁰/₀-a ismét jelentkezett (pl. ha elköltözött is, nem iratkozott át másik könyvtárba). A késés, perlés miatt elmaradók közül tértek vissza a legkevesebben. Viszonylag nagy számban jöttek újra a helybenolvasók, a tanulás miatt olvasási szünetet tartók és akik egy bizonyos könyvet akartak elvinni. Azoknak körében, akik a könyvtárban való tartózkodás során határozák el, hogy nem kölcsönöznek, a keresett könyv hiánya a nyomós ok, amelyet figyelembe kell vennünk. Azok között, akik nem jelölték meg pontosan, miért nem kölcsönöznek, volt, aki otthagya az olvasójegyet, esetleg a hosszú várakozás miatt. Ebben az adatban sejthetünk pontosan ki nem mutatható könyvtári problémákat. Elég, ha néhány kerületi könyvtár túlszűfoltóságára gondolunk.

E keretben természetesen nem térhetünk ki a vizsgálat valamennyi tanulságára, csak néhány érdekes jelenségre hívjuk fel a figyelmet. A könyvtárat végleg elhagyók (elköltözők stb.) természetszerűleg leginkább a 19—26 éves korosztályokból kerülnek ki. Ebben a korban legáltalánosabb a családalapítás, az ebből és a végleges munkahely kereséséből adódó lakásváltozás. A legaktívabb olvasók a könyvtárban aránylag kis számban beiratkozott értelmiségiek. Ők tartanak legritkábban szünetet a könyvtári olvasásban, és a legnagyobb számban térnek is vissza. Ennél a rétegnél ritkán vezet a könyvtárhasználat felfüggesztéséhez a keresett könyv hiánya.

A távolmaradó olvasók foglalkozási és iskolai végzettségbeli adatai és a szünetelési okok közötti összefüggés arra mutat, hogy a könyvtárak állománya általában megfelelően képes kielégíteni az igényeket. Leggyakrabban a főiskolások nem találják meg a kívánt könyvet, és ha tekintetbe vesszük, hogy a figyelés idejére esett a téli vizsgaidőszak, feltételezhetjük, hogy ezek egy része kötelező olvasmány volt. Más olvasók esetében azoknak a műveknek a hiánya okozhatott problémát, melyekről a rádióban, vagy a tv-ben hallottak.

A vizsgálat befejezéséig vissza nem tértek között a legnagyobb arányban a munkások, tisztviselők, alkalmazottak voltak. Iskolai végzettség szempontjából az általán-

nos iskolát nem végeztek, tagsági idő szerint a tárgyévben vagy előző évben beiratkozottak közül maradtak távol a legtöbben. Ha egyéb adatokból tudjuk is, hogy a munkások körében mind munkahely, mind lakóhely szerint igen nagy a mozgás, a fentiek mégis komoly feladatokra figyelmeztetnek, elsősorban arra, hogy a könyvtárhoz, az olvasáshoz kevésbé ragaszkodó, kezdő olvasókkal mélyrehatóbban és differenciáltabban kell foglalkoznunk. Nagyon fontos, hogy az új beiratkozókkal rendszeresen, folyamatosan beszéljünk, és számukra megfelelő könyveket ajánljunk.

Gálné Ballagi Ágnes

Olvas-e a falu, amíg nincs járdáj..?

Némiképp skolasztikus feladatra vállalkozott az egyébként eredeti problémalátásáról és friss vitakészségéről közismert Bor Ambrus, amikor „Szülőfalum és a könyvek” című, maga által is „fordított”-nak nevezett riportjában (Magyar Nemzet, 1968. dec. 31.) vulgárisan bizonyítja a tételt: *a lét meghatározza a tudatot.*

Mert a riportban erről van szó: kár minden erőfeszítésért, a művelődés fehér foltjai nem tűnnek el, míg a falu nem civilizálódik; a könyv nem törhet be oda, ahol nincs járda, iparosítás, fürdőszoba stb., aki pedig eredményekről szól, az frázisokat mond. A falu nem olvas, legfeljebb néhány kivételszámba menő falusi, no meg a fiatalok persze, de ők is abba-hagyják mire felnőnek.

Alapvető tételét eszem ágában sincs vitatni, sem frázisokat mondogatni, de mégis csak hivatkoznom kell tényekre, melyek azt mutatják, hogy a fejlődés nem egyenes vonalú, s az alap és fölépítmeny kölcsönhatásai néha nagyon is bonyolultak.

Bor Ambrus normandiai példára hivatkozik, mondván, hogy sem Normandiában, sem nálunk nincs olvasás civilizáció nélkül. „Kultúra, könyv, olvasás majd magától is követi a gazdagodást” — teszi hozzá. De ha végigtekintünk — akár az egész glóbuszon! — Nyugat-Németországtól Amerikáig számos példát láthatunk arra, hogy iparilag jól fejlett országokban is hiányzik a könyv a jó módú lakosság gépesített otthonaiból... A szocialista államok olvasási statisztikái pedig magasan meghaladják azoknak az országoknak arányszámait, melyek az anyagi javak birtoklásában előttük járnak.

De maradjunk csak a saját portánkon. Jártam Szabolcs megyei tanyaközpontokban, házakban, ahol könyvhalmozok tornyosultak a petróleumlámpa mellett, mégpedig igen jó ízléssel válogatott művek Berzsenyitől Tolsztojig, s kérdésemre, hogy a gyér fényben nem fásaszító-e az olvasás, azt felelték: — e könyvek írónak is csak ilyen alkalmatosság világitott...

Jártam a beregi Gulács faluban, — de hasonló több is akad arrafelé —, ahol a „megszállott” társadalmi munkás könyvtárosnő — maga is dohánykapálással töltötte a fél életét! — valósággal átvitte szenvedélyét a falura, s a saját házában elhelyezett községi könyvtár ablakán hajnaltól késő estig zörgettek a könyvet kérők.

A gyermek- és ifjúsági olvasók számadatai határozottan érvelnek amellett, hogy vidéken, ahol kevesebb a másfajta szórakozás, többet olvasnak a fiatalok, mint a fővárosban.

Példát itt nem egyet, százat is hozhatnánk, bizonyára Bor Ambrus is legalább annyi falut tudna felsorakoztatni álláspontja mellett — ám a konkrét példánál világosabban szól a KSH felmérése (Mit olvasunk? Stat. Kiadó, 1965.), mely szerint nem a településforma határozza meg az olvasásigényt, hanem az iskolázottság. (A falusi értelmiség Bor Ambrus szerint is olvas!) Ha minél előbb, minél több gyermek végezne középközlát — és nem azért, hogy elmenjen a faluból! — akkor sokkal gyorsabban eltűnének a fehér foltok!

A műveltség szintje mellett azonban a közösségteremtés sem mellékes: a kultúra táptalaja mindig valamilyen közösség, melyben mindenki beavatott és minden gondolat válaszra lel.

Különben hogyan magyaroznánk meg, hogy görög pásztorok egykor — járda és fürdőszoba nélkül! — Homéroszt hallgatták? És hogyan magyaroznánk meg a népi kultúra egészét? A kor kultúráját befogadó, ápoló közösség nélkül magányos csodabogarak fényűzésévé lesz a művelődés minden formája.

A közösségteremtés pedig megint olyan feladat, amit csak úgy, magától nem hoz létre a gazdasági fejlődés.

Ember kell hozzá, fáradságot nem kímélő. Úgy véljük, Bor Ambrus is ezek közé tartozik, és csak pillanatnyi csüggedésében vett erőt rajta a mindent a gazdasági erők automatizmusára bízó be-lenyugvás.

Bozóky Éva

A Könyv és Nevelésben írja Hoffmann Ottó, beszámolván a mohácsi járás iskolai könyvtárainak versenyéről: „A közművelődési könyvtáraktól sem kaptunk segítséget. A felsőbb vezetés mereven elzárkózott attól, hogy az iskolában ifjúsági állományt helyezzenek letétbe. Féltette olvasóit, riválist látott mozgalmunkban. Azok a nevelők is így gondolkodnak, akik történetesen közművelődési könyvtárt is vezettek (pedig a lakosság nagyobb rétege lehetett volna olvasójuk!).”

Elismerve a mohácsi járás iskolai könyvtárosainak könyvtáruk fejlesztése érdekében kifejtett lelkes tevékenységét, meg kell mondanunk, hogy a cikkíró helytelenül látja a közművelődési és az iskolai könyvtárak együttműködésének tennivalóit, ha a közművelődési könyvtáraktól azt várja, hogy letéteket adjanak az iskolai könyvtáraknak. Erre a közművelődési könyvtárak azért sem vállalkozhatnak, mert nincs elegendő könyvük. Különösen kevés könyvük volt az elmúlt évben a baranyai közművelődési könyvtáraknak, amelyek saját olvasói igényeit sem tudták kielégíteni. De nem vállalkozhatnak letétek adására azért sem, mert a közművelődési és iskolai könyvtáraknak más-más feladataik vannak az ifjúság olvasásra nevelésében. Amint ezt Kisfaludi Sándor a Könyv és Nevelésben, néhány lappal Hoffmann Ottó cikke előtt helyesen ki is fejté.

Kár tehát feleleveníteni

A Heves megyei Népújság érdekes cikkben számol be a kulturális tevékenység új mechanizmusáról folytatott egri tanácskozásról. Az irás annak az országos népművelési konferenciát előkészítő bizottságnak megbeszéléséről készült, amely a népművelés állami irányításának kérdéseit vizsgálja. A bizottság érvelésével és javaslataival bizonyosan találkozunk majd az országos népművelési konferenciát megelőző anyagokban és magán a konferencián is. Mi, könyvtárosok azonban nem hagyhatjuk szó nélkül a Népújság cikkének néhány feltűnő megállapítását. Ezek így hangzanak:

„Könyvtárosaink többsége ugyanis még ma is katalógusokban és kikölcsonzött kötetszámokban gondolkodik, s a beidegzett hagyományos könyvtárosi munka mellett kevés energia jut az olyan fontos tartalmi jellegű népművelési tevékenységre, mint az izlésfejlesztés, az érdeklődés felkeltése, a különböző irodalmi ismeretterjesztő rendezvények szervezése.”

„A tanácskozáson elhangzott: ha a járási könyvtárakat és a járási művelődési házakat egy intézménnyé összevonnák, bizonyára nagyobb hatásokkal végeznék feladataikat.”

Felmentve érezzük magunkat attól, hogy az elsőnek idézett mondat valótlanúságát, igaztalanságát érvekkel cáfoljuk. „Könyvtárosaink többsége” előtt elegendő bemutatni magát a meztelen mondatot. Szükségtelen belemenni annak bizonyításába is, hogy miért lenne szomorú eredménye a járási könyvtárak és járási művelődési házak egyesítésének, eltekintve attól, hogy ezt a javaslatot egyszerűen végre sem lehet hajtani. Ismételjük, az állítások cáfolatát hozzáértők előtt nem szükséges megfogalmazni. De az idézett mondatok vidéki napilapban jelentek meg, s nem szakemberek számára íródtak. Aminthogy nem szakember maga a cikket író újságíró sem.

Nekünk, könyvtárosoknak fel kell figyelniünk az ehhez hasonló jelenségekre és ellenérveinket ott kell elmondanunk, ahol azok elhangzanak, vagy napvilágot látnak. Jó volna tudni, mit szólnak ezekhez az állításokhoz és javaslatokhoz azon az egri tanácskozáson részt vevő könyvtárosok? Szívesen vennénk, ha a Heves megyei könyvtárosok maguk adnának választ a megyei lapban nyilvánosságot kapott nézetekre!

— A magunk részéről pedig tünődhetünk azon, hogy mennyire tájékozatlanok az ilyen „érvelések” felröptetői, ráadásul pedig olyan informátorokat választanak, akik még most is ezerszer megáfolt vádakat hangoztatnak, szembeállítva ezzel a könyvtári belső rendre és a „mozgalmi” munkastílusra vonatkozó követelményeket!

ezt a régen eltemetett érve- mai körülmények között lést a „rivalizálásról”. A még együttesen sem tudják közművelődési és az iskolai a kívánt mértékben telje- könyvtáraknak megvan a síteni. Az idézett szakasz maguk külön feladatuk, s megért volna egy ilyen az ifjúság olvasásra nevelé- megjegyzést a szerkesztőség sének egész tennivalóját a részéről.

OLVASÓ NÉPÉRT

Az „Olvasó népert” mozgalom

Hogyan dolgozzék az Írószövetség? Az Írótaggyűlés vitakérdései. (Beszámoló az Írószövetség márc. 14-i üléséről, ahol az „Olvasó népert” mozgalom elindítását elhatározták.) = Élet és Irodalom, 1968. márc. 30.

KISS Gy. János: *Az olvasó népert.* = Népszava, 1968. máj. 21.

TÓTH László: *Az olvasó népert.* = Népszabadság, 1968. máj. 21.

BISTEY András: *Olvasó nép?* = Szolnok Megyei Néplap, 1968. máj. 22.

DOBOZY Imre: *Könyv, élet.* = Élet és Irodalom, 1968. máj. 25.

DARVAS József: *Olvasó népert.* = Magyar Hírlap, 1968. máj. 26.

FEKETE Gyula: *A könyv ünnepén.* = Heves Megyei Népújság, 1968. máj. 26.

BÖLCS István: *Az olvasó népert.* = Köznevelés, 1968. 12. sz. 441–442. 1.

DARVAS József: *Ünnepi könyvhét — olvasó nép.* = Könyvtájékoztató, 1968. 6. sz. 1. 1.

Lehetőségeink az „Olvasó népert” mozgalom munkájában. (A TIT jún. 12-i elnökségi ülésének vitáját összegező cikk.) = Irodalmi és Nyelvi Közlemények, 1968. 1. sz. 74–78. 1.

Az olvasó népert. Dobozy Imre, az Írószövetség főttkára nyilatkozik a társadalmi olvasómozgalomról. = Békésmegyei Népújság, 1968. jún. 2. — Dunántúli Napló, jún. 2. — Fejér Megyei Hírlap, jún. 2. — Napló (Veszprém) jún. 2. — Petőfi Népe, jún. 2. Tolna Megyei Népújság, jún. 2. — Kisalföld, jún. 9. — Zalai Hírlap, jún. 16. — Hajdú-Bihari Napló, jún. 30.

KISS Gy. János: *Könyvheti zárszó.* = Népszava, 1968. jún. 4.

KISS Gy. János: *Az olvasó népert.* = Népszava, 1968. jún. 9.

ZAY László: *A könyv ünnepe után.* = Magyar Nemzet, 1968. jún. 9.

H. BARTA Lajos: *„Legyünk olvasó ország”. Mit ér a népművelő diploma?* = Magyar Nemzet, 1968. jún. 16., jún. 23.

DARVAS József: *Az „Olvasó népert”.* = Békésmegyei Népújság, 1968. jún. 21. — Csongrád Megyei Hírlap, júl. 28. — Hadú-Bihari Napló, júl. 28. — Tolna Megyei Népújság, júl. 28. — Kisalföld, aug. 19.

PÁLDY Róbert: *Olvasó népert.* = Könyvtáros, 1968. 7. sz. 379–381. 1.

P[áldy] R[óbert]: *Az olvasó népert.* = Népművelés, 1968. 7. sz. 7. 1.

ORDAS Iván: *Apostolok kerestetnek.* = Tolna Megyei Népújság, 1968. júl. 14.

JOBBÁGY Károly: *Gondolatok az „Olvasó népert” mozgalomról.* = Magyar Nemzet, 1968. júl. 21.

UNGVÁRI Tamás: *Olvasó nép. Vita a cikkíróval.* (Jobbágy Károly, júl. 21-i cikkére.) = Magyar Nemzet, 1968. júl. 28.

CSIKÁR Lászlóné: *Mi lehet a népfront feladata az „Olvasó népert” mozgalomban?* = Népfront, 1968. 8. sz. 31–32. 1.

JOBBÁGY Károly: *Az „Olvasó népert” mozgalom és a bőség zavara.* = Magyar Nemzet, 1968. aug. 1.

SZOMBATHELYI Ervin: *Igények és lehetőségek.* = Népszava, 1968. aug. 2.

BAJOR NAGY Ernő: *Viták tüzeiben az „Olvasó népert” mozgalom.* = Szabad Föld, 1968. aug. 11.

CSONGRÁDY Béla: *„Olvasó népert” a népművelés eszközeivel.* = Nógrád, 1968. aug. 11.

GÖNCZI Imre: *Olvasó népert.* = Munka, 1968. 9. sz. 33—34. l.

GYÓRI Erzsébet: *Szenvedély és szívósság.* = Napjaink, 1968. 9. sz.

BÉNYEI József: *A könyv rangja. Mediáció az „Olvasó népert” mozgalomról.* = Hajdú-Bihari Napló, 1968. szept. 1.

CSIKÁR Lászlóné: *Könyvespolcot minden új házba!* = Szabad Föld, 1968. szept. 1.

SZANATI Anna: *Viták tüzeiben.* = Szabad Föld, 1968. szept. 15.

PAPP Antal: *Két nyúl — vagy egy sem.* = Magyar Hírlap, 1968. okt. 3.

TANKA János: *A könyvtáros véleménye. Hozzászólás a „Viták tüzeiben” című cikkünkhöz.* = Szabad Föld, 1968. okt. 13.

Magyarország felfedezése. Az „Olvasó népert”. Beszélgetés Darvas Józseffel, az Írószövetség elnökével. = Kisalföld, 1968. nov. 3. — Napló (Veszprém) nov. 3. — Tolna Megyei Népművelés, dec. 8. — Petőfi Népe, dec. 10.

P. O. [Pál Ottó]: *Az „Olvasó népert” mozgalom fél éve.* = Népszabadság, 1968. nov. 28.

TÖRÖK András: *„Nálunk nincsenek könyvbarátok”. Kerecsenyi szelvények az Olvasó Népert mozgalomhoz.* = Zalai Hírlap, 1968. dec. 8.

Tanácskozás az „Olvasó népert” mozgalomról, a mai magyar irodalom helyzetéről. Darvas József tájékoztatója Kecskeméten. = Petőfi Népe, 1968. dec. 11.

ARATÓ Attila: *Gondolatok az „Olvasó népert” mozgalom indulása alkalmából.* = Alföld, 1969. 1. sz. 71—74. l.

„Olvasó ifjúsáért”

SZABOLCSI József: *Olvasó iskolával az „olvasó népert”.* = Könyv és Nevelés, 1968. 6. sz. 1 l.

Az olvasó ifjúsáért. = Magyar Ifjúság, 1968. júl. 19.

Szeptemberben kezdődik a KISZ „Olvasó ifjúsáért” mozgalma. = Nógrád, 1968. aug. 3.

PÁL József: *Olvasó ifjúsáért.* = Dunántúli Napló, 1968. aug. 25.

TAKSÁS Imre: *Olvasó ifjúsáért.* = Művelődés, klubélet 1968. okt. (az Ifjú Kommunista 1968. 10. sz. melléklete)

TAKSÁS Imre: *Az olvasó ifjúsáért.* = Könyvtáros, 1968. 10. sz. 573—575. l.

Olvasó ifjúsáért. = Tolna Megyei Népművelés, 1968. okt. 5.

SOMOS Ágnes: *Fiatalok, könyvek, gondok. Kerekasztal beszélgetés az ifjúság olvasásáról.* = Magyar Ifjúság, 1968. dec. 13.

Az olvasás

Könyvek

H. SAS Judit: *Emberek és könyvek.* 1968. Akadémiai, 214 l. (Szociológiai tanulmányok 6.)

MÁNDI Péter: *A könyv és közönsége.* 1968. Közgazdasági és Jogi, 294 l.

MÁNDI Péter: *Könyvadás és könyvadás Magyarországon.* (Egy reprezentatív közvéleménykutatás eredményei.) Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központja, 1965. 78 l. soksz.

Mit olvasunk! 4000 háztartás könyvadási adatai. Kiad. a Központi Statisztikai Hivatal. 1965. Stat. K. 104 l. soksz. (Statisztikai időszakos közlemények 69.)

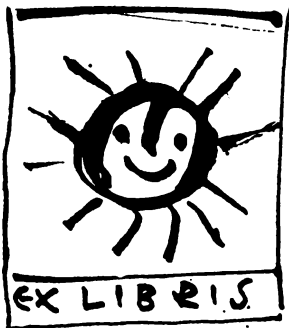
Cikkek

L. B.: *Irodalom.* = Csongrád Megyei Hírlap, 1968. máj. 28.

DÉKISS János: *Mennyit olvasunk?* = Pest Megyei Hírlap, 1968. jún. 30.

KOVÁCS Imre: *Kik és mit olvasnak?* Beszélgetés Kirschner Mártonnal, a Megyei Könyvtár igazgatójával. = Csongrád Megyei Hírlap, 1968. júl. 17.

HÁRS László: *Az eltűnt olvasó nyomában.* = Élet és Irodalom, 1968. aug. 3.

ÓSZ Ferenc: *Mit olvasunk?* = Pest Megyei Hírlap, 1968. aug. 4.

MÉSZÁROS Ottó: *Miért olvasunk?* = Pest Megyei Hírlap, 1968. aug. 19.

KENYERES Zoltán: *Az olvasás minősége.* = Kritika, 1968. 9. sz. 3—6. l.

PRUKNER Pál: *Vita az olvasásról. Nem dísz tárgy!* = Pest Megyei Hírlap, 1968. szept. 15.

M. C.: *Vita az olvasásról. Kivel van vitánk?* = Pest Megyei Hírlap, 1968. szept. 22.

DEBRECENI Imréné: *Vita az olvasásról. Adottságok és követelmények.* = Pest Megyei Hírlap, 1968. okt. 20.

MACZELKA Tibor: *Vita az olvasásról. Az olvasás minőségi követelményei.* = Pest Megyei Hírlap, 1968. nov. 3.

A munkások és a könyv

Könyvek

DOBOS Piroska: *A munkásolvasók irodalmi ízlése a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtárban.* 1964. FSZEK., VII. 65. l. (Olvasásszociológiai vizsgálatok)

A munkások és a könyv. Egy nagyüzem munkásainak olvasási és művelődési szokásai. 1968. Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztatói Központja Piacutató Csoportja. 62 l.

Cikkek

POLGÁR Margit: *Olvasó nemzet — olvasó Telefongyáriak.* = Telefon, 1968. júl. 10.

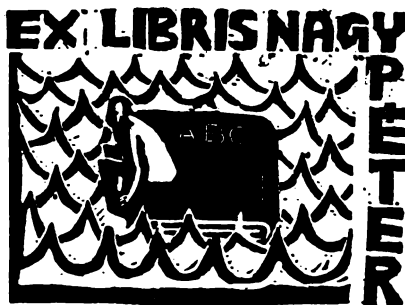
POLÓNYI Péter: *A munkások és a könyv.* = Munka, 1968. 6. sz. 40—41. l. *Vita a munkásosztály műveltségéről*

SZOMBATHELYI Ervin: *A munkásosztály műveltsége.* = Népszava, 1968. szept. 15.

KISS Gy. János: *Akik már kopogtatnak — akik még hívásra várnak.* = Népszava, 1968. szept. 22.

ERDEI Ferenc: *A munkásosztály műveltségéről.* = Népszava, 1968. szept. 29.

SZOMBATHELYI Ervin: *A színház szerepe a munkások műveltségében.* Beszélgetés Major Tamással. = Népszava, 1968. okt. 6.

Turcsányi Antal ex libris

KISS Gy. János: *A tudásvágy minden-
kiben él.* = Népszava, 1968. okt. 13.

GUTTER József: *Valóságos kollektívák
nélkül nincs kollektivistá tudat.* =
Népszava, 1968. okt. 20.

VONSIK Gyula: *Mit kérünk számon?*
= Népszava, 1968. okt. 27.

MOLNÁR János: *Kultúra és munkás-
osztály.* = Népszava, 1968. nov. 10.

VAS János: *Szakmai műveltség és osz-
tályöntudat.* = Népszava, 1968. nov. 17.

SZOMBATHELYI Ervin: *A műveltség
és a munka.* = Népszava, 1968. nov. 24.

MARÓTI Gyula: *A népművelők felelős-
ségéről.* = Népszava, 1968. dec. 1.

DRUCKER Tibor: *A népműveléssel el
kell jutni az emberhez.* = Népszava,
1968. dec. 8.

SZOMBATHELYI Ervin: *A szocialista
brigád és a művelődés.* = Népszava,
1968. dec. 15.

BARNA József: *Ki ma a művelt mun-
kás?* = Népszava, 1968. dec. 22.

*Vita a munkásosztály szocialista művelt-
ségéről*

VERES Péter: *A szocialista műveltség-
ről.* = Népszabadság, 1968. nov. 7.

VITÁNYI Iván: *Múlt és jövő a szocia-
lista műveltségben.* (Hozzászólás Ve-
res Péter cikkéhez.) = Népszabadság,
1968. nov. 10.

HÉRA Zoltán: *Olvasni — csak úgy?*
Hozzászólás Veres Péter cikkéhez. =
Népszabadság, 1968. nov. 23.

SZABOLCSI Miklós: *Munkásság és mű-
veltség.* (Hozzászólás Veres Péter cik-
kéhez.) = Népszabadság, 1968. nov. 30.

Hozzászólások Veres Péter cikkéhez. Sipos Gyula: *És a zenei műveltség?* — Ferkó István: *Átvenni vagy teremteni.* = Népszabadság, 1968. dec. 14.

VONSIK Gyula: *Munkásműveltség és történelmi jelenlét.* Hozzászólás Veres Péter cikkéhez. = Népszabadság, 1968. dec. 8.

MÉSZÁROS Mihály: *Mi fáj Péter bácsinak?* Hozzászólás Veres Péter cikkéhez. = Népszabadság, 1968. dec. 17.

FISTER Ilona: *Nemcsak az anyagi érdekelttség a fontos.* Hozzászólás Veres Péter cikkéhez. = Népszabadság, 1968. dec. 21.

MIHÁLYOVSZKI János: *A műveltség határai.* Hozzászólás Veres Péter cikkéhez. = Népszabadság, 1968. dec. 22.

VERES Péter: *A gubernementális gondolkozásról.* = Népszabadság, 1968. dec. 24.

Könyvolvasás falun és tanyán

Könyvek

UGHY Jenő: *Ezer falusi lakos és a könyv.* 1965. OSZK — KMK, 119 l. sokszor.

H. SAS Judit: *Emberek és könyvek.* 1968. Akadémiai, 214 l. (Szociológiai tanulmányok 6.)

Cikkek

ILLÉS Lajos: *Ezer falu.* = Magyar Hírlap, 1968. jún. 2.

SZ. SZABÓ László: *A könyv és az olvasás szerepe a debreceni tanyavilágban.* Alföld, 1968. 12. sz. 50—60. l.

BOR Ambrus: *Szülőföldem és a könyvek.* Fordított riport az olvasásról. = Magyar Nemzet, 1968. dec. 31.

Az olvasás és a könyvterjesztés

G. SZABÓ László: *Irodalom — élesztő és vég vászon között.* Varga Sándor, a Szövkönyv igazgatója a falusi könyvterjesztésről. = Magyar Hírlap, 1968. jún. 5.

TÓTH Gábor: *A „fehér foltok” megszüntetéséért! Országos ügy lesz-e?* = Szövetkezet, 1968. júl. 17.

KISS Gy. János: *A könyvterjesztés tisztaságáért. Ügynökök és nézetek.* = Népszava, 1968. júl. 18.

VARGA Sándor: *Az „Olvasó népért” könyvterjesztő szemmel.* = Magyar Nemzet, 1968. aug. 10.

BAJOR NAGY Ernő: *Könyvterjesztő pedagógusok falun.* = Köznevelés, 1968. 15—16. sz. 583—585. l.

VARGA Sándor: *Szentesi könyvterjesztők beszélnek.* = Népszabadság, 1968. aug. 28.

KISS Gy. János: *A könyv és gyári rangja.* = Népszava, 1968. szept. 18.

P. Z.: *A SZOT a munkahelyi könyvterjesztéséről.* = Petőfi Népe, 1968. szept. 25.

Az „Olvasó népért” mozgalom. = Ruházati Munkás, 1968. okt.
(benedek) [Miklós]: *Nem kereskedelmi — kulturális feladat.* = Északmagyarország, 1968. okt. 10.

(G. B.) [Gárdonyi Béla]: *Olvasó népért. A falusi könyvterjesztés.* = Kisalföld, 1968. okt. 23.

Összeállította: Somkuti Gabriella

Winkelbauer Pál ex librise

A forradalmi évfordulók megünneplése a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 44. sz. kerületi könyvtárában

Még 1968 szeptemberében pályázatot hirdettünk a könyvtár fiatal olvasói körében a Kommunista Párt megalakulásával foglalkozó művek elolvasására illetve az olvasásuk nyomán ébredt gondolatok írásbeli rögzítésére. (Pl. *Lengyel József: Visegrádi utca; Prenn Ferenc hányatott élete... stb.*) Nem a könyvek tartalmi ismertetését kértük, hanem arra voltunk kíváncsiak, hogy milyen érzelmeket vált ki belőlük annak a kornak lángoló esemény sorozata. A pályázatra beérkezett legjobb írásokat a könyvtár művelődési körének decemberi összejövetelén könyvtalomban részesítettük. Ezen a megbeszélésen *Koczás Sándor* egyetemi adjunktus vezetésével a kör tagjai megvitatták *Lengyel József: Prenn Ferenc hányatott élete* című regényét. Vitáztak a forradalom emberformáló erejéről, véleményyt nyilvánítottak Szamuely és Kun vitájáról, eszmecserét folytattak arról, hogy lehet-e kommunista az egykori „vágány”-ből és megbeszéltek a kor történelmi eseményeit.

Mivel a fent említett megemlékezési forma olvasóinknak csupán egyik rétegét érintette, olyan lehetőségeket is kerestünk, melyek minden olvasónkhoz szólnak. Ezért állományunkból kiválogattuk azokat a műveket, melyek az 1918/19-es korhoz kapcsolódnak. Ezeket a könyveket a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár ál-

tal kiadott bibliográfia és saját elképzeléseink alapján annotációval láttuk el, s az ismertetést átlátszó műanyag hártárral rögzítettük a könyv címlapjára. Az annotált művekből kiállítást készítettünk, melynek könyveit kölcsönözzük is. Az innen kivitt művek forgalmát fél éven keresztül figyeljük. A kiállításnak ezt a formáját kedvelik az olvasók. Az Eseménynaptár anyagának felhasználásával kiállítási táblákat készítettünk a KMP megalakulásának évfordulójára.

Az évfordulókra vonatkozó kérdésekkel kapcsolatos gyors válaszadásra oly módon készültünk fel, hogy a megfelelő kézikönyvtári anyagot, párttörténeti dokumentumokat és egyéb ismeretterjesztő műveket külön válogatva helyeztük el. Az utolsó negyedévben feljegyeztük és összegyűjtöttük az elhangzott kérdéseket. Ezek 37,5%-a a Kommunista Párt megalakulásával volt kapcsolatban, a legtöbbet fiatalok tették fel, de az idősebb olvasók is érdeklődtek a téma iránt.

Azokkal az olvasókkal, akik visszahozták *Lengyel József: Prenn Ferenc hányatott élete* című könyvét — és vállalkoztak is rá — *egyéni beszélgetéseket* folytattunk, a műnek az olvasóra gyakorolt hatását vizsgálva. Ezeket a hatásvizsgálati beszélgetéseket *írásban is rögzítettük.* (Forgács Tiborné)

a könyvtárak életéből

Könyvtár a lakásszövetkezetekben

Dunaújvárosban állandó gond, hogy a város nem hozott létre olyan könyvtárat, amely nagyságánál, szépségénél fogva nagyobb területre gyakorolt volna vonzást. A zárt egységet alkotó városrészekben (Barátság, Római, Ságvári városrész), amelyek lakossága 8—11 ezer fő, kiépült a szolgáltató ipari és kereskedelmi hálózat — saját iskoláik, óvodáik, bölcsődéik vannak —, népművelési létesítményekkel azonban, így könyvtárakkal sem rendelkeznek. Ez az állapot parancsolóan hívta létre azokat a kísérleteket, amelyekkel a könyvtári ellátottság fehér foltjait kívántuk eltüntetni.

Még az ötvenes években kísérleteztünk könyvkölcsönzők létesítésével, előbb a munkásszállások, majd az Ingatlan Kezelő Vállalat gondnokságain. Négyet-ötöt sikerült is létrehozni. Törekvésünket támogatta az IKV vezetősége is, igaz, a városi tanács némi nyomására. A házközelőségek azonban csak újabb tehernek tekintették a könyvtárakat, s ezzel sorsuk megpecsételődött. Ugyanez lett a munkásszállásokon létesített kölcsönzők sorsa is. Már a szervezés idején tudatában voltunk annak, hogy ez a megoldás nem vezetett jobb eredményre. Azért sem, mert a gondnokságokon elhelyezett 100—150 kötet könyv nagyon kis vonzást gyakorolhat az olvasni vágyókra, s azért sem, mert ez a mennyiség elenyészően kevésnek bizonyul a városrész lakosságának ellátására. Csak az lehetett a megoldás, hogy megfelelő helyiségben, a lakosság könyvszükségletét jobban kielégítő fiókkönyvtárakat létesítsünk. Azonban mind-egyeddig leküzdhetetlen akadályokba ütköztünk: nem tudtunk helyiséget szerezni. Ez annak ellenére sem sikerült, hogy a Ságvári városrészben egy rendkívül kicsi, mindössze

A dunaujvárosi Gagarin lakásszövetkezet könyvtára (Kabáczy Szilárd felv.)

15 m²-nyi helyiségben levő könyvtár forgalmával bizonyította be a fiókkönyvtár-hálózat szükségességét és életrevalóságát.

Végül is a város fejlesztésének és fejlődésének egy szakaszában érdekes jelenségre figyeltünk fel. Az alakuló és erősödő lakásszövetkezetekben minden külső ösztönzés nélkül jelentkezett igény bizonyos kulturális szükségletekre. A már megállapodott és szervezetileg kialakult szövetkezetek klubhelyiségeket létesítettek, amelyek azonban az első időben csak az összejövetelek, gyűlések színhelyéül szolgáltak. A vezetőség viszont arra is gondolt, hogy ennél többet kellene nyújtania tagjai számára.

Ennek nyomán keresett meg bennünket a Gagarin lakásszövetkezet ügyvezető gondnoka, s érdeklődött, tudnánk-e számukra 3—400 kötetet letétbe adni. A lakásszövetkezet vállalta azt is, hogy a könyvvállványt megveszi, tőlünk csak könyveket kértek. Azonban ők csupán a szövetkezet tagjainak könyvtári ellátására gondoltak. Némi huza-vona után megegyeztünk abban, hogy mi tiszteletdíjat fizetünk a könyvtárosnak, ők viszont mindenki számára kölcsönöznek. A városrész lépcsőházaiban hamarosan megjelentek a feliratok, amelyek mindenki figyelmét felhívták a könyvtárra.

Ez volt az első lakásszövetkezeti könyvtár megalakulásának története Dunaújvárosban. Hasonló módon jött létre a Római városrész szövetkezeti könyvtára is, azzal a különbséggel, hogy ennek vezetősége már megismerhette az előző példáját, látta, hogy érdemes a könyvtárral foglalkozni.

Mindkét könyvtár 700 kötetes állománnyal rendelkezik. Egyelőre kéthetenként kapnak könyvet az újdonságokból. Végleges állományukat 8—900 kötetesre tervezzük, utána csak cserével frissítjük majd az anyagot: ezt a határt részben az állványok befogadóképessége, részben a helyiségek mérete szabja meg. Forgalmuk 6—700 kötet negyedévenként. Érdekes módon, egyaránt 100—100 olvasójuk van. Helyiségük egy-egy lakószoba, amelyet izléses ülőbútorokkal, asztalokkal rendeztek be.

A két kölcsönző eddigi működése, eredményessége feltárta előnyeiket és hátrányukat, fejlődésük lehetőségeit és korlátait.

Rendkívül hasznos a tevékenységük abból a szempontból, hogy egy 1500—2000 főt számláló gazdasági egyesülés tagjai között kulturális missziót töltenek be, közelebb viszik a művelődés legfontosabb eszközét, a könyvét a szövetkezet tagságához.

Nem szabad azonban és nem is lehet őket egy egész városrész könyvtárának te-

kinteni. Tárgyi és pszichológiai oka is van ennek. Egyrészt a rendelkezésre álló helyiségek nagysága nem alkalmas arra, hogy olyan mértékben fejlesszük a könyvtárakat, mint amilyenre a városrészt lakosságának számához mérten szükség lenne. (8—10 ezer lakos könyvtári ellátásáról van szó!) Másrészt hiába egyeztünk mi meg a szövetkezet vezetőségével abban, hogy kívülállóknak is rendelkezésre bocsátják a könyvtárat, döntő többségben mégis csak a szövetkezeti tagok veszik igénybe. Nyilván azzal függ ez össze, hogy a könyvtár a szövetkezet hivatalos helyiségében van, s kívülálló nem szívesen tér be oda. Hozzájárul ehhez, hogy a választék bővítésének meg lehetőszen szük határai vannak. Persze nem szabad megfeledkeznünk arról, hogy a szövetkezet tagsága is tekintélyes számú, s mindent meg kell tennünk olvasóvá nevelésük érdekében.

Így a fentiek alapján azt állapíthatjuk meg, hogy ezek a kölcsönzők hasznos tevékenységük ellenére sem oldhatják meg egy-egy nagyobb városrész könyvtári ellátásának gondjait még átmeneti időre sem, bár lehetővé teszik azt, hogy egy-egy nagyobb embercsoporthoz közelebb kerüljön a könyv. A felébresztett olvasási igényt azonban már csak nagyobb fiókkönyvtárban lehet kielégíteni azon a követelményszíntervonalon, amelyet a művelt ember ma a könyvtárral szemben támaszt.

V e n e s z B é l a

a Dunaújvárosi Városi Könyvtár igazgatója

A Külügyminisztérium szakkönyvtárának kölcsönzési rendszere

A szakkönyvtár számára elengedhetetlen, hogy bármely kölcsönadott művének hollétét bármikor megállapíthassa. A szakkönyvtárak ebből a célból — vagy könyvkártya vagy elismervény szelvény beiktatásával — külön kartotéket tartanak fenn. Minthogy a lejárati nyilvántartása sem nélkülözhető, ez esetleg külön lejárati kartoték alkalmazását is igényli.

A Külügyminisztérium szakkönyvtára a kölcsönzési nyilvántartás egyszerűsítésére a szakirodalomban és — tudomásunk szerint — a (szak)könyvtári gyakorlatban eddig nem alkalmazott, rendkívül egyszerű kölcsönzési rendszert vezetett be, amely nem állta még ugyan ki a tapasztalatok próbáját, de munkafázisainak vizsgálata arra mutat, hogy a szakkönyvtárakban eddig használt kölcsönzési rendszerekkel szemben számos előnnyel rendelkezik, ezért röviden bemutatjuk:

A könyvtár a régi gyakorlattal szemben nem használt könyvkártyákat (megszűnik ezzel a könyvkártya és a könyvtasak készítésének és szerelésének gondja). A kölcsönadott könyvek hollétének mindenkor megállapítására a teljes állományt magába foglaló, a könyvek leltári számai szerint rendezett kartoték szolgál. (Ez a kartoték megfelelő átrendezéssel az állományellenőrzés eszközeként a helyrajzi kartoték szerepét is betölti.)

Az olvasók nyilvántartása peremlyukasztásos személyi lappal történik. A személyi lapok az olvasók nevének betűrendjében állnak. (A kártyán két lyuksor van: egyik az év, a másik az év megfelelő hetének jelzésére.)

A kölcsönzés menete a következő:

A könyvtáros a kölcsönvenni kívánt könyv leltári számát rávezeti az olvasó személyi lapjára. (Ezt a bejegyzést az olvasóval aláírathatja.)

A nyilvántartás többi munkafolyamata már az olvasó távollétében is történhet, ennek két része van:

a) A lejárati rávitele a személyi lapra. (A megfelelő lyukak réselésével)

b) A kölcsönvevő személy jelölése a leltári rend szerinti kartoték megfelelő kártyáján. (A kivitt könyv leltári száma alapján kiemelt cédulára rá kell írni az olvasó nevét.)

Ezzel az adminisztráció befejeződött.

Még kevesebb időt igényel a visszavétel. A könyvtáros a személyi lapon „vissza” bélyegzővel, törli a visszaérkezett könyvek leltári számát, majd a személyi lapot eredeti helyére teszi.

Vegyük sorra, hogy ez a rendszer hogyan felel meg a hármas nyilvántartás követelményeinek.

Egy adott könyv kinél van?

Ha a keresett könyv nincs raktári helyén, a betűrendes katalógus alapján megállapított leltári szám segítségével kikeressük a leltári rendben tartott kartotékokból a könyv céduláját. (Ez tartalmazza a kölcsönző nevét.)

Egy olvasónál milyen könyvek vannak?

A személyi lap tartalmazza a kölcsönzött könyvek leltári számát, ennek alapján kikereshetők a címleírások a már említett „leltári” katalógusból.

Mikor jár le a kölcsönzési határidő?

Erre a kérdésre a peremlyukkártyás személyi lapok meghatározott időnkénti (hetenkénti) szelektálásával kapunk választ. (Azok a lapok, melyeken az adott időben lejáró könyvek szerepelnek, kiesnek mivel jelhelyük megszakított.)

Egy adott könyv lejárati idejét pedig úgy tudhatjuk meg, hogy a betűrendes katalógusból kikeresett leltári szám segítségével megkeressük a „leltári” kartotékban, kinél van. A kapott név a személyi laphoz vezet, amelyen rajta van a lejárati dátum. Ez az egyetlen kérdés, ahol a válaszadás időtartama megnövekszik. A vázolt nyilvántartás a könyvtári munka más területeit is segíti. Az egyes állományrészek használtsága — éppen a „leltári” katalógus segítségével — könnyen megállapítható. Ez a kartoték kimutatja, melyek azok a művek, amelyeket egyáltalán nem használnak. Mivel a könyvek selejtezése a kártyáknak a „leltári” kartotékokból való kiemelésével jár, megfelelő csoportosítással szükség szerinti kimutatások, jegyzékek is készíthetők.

A rendszer alkalmazhatósága nyilván korlátozott. Mi magunk egy nem túlságosan nagy állományú szakkönyvtár szükségleteihez szabtuk. Feltehetően azonban más jellegű könyvtárak is figyelembe vehetik. Egy bizonyos megszervezése nem kíván új eszközöket, anyagi befektetést. A bevezetésére szükséges munkaóra többlet pedig megítélésünk szerint bőségesen megtérül a használat során. A munka kísérleti jellegű, s bizonyára tartogat még meglepetéseket, ezért szívesen fogadnánk a könyvtárosok véleményét, hozzászólásait, akár a folyóirat hasábjain, akár más formában.

Hajdu Ráfi s
könyvtárszakos egyetemi hallgató

Egy gyermekklub „külső” élete

Évek óta minden héten egyszer „felborul” a rend a Polgárdi Községi Könyvtárban: egy-egy délelőttre vagy délutánra gyerekhad zivaja veri fel a máskor csöndes helyiségeket. Már három éve, hogy megalakult a 23 tagú gyermekklub; több verses összeállítás, mókás műsor bemutatása és sok-sok játék, közös foglalkozás van mögöttük. Mégis úgy érzem, hogy nem tudok eleget a gyermekekről, a klubfoglalkozásokon tanúsított magatartásuk okairól, mivel nem ismerem *családi körülményeiket*. A gyermek magatartását és egész személyiségét nagymértékben befolyásolja a családi élet, az otthon légköre.

Hol és hogyan élnek a gyerekek? Sorra meglátogattam tehát őket otthonukban, ismerkedtem szüleikkel. Természetesen mindenhol mást és mást találtam.

Mit vártak a gyerekek a gyermekklub foglalkozásaitól? A szegényebb, sok testvérrel, nem egyszer részeges apával és anyával egy szobában lakó gyermekek a nyugodt környezetet, a zavartalan játékot, a szeretetet. Kevesen jöttek közülük azért, hogy szereplési vágyukat kielégítsék, vagy hogy tettszenek, a központban legyenek.

P. Eszter hetedik gyermeke családjának, és még van két kisebb testvére is. Olyan, mint egy kis öreg, pedig csak tízéves. Az édesapja sokszor részeg, és ilyenkor bizony nincs nyugalom a kicsi szobában. Engem sem fogadtak nagy örömmel, nehezen tisztítottak le egy széket a konyhában; a válaszokkal sem siettek. A szűkszavú feleletekből megtudtam, hogy Eszti édesapja a tsz-ben dolgozik, az édesanyja a háztartást vezeti. Nehezen jönnek ki a fizetésből. A gyerek idegessége (mert valóban ideges) nem csodálni való, hiszen soha nincs nyugalom körülötte, nem foglalkozik vele senki, ha olvas, már kiabálnak vele és feladatokat adnak neki.

Megárt neki a sok olvasás: így is már „túl sokat tud” — mondta az édesanyja. Sajnáltam az okos kislányt, értelmes kis arca szegénypirban égett. Érzem, hogy mennem kell, de azt még megígértettem az édesanyjával, hogy elengedi a foglalkozásokat. Eszti a kezembe fúrta a kezét, úgy kísért ki, azt hiszem, félt visszamenni. Sokáig jött velem, alig tudtam visszaküldeni, talán azzal fogadta az édesanyja, hogy — Miért hoztad a nyakamra? — vagy valami hasonlóval. Fél, retteg állandóan, önbizalomra van szüksége, erőre, bátorításra.

És miért jönnek a jó családi körülmények között élő, jól tanuló gyerekek? — Az iskolában meg nem szerezhető további ismeretekért, a közösségért, mert szeretnek a közös munkában részt venni, és mert minden érdekli őket.

Az „egyikék” kis csoportja, hogy uralkodjanak és persze azért is, hogy szerepelhessenek. Mindegyik tehetséget, különleges adottságokat érez magában. Nehezen

értik meg, hogy egy verses összeállításban nincs királylány, és főszereplő sincs. Nem értik meg, hogy más is vetélkedhet, más is lehet első, és a diavetítőt más is tudja kezelni. Nem tudnak beilleszkedni a közösségbe, nem mondanak le vezető szerepükről. Emiatt sokszor magukra maradnak, és ilyenkor nagyon elkeserednek, nem értik meg, miért reagál így környezetük a tetteikre.

Minden családnál érdeklődtem a házikönyvtár, a rádió és a televízió iránt. Meglepő adatokat jegyeztem föl. A huszonhárom családnál összesen több mint 10 000 kötet könyvet találtam. Ebből az egyik családé meghaladja a 2000 kötetet. Aránylag sok a kézikönyv és a szakkönyv a házi könyvtárakban.

Tizennyolc családnál van televízió. Mindenütt érdeklődtem, hogy korlátozzák-e a gyerekeket abban, mit nézzenek meg. A válasz szinte egyértelműen: nem. Még a 18 éven felülieknek való filmeket is megnézhetik. Majdnem minden gyerek tíz óra után fekszik le, nap mint nap. A rádiót sem hallgatják tudatosan. Képtelenek válogatni a műsorban. (A népművelők fontos feladata erre megtanítani az embereket!)

A meglátogatott 23 családból 22 olyan, hogy a gyermekek kívül két felnőtt is tagja a könyvtárnak. Megvizsgáltam sok felnőtt személyi lapját, mit olvas. A kapott adatok azt bizonyítják, hogy igényesek, sok minden érdekli őket. A könyvekben nemcsak szórakozást keresnek, hanem tanulni is akarnak belőlük.

A családlátogatások hasznosak voltak. Közelebb kerültem a gyerekekhez, a szerzett tapasztalatok és a többi megfigyelésem segítségével teljesebb képet kaptam róluk. Jobban tudom, mit várhatok a gyerekektől, és ők mit várhatnak egymástól, a foglalkozásoktól. Tudom, mire milyen feladatot bízhatok, mennyivel tud megbirkózni. Jobban megismertem akaraterejüket, képességeiket, tudom, melyik szülőre számíthatok, ha segítségre van szükségem.

P. Felföldy Magdolna
községi könyvtáros, Polgárdi (Fejér m.)

Az állományellenőrzési ívek felhasználása az olvasáselemzésben

Könyvtárunkban, a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 27. sz. kerületi könyvtárában néhány felmérés során sikeresen használtuk fel az állományellenőrzési (lengyel) íveket. Ezek, a talán nem mindenütt használt nyomtatványok 1000 számozott négyzetre vannak osztva. Természetesen felhasználhatók a beiratkozók tagsági számának jelölésére is.

A különféle könyvtári elemzések általában csak a kölcsönzött művek forgalmát mérik, viszonyítják, de nem elemzik, hogy ezek a változások a különböző olvasói rétegek létszámának, összetételének milyen változásaiból keletkeznek. Például emelkedhet a szovjet szépirodalom kölcsönzési aránya, de tudnunk kell azt is, hogy a szovjet könyvet olvasók száma szintén gyarapodik-e, vagy csupán egy kisebb réteg válogat bővebben a sok újonnan megjelenő könyvből? Erre a kérdésre kaptunk választ 1966-ban, amikor fél évig figyeltük a szovjet szépirodalom forgalmát a lengyel ívek segítségével. A vizsgált fél év alatt, a könyvek kiadásakor a könyvkártyákra írt tagsági számokat (1-től 7000-ig) az állományellenőrzési ívekre vezettük. Így kiderült, hogy a vizsgált időszak alatt a 2799 beiratkozott közül 1271 (45%) olvasott szovjet szépirodalmat. A szovjet szépirodalomnak a kölcsönzési statisztikában mutatkozó 4,6%-os részesedéséből semmiképpen sem következethettünk ilyen széles olvasótáborra. Vizsgálatunk során feleletet kaptunk arra is, hogy kik hány szovjet művet olvastak fél év alatt: 1 művet kölcsönzött 649, kettőt 283, hármat 156, négyet 72, ötöt 36, hatot 21, hatnál többet 54 olvasó. Tagsági számuk segítségével így 54 olyan olvasó személyi lapját jelöltük meg, akikről tudtuk, hogy szívesen fogadják, ha szovjet könyvet ajánlunk nekik.

Elemzésünk során gondot okozott, hogy ily módon csupán a tagsági számát tudtuk meg az olvasóknak, egyéb adataikat csak a tagsági szám alapján megkeresett személyi lapról lehetett leolvasni. Következő lépésként ezért a kölcsönzési nyilvántartásban levő és az üres személyi lapok (tasakok) alapján 7 újabb állományellenőrzési ívre írtuk — a tagsági számnak megfelelő kockába — az olvasók korát, nemét, foglalkozását jelentő kódszámokat. Így a tagsági számok sorrendjében olyan kimutatást kaptunk az olvasókról, amelyről egy-két pillantással leolvashattuk például a legtöbb szovjet könyvet kölcsönzők személyi adatait.

Nyilvántartásunk próbája a társadalomtudományi könyvek forgalmát elemző vizsgálatunk volt. Könyvtárunkban 1965. augusztus 1-én szüntettük meg a könyvkártyákon az olvasók aláírását. Ez a dátum lehetővé tette, hogy 1967. október 31-én az aláírás nélküli tagsági számok alapján, 25 hónapra visszamenőleg elemezzük a

társadalomtudományi-politikai irodalom forgalmát. Az előbb említett módon 11 054 kölcsönzést és 2991 olvasónak, az összes beiratkozott 63%-ának adatait elemeztük. Érdekes összehasonlításra nyílt módunk a két vizsgálódás alkalmával készült táblázat egybevetése során. Kiderült, hogy a legtöbb szovjet könyvet kölcsönző 54 olvasó átlag 5,8 kötet társadalomtudományi művet olvasott a 25 hónap alatt, míg a társadalomtudományi művet kölcsönző többi olvasó átlagosan csak 4-et. Megállapíthatjuk tehát, hogy a szovjet szépirodalom gyakori olvasása határozott politikai, társadalmi érdeklődéssel jár együtt.

Végezetül szeretnénk még egyszer hangsúlyozni, hogy módszerünk bármilyen vizsgálatnál felhasználható, csupán a vizsgált könyvek kártyáin kell jelölnünk a vizsgálat kezdetét az utolsó tagsági szám aláhúzásával. Továbbá minden betelt könyvkártyát is meg kell őrizni, hátha elemezni kívánjuk e művek olvasóinak adatait. Ezenkívül az olvasók tagságának meghosszabbítása alkalmával a személyi íveknek a változásokat ugyancsak jelölni kell.

Arató Antal

a Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár
27. sz. kerületi könyvtárának munkatársa

Letéti könyvellátás a szegedi járásban

A szegedi járásban 30 község van. Mindegyikben működik önálló költségvetésű községi könyvtár. A könyvtárosok közül heten főfoglalkozásúak, nyolcan félműszakosak és tizenötön tiszteletdíjasok. A falvak területi adottságától függően különböző számú letéti állomás tartozik a könyvtárakhoz; a tanyás környezetű településekhez általában 6—8. A fiókokba kihelyezett könyvanyagot a tanyai iskolákban a pedagógus, a tsz-központokban egy-egy irodai dolgozó kezeli.

A községi könyvtárak letéti fiókaiba kihelyezett könyvek cseréjét a művelődési autó felhasználásával félévenként illetve az igénylés szerinti időközökben bonyolítjuk le. A járási könyvtár munkatársai minden alkalommal jelen vannak a könyvcserénél, segítenek a falusi könyvtárosoknak a munka gyors és szakszerű elvégzésében. A művelődési autó egy hónapra összeállított útvonal terve szerint idejében értesítjük a letéti állomásokat és községi könyvtárakat, hogy készüljenek fel az állomány felfrissítésére. A letéti fiókkönyvtár kezelője ilyenkor kiválogatja a már nem keresett könyveket, előkészíti a bizonylatokat és a szállítmányt személyesen bekíséri a községi könyvtárba. Ó nyugodtan válogathat a raktárban levő állományból, amíg a községi könyvtáros átveszi a behozott könyveket. A visszavétel adminisztrációját a hagyományos eljárás szerint végezzük (bejegyzés az I. és II. sz. törzslapra és a nyilvántartási füzetbe, a letétlapok visszahelyezése a könyvekbe). Ha a fiókkönyvtáraknak olyan igényük van, amit az anyakönyvtár nem tud kielégíteni — vagy azért, mert nincs meg a kért mű, vagy azért, mert kikölcsönözték —, a községi könyvtáros előjegyzi azt. A legközelebbi alkalomra általában megvan a kért mű, de ha sürgős, a fiókkönyvtár postán is megkaphatja. Ezért is fontos a járási könyvtár munkatársainak jelenléte a letéti cseréknél, bár ezek forma szerint a községi könyvtár és annak fiókkönyvtára közötti ügyletek. Mi azonban úgy látjuk, hogy többről van szó: a letéti csere a kis települések fiókkönyvtárainak az állomány gyarapítása, s ez megérdemli a figyelmet.

Az állománycsere napját felhasználjuk arra, hogy szakmailag képezzük a könyvtárosokat. Beszélgetünk velük az olvasókról, a könyvekről. Egy-egy napon két fiókkönyvtár állományát frissítjük fel.

Az a célunk, hogy a tanyai könyvkölcsönzők a letéti ellátás révén élő kapcsolatban legyenek a központi községi könyvtárával. Ezt a kapcsolatot sokféle módon erősítjük. Készítettünk pl. meghívókat, hogy a községi könyvtáros a falusi olvasókat és a fiókkönyvtárak vezetőit könnyen értesíthesse az új könyvek érkezéséről. A közvetlen kapcsolat lehetővé teszi, hogy a fiókok a nagyobb cserék között is bőségesebb választékú gyűjteményre, a községi könyvtárra támaszkodjanak.

Régebben a járási könyvtár 95 könyvkölcsönző állomást látott el közvetlenül, a községi könyvtárak átlépésével. Így kellett tenni, mert még a községekben sem volt akkora állomány, amely elbirta volna a letétadást.

A fiókkönyvtárosok bevonása a könyvkiválasztásba igen előnyös: jobban megismerkednek a községi könyvtárban levő választékkal, jobban tudnak gondoskodni a sajátos, egyéni igények kielégítéséről.

A könyvtárosok örömmel fogadták az önállóságot, a jobb könyvellátás és szabadabb válogatás lehetőségét. Az év végi eredmények szerint az ellátás új szervezete kedvezően befolyásolja a fiókok forgalmát.

Józó Jánosné

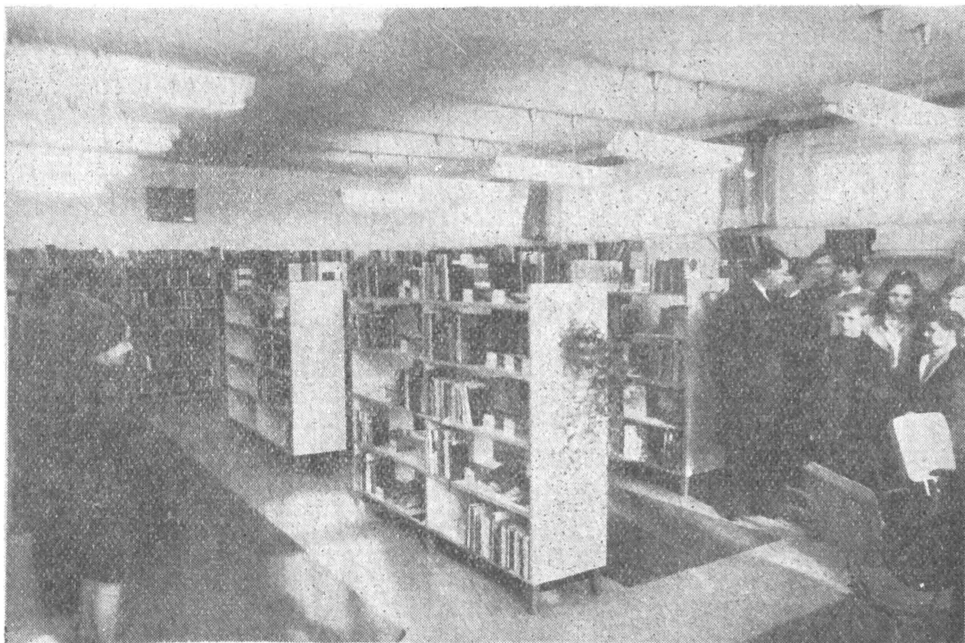
a Szegedi Járási Könyvtár munkatársa

Könyvtárépítési hírek

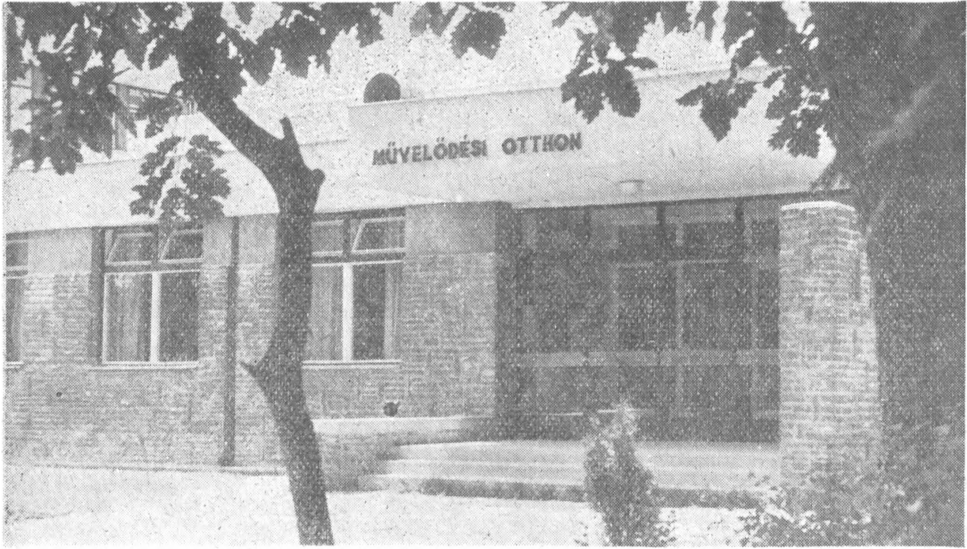
Pécsett, a Kertvárosban felavatták a városi könyvtárhálózat első olyan fiókkönyvtárát, amely teljes kifejlesztése esetén egy egész városrész lakosságára gyakorolhat vonzást. A valóban kertvárosi környezetben, szabad téren, fák között álló, szerény külsejű, de jól megépített földszintes épület olyan, kb. 3 km-es sugarú kör középpontjában fekszik, amelyben tízezer ember él. Mivel a körön belül három, Pécshez csatolt kisközség is található, a könyvtár a városrész központi könyvtárának is tekinthető, s ha jól látja el feladatát, olyan szerepet tölthet be, mint pl. *Székesfehérváron* az 1500 olvasót kiszolgáló Velinszky Könyvtár, vagy a nála is fiatalabb, József Attila klubkönyvtár *Debrecenben*. Ehhez természetesen a jelenlegi 4—5000 könyv és 15 periodika számát növelnie kell és olyan feladatokat is vállalnia (pl. irodalmi és kulturális rendezvények), amelyek a könyvtárat a környező lakosság szemében valóban a kulturális központ rangjára emelik. Az induláskor megállapított nyitvatartási idő (hétköznap 14 órától 19-ig) lehetővé teszi, hogy az érdeklődőket a könyvtárba édesgesse, azonban a szombati 2 órás nyitvatartás (10-től 12 óráig) keves, és akadályozhatja az em-

lített törekvések kiteljesítését. Maga a könyvtárépület nem nagy — 110 m² alapterületű —, az 500 000 Ft építési költségéből ennyire tellett. Szerencsére az épület bővíthető, s erre néhány éven belül minden bizonnyal sor is kerül. A városi könyvtár már az idén szeretné nyári olvasóval bővíteni az intézményt. Biztató, hogy az új létesítmény máris a könyvtárakra irányította a tanácsi vezetők figyelmét, és a II. kerületi tanács hasonló könyvtárat kíván építeni a *Tettyén*. — Baranya megyéből egyéb könyvtárépítési hírt is kaptunk: a felsőmindszenti művelődési otthont könyvtári helyiséggel bővítik.

Győr megyében felavatták a *Nyuli Községi Könyvtár* új épületét, melynek építéséről már többször hírt adtunk. A 350 000 Ft-os összegből létesített, több helyiséges könyvtárépület (ld. a borítónk 2. oldalán levő képeket) ad majd otthont a győri járás könyvtárának. — *Héderváron* klubkönyvtár építését kezdték meg. Az építkezés költségeit a járási és a községi tanács közösen fedezi. *Fertőszentmiklós*on az „Iparos Ifjak Köré”-nek volt székházát alakítják át 20—25 000 kötet befogadására alkalmas könyvtárrá. Az építkezés megkezdődött.

A Pécs-kertvárosi fiókkönyvtár felavatása (Szokolai István felv.)

A könyvtárt is magába foglaló művelődési épületszárny, amely a Mátrai All. Erdőgazdaság új irodaházához kapcsolódik.

Hevesben 250 000 Ft-os költséggel új otthont építettek az *Adácsi Községi Könyvtár* részére a lebontott volt jegyzői lakás helyére. A négy helyiséges könyvtárban előtér, 72 m²-es kölcsönző, külön olvasószoba, 12 000 kötet elhelyezésére alkalmas raktár áll a jelenlegi 800-as olvasótábor és a várható új olvasók rendelkezésére. — *Egerben* két új könyvtár létesült: a KMP megalakulásának 50. évfordulóján az úttörőházban felavatták a város 2. sz. gyermek-fiókkönyvtárát; a másik új könyvtárnak pedig a Heves megyei Állami Építőipari Vállalat most elkészült, impozáns munkásszállója ad otthont. — A *Hatvani Cukor- és Konzervgyár* művelődési otthonának több millió forint értékű korszerűsítési munkálatai keretében modernizálták a 4000 kötetes könyvtárt is. — A Gyöngyöshöz tartozó *Mátrafüreden* a Mátrai Állami Erdőgazdaság új irodaházában művelődési otthoni szárnyat is építettek (ld. a képet), ide költözött a korábban iskolai teremben szorongó könyvtár. Az új művelődési objektum felépítésének 1,5 milliós költségéhez egyenlő arányban járult hozzá a tanács, a SZOT és az Erdőgazdaság, és az üzemeltetést is közösen, a legnagyobb egyetértésben végzik.

Tatabányán átalakították a Népházban levő bányászknnyvtárt: az ifjúsági könyvtár külön helyiséget kapott, a hírlapolvasót pedig — a vendéglátóipari jelleg megszüntetésével — szorosabban kapcsolták a könyvtárhoz. — A *Lábatlani Cement- és Mészmu* szakszervezeti

könyvtára régi, szűkös helyiségéből nagyobb, szebb terembe költözött. Korszerű bútorait az SZMT könyvtár újabbakkal egészítette ki.

Pest megyében a szlováklakta *Pilis-szentkereszten* új klubkönyvtárat avattak. — *Gencsapátiban* megnyílt Vas megye legszebb klubkönyvtára. A 460 lakosú *Órimagyarósd* 700 000 forintot fordított új művelődési otthonának felépítésére, melyet a lakosság 100 000 Ft értékű társadalmi munkával is segített. — A cell-dömölki járásban levő *Pápócon* tantermet alakítottak át szabadpolcos könyvtárrá. Az új könyvtár nyitvatartási idejét a tanács duplájára emelte. — A *sárvári Nádasdy-vár*, hazánk egyik legszebb műemlék-várkastélya újjászületik: az Országos Műemlék Felügyelőség által végeztetett tatarozás során főépületében helyezik el a járási könyvtárt.

A Zala megyei *Nagybakónakon* 450 000 Ft költséggel községi klubot építettek, amelyben a könyvtár is helyet kapott. A *Petrikeresztúrhoz* tartozó kis Gombászögön egy befejezetlen munkásszállót vásárolt meg a tanács klubház céljára. A volt iskolai épület nedves helyiségéből ide költöztették a könyvtárt. — *Zalabéren* átalakítás révén 50 m²-re növelték a könyvtárhelyiség alapterületét. — A *Zala megyei Állami Építőipari Vállalatnak* a megyeszékhelyen 24 millió forintból épített, kilenc szintes munkásszállójában klubhelyiséget és könyvtárt is berendeztek.

HONNAN SZERZIK BE OLVASMÁNYAIKAT A KÖZÉPISKOLÁS FIATALOK!

1967 őszén a Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató Központján belül működő piackutató csoport kérdezőbiztosai felkerestek 631 fővárosi középiskolást, illetve középiskolát végzett fiatalot, hogy kérdéseket tegyenek fel nekik olvasmányaikra, olvasásuk gyakoriságára, könyvbeszerzési forrásaikra vonatkozóan. A felmérés célja az volt, hogy a társadalom egészének illetve az egyes társadalmi rétegeknek vizsgálata után megpróbáljon némi képet adni e réteg könyv- és olvasáskultúrájáról is. Elsősorban arra a fontos kérdésre kísérelt meg választ adni, hogy a középiskolai tanulmányok befejezése milyen változásokat eredményez a fiatalok olvasási és könyvbeszerzési szokásaiban, s nem utolsósorban a könyvtárakhoz való kapcsolatukban.

A mintasokaság két részre tagozódott: az iskolák révén megkérdezett 528 fős „iskolai” és a 103 fős „könyvtári” csoportra. Az utóbbi csoport a *Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár 11. sz. kerületi könyvtárának* 1963-ban nyilvántartott középiskolás olvasóiból állt, akikről tudtuk azt is, hogy 1963-ban milyen könyveket kölcsönöztek. (Ez a fáradságos gyűjtőmunka elsősorban a könyvtár vezetőhelyettesének, Fleckenstein Sándornénak érdeme.) Így vált lehetővé, hogy az 1967-ben kérdőíveinkre adott válaszokat a 4 évvel korábbi kölcsönzési adatokkal összehasonlítsuk és az ebből eredő tanulságokat felhasználjuk a könyvtári lemorzsolódás illetve átíratkozás jelenségének vizsgálatához. A „könyvtári” csoport tagjai — kb. fele-fele részben fiúk és lányok — felmérésünk idejére már mind befejezték középiskolai tanulmányaikat.

Az „iskolai” csoport 528 megkérdezettje közül 204 a belső-budai *Toldy Ferenc Gimnázium*, 165 a kőbányai *I. László Gimnázium*, 159 pedig a *Bánki Donát Gépipari Technikum* végzős, illetve 1964-ben végzett tanulója volt. (Utolsó évét végezte 252, befejezte 276 fő.) Az említett iskolák 1964-ben végzett és a vizsgáldóság idején negyedikes osztályai egyaránt koedukáltak voltak — végeredményben az iskolai csoportban 291 fiú és 237 lány megkérdezésére került sor.

A felmérésben nem szerepeltek a vidéki és csak kevés helyet kaptak a gimnáziumon kívüli középfokú iskolatípusok tanulói. Anélkül azonban, hogy a következőkben idézett *adatokat* általánosítanánk az ország középiskolás fiatalosságára, az adatokban rejlő *tendenciák* tág körű érvényességét nincs okunk kétségbe vonni.

A vizsgálat egész anyagának ismertetését jelen esetben nem tartom feladatommak, annál is inkább mert a vizsgálat eredményeiről sokszorosított összefoglaló jelentés is készült. (A középiskolás fiatalok és a könyv.) Ezért a következőkben csak az olvasmányok beszerzésére vonatkozó tanulságokra térnek ki.

Annyit még előljáróban meg kell jegyezni, hogy a középiskolás és a nemrég érettségizett fiatalokban a könyv iránt fogékony réteget ismertünk meg: a megkérdezettek — az iskolai kötelező olvasmányokat nem számítva is — mind olvastak könyvet (86%-uk rendszeresen), azonkívül majdnem mindnyájan olvasói voltak a napi- és hetilapoknak, és 70%-uk a folyóiratoknak is. Kedvenc olvasmányának 31% mondta a mai prózát, 28% a történelmi és életrajzregényt, 26% az útleírást, a kalandos, bűnügyi történeteket, és 25% a klasszikusokat.

Az olvasmányok forrása

Először arra a kérdésre kerestünk választ, hogy a fiatalok olvasmányaikat általában milyen forrásokból szerzik be, és ezeket a forrásokat egymáshoz viszonyítva milyen arányban veszik igénybe. A kérdést megelőző héten illetve az azelőtt, de utolsónak olvasott 650 könyv esetében a könyvbeszerzés következő szinterei, forrásai szerepeltek:

	%
Iskolai könyvtár	4,3
Közművelődési, szakszervezeti vagy tudományos könyvtár	20,0
Vásárolta	25,6
Családtag vásárolta	6,9
Családi könyvtárból vette elő	17,8

Baráttól kapta kölcsön	17,5
Különélő rokontól kapta kölcsön	1,9
Ajándékba kapta	5,2
Egyéb helyről kapta	0,8

Amint látjuk, a *vásárlás* (bár a megkérdezettek nagyobb része még közép-, illetve főiskolai tanuló volt) egyenrangú a *könyvtári kölcsönzésekkel* — mindkettő az utolsó olvasmányoknak mintegy 25—25 százalékát tette ki. De vásárolt könyvek kell tekintenünk a családtag által vett, az ajándékba kapott, sőt a családi könyvtárból származó könyvet is: így a vásárlás már az utolsó olvasmányoknak több mint felét érinti. Mivel a fentmaradó 20 százalék: a barátoktól és rokonoktól kölcsönkapott olvasmányok között egyaránt lehetnek vásárolt és könyvtárból kölcsönzött könyvek, kissé leegyszerűsítve azt mondhatjuk, hogy a fiatalok utolsó olvasmányainak mintegy 65—70%-át szerezték be könyvesboltból és 30—35%-át könyvtárból.

A középiskolát végzetek csoportjában a végzősökhöz viszonyítva csökkent a könyvtári beszerzés és a családi könyvtár jelentősége, a saját vásárlásé viszont lényegesen megnövekedett.

Könyvvásárlás

A megkérdezett fiatalok különböző rétegein belül a könyvvásárlók aránya a következő volt:

A Bánki Donát Gépipari Technikum tanulói	85,5%
Az I. László Gimnázium tanulói	90,3%
A Toldy Ferenc Gimnázium tanulói	84,3%
Középiskolások	79,0%
Végzettek	93,5%
Rendszeresen olvasók	90,4%
Kevésbé rendszeresen olvasók	82,5%
Időnként olvasók	76,3%
Folyamatos könyvtári tagok	84,5%
Átiratkozók	95,1%
Végleg kimaradók	91,2%
Soha nem voltak könyvtári tagok	82,1%

Az adatok alapján a következőket állapítottuk meg:

1. A megkérdezett fiataloknak csaknem 90%-a szokott könyvet vásárolni — egy szinten az értelmiség országos vásárlási arányával.
2. A könyvvásárlás tényében a három vizsgált iskola (és 2 iskolatípus) között nem volt lényeges különbség.
3. A középiskola befejezése után lényegesen megnőtt a vásárlók aránya, annak ellenére, hogy a végzetek 37%-a továbbra sem rendelkezett önálló keresettel.
4. Az olvasás intenzitásának növekedésével nőtt a könyvvásárlás aránya is.
5. A könyvtárból véglegesen kimaradtak és az — elsősorban közművelődési könyvtárból tudományos könyvtárba — átiratkozottak a könyvtári beszerzés csökkentését vagy megszűnését intenzívebb könyvvásárlással pótolták.

A leglátogatottabb vásárlási színhelynek a könyvesbolt bizonyult, de a fiatalok egyharmada antikváriumokban, egyötöde pedig utcai elárusítónál és munkahelyi könyvterjesztőnél is meg szokott fordulni. A felmérés tapasztalata szerint a végzetek több helyen vásárolják könyveiket, mint a tanulók.

A könyvvásárlás általában a középiskolás korban kezdődött, tehát abban az időszakban, amikor még a fiatalok többnyire szoros kapcsolatot tartanak a könyvtárakkal is.

Családi könyvtár

A felmérést végzők minden interjúalany családjában találtak kisebb-nagyobb házikönyvtárt. Ezek nagyságrendi megoszlása a megkérdezettek százalékában a következő volt:

1— 50 kötet	6,8%
51—150 kötet	21,4%
151—300 kötet	33,0%
301—700 kötet	24,1%
700 kötet felett	14,7%
Összesen:	100,0%

A fiatalok olvasás-intenzitása és a családi könyvtár nagysága között csak nagyon gyenge kapcsolatot találtunk: az olvasás gyakoriságát csak a szélsőségesen nagy, vagy szélsőségesen kicsi házikönyvtárak befolyásolták lemérhetően.

A könyvtári tagság és a családi könyvtár nagysága között, amint azt az alábbi tábla is mutatja, már beszédesebb volt a kapcsolat: akik otthon csak kevés könyvet találhattak, azok kitartóbb hívei voltak a könyvtáraknak, a nem könyvtári tagok pedig általában viszonylag tekintélyes családi könyvtárra támaszkodhattak. (Azoknak a családjában, akik soha nem voltak könyvtári tagok, csaknem 50%-os a 300 kötetet meghaladó családi könyvtárak aránya, míg a folyamatos könyvtári tagoknál csak egyharmados.)

A családi könyvtár nagysága	Összesen %	Könyvtári tagság			
		Folyamatosan könyvtári tag %	Kimaradt, de más könyvtárba iratkozott %	Végleg kimaradt %	Soha nem volt könyvtári tag %
1– 50 kötet	6,8	10,0	8,2	1,8	5,2
51–150 kötet	21,4	21,5	21,3	21,9	20,9
151–300 kötet	33,0	33,8	34,4	38,6	26,1
301–700 kötet	24,1	21,0	21,3	26,3	28,4
701– kötet	14,7	13,7	14,8	11,4	19,4
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Ez lényegében azt jelenti, hogy a *házi és a közkönyvtár kiegészíti egymást* — megkérdezettjeink között így nem találhatunk olyan számottevő réteget, amely a könyvektől elrekesztve élne. Így azután más szemszögből is érthetővé válik, hogy a családi könyvtár nagysága miért határozza meg oly kevésbé megkérdezettjeink olvasási intenzitását.

Saját könyvek

A családi könyvvállományon belül a fiatalok saját tulajdonában levő kis könyvgyűjteményeket is számbavettük. Ezek általában részei voltak a családi könyvtárnak és azért vizsgáltuk külön őket, mert szorosabb a kapcsolatuk a megkérdezettek szemlélyével, mint a családi könyvtárnak. Itt a következőképpen alakult az állomány nagysága a megkérdezettek százalékában:

0 kötet	10,6%
1– 20 kötet	6,1%
21– 50 kötet	24,4%
51–100 kötet	26,3%
101–200 kötet	21,0%
200 kötet felett	11,6%
Összesen:	100,0%

A családi könyvtárnál tapasztaltakkal ellentétben a saját könyvvállomány nagysága szoros kapcsolatban állt a fiatalok olvasás-intenzitásával. A saját könyvvel nem rendelkezők aránya az időnkénti olvasók között volt a legnagyobb, a könyvek számának emelkedésével pedig egyre jobban előtérbe kerültek a gyakrabban olvasók: 200 kötetten felüli saját könyvtárral már lényegében csak a legrendszeresebb olvasók rendelkeztek.

A saját állomány a könyvtári tagsággal is másfajta kapcsolatban állt, mint a közkönyvtár szerepét kiegészítő családi könyvtár: a legintenzívebb könyvgyűjtőknek azok bizonyultak, akik kimaradtak a könyvtárból, vagy másikba iratkoztak. Mindkét csoport tagjai, nagy többségükben közművelődési könyvtárt hagytak ott (az átiratkozók többsége a közművelődésit tudományos könyvtárral cserélte fel). Mivel a közművelődési könyvtárban megszokott sokszínű és kurrens könyváramlást nem tudja pótolni sem a családi, sem a tudományos könyvtár, rátértek a könyvek intenzívebb, saját ízlésüknek megfelelő gyűjtésére. Tehát elmondhatjuk, hogy legalábbis a *közművelődési könyvtárakból történő „lemorzsolódás”* sok esetben a *könyvek eladójának dolgozik: a könyvtár elveszítheti az általa olvasónak nevelt fiatalt, de az visszatér a könyvesboltba — vásárlóként.*

Az alábbi táblázat a könyvtári tagság és a saját könyvállomány nagysága közti összefüggést szemlélteti:

A saját könyvek száma	Összesen %	Könyvtári tagság			
		Folyamatosan könyvtári tag %	Kimaradt, de más könyvtárba iratkozott %	Végleg kimaradt %	Soha nem volt könyvtári tag %
Nincs könyve	10,6	15,5	3,3	6,1	9,7
1– 20 kötet	6,1	8,7	1,6	4,4	5,2
21– 50 kötet	24,4	28,3	13,1	24,6	23,1
51–100 kötet	26,3	24,7	37,7	16,7	32,1
101–200 kötet	21,0	15,5	24,6	28,9	21,7
200 kötet felett	11,6	7,3	19,7	19,3	8,2
Összesen	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

A vásárlást természetesen könyvtári tagság is ösztönözheti, míg azonban a könyvtári tagok többet vásárolnak, mint azok, akik sohasem jártak könyvtárba; — addig a „lemorzsolódók” — legalábbis esetünkben — a megmaradt könyvtári tagoknál is intenzívebben vásárolnak, gyűjtenek könyvet.

Gereben Ferenc

KÖNYVKIADÁSI TERVEK 1969-RE

A szokástól eltérően 1968-ban az évi kiadói tárgyalásokra csak ősszel került sor. Az 1969-es könyvkiadási terveket a kiadók valamivel később készítették el. Ezért csak most — már a tervek megvalósításának kezdetén — próbáljuk könyvtáros szemszögből összegezni, milyen érdekes, új elgondolásokat valósítanak meg kiadóink, s ezeknek nyomán milyen könyvek beszerzésére érdemes gondolniuk a könyvgyűjtemények gondozóinak. Ezúttal a megjelenő referenz-könyvekkel foglalkozunk. Köztük több olyan fontos vagy hasznos mű akad, amely esetleg *elkerülheti* annak a *könyvbeszerzőnek figyelmét*, akit — előzetes tájékoztató hiányában — *a mű közvetlen megjelenése oly váratlanul ér, hogy nem mérheti fel kellően a könyvnek a gyűjteményben várható szerepét és jelentőségét.*

Először egy olcsó (33 Ft-os) *zsebenciklopédiára* hívjuk fel a figyelmet. Az aktuális adattár a gyors tájékozódásra való. Igaz, a *Gondolat* kiadó elsősorban a könyv egyéni vásárlóinak érdekét kívánja szolgálni, s ennek megfelelően nem törekszik teljességre. Kiskönyvtár számára az aránylag alacsony beszerzési ár és az adatok viszonylagos frissége miatt azonban mégis kívánatos kiadvány lehet.

A korábban már ismeretáganként megjelent *Gyermekenciklopédia*-sorozat változata lesz a *Móra* kiadó új vállalkozása, a legfiatalabb olvasói korosztály számára tervezett *Mindentudó képeskönyv.*

Ez a külföldi (például keletnémet) mintákból sokak által ismert képlexikon. A környező világ tudnivalóit már a felnőttek lexikonaihoz hasonló szerkezetben, de a gyerekek olvasási problémáit és képi látásának fejlesztését egyaránt tekintetbe vevő összeállításban tartalmazza. Ára 48 Ft lesz. A *Kossuth* kiadó vállalta magára annak a szaklexikonnak 1969-es megjelentetését, amely régóta hiánycikk a magyar könyvpiacon. Az *Esztétikai lexikon* (70 Ft) különösen olyan irodalmi és művészeti viták idején tehet jó szolgálatot, amikor — művek vagy események kapcsán — az esztétika, az irodalom- és művészetpolitika elvi-elméleti, általános kérdéseinek tisztázása sokban függ attól, hogy a vitatkozók azonos, közösen megállapított és elfogadott fogalmakkal, esztétikai kategóriákkal, terminológiával fejtik-e ki álláspontjukat.

Az elmúlt években sikert aratott *Képzőművészeti ABC*-hoz hasonló szerepe lesz a *Gondolat*nál kiadásra kerülő *Mitológiai ABC*-nek (15,50 Ft). Ahogy az jó kiegészítője volt az általános és az egyes korszakokkal foglalkozó művészettörténeti és elméleti munkáknak, ez a *Trencsényi-Waldapfel* Imre-féle kitűnő történeti áttekintés méltó párjának ígérkezik. Hogy milyen nagy szükség van rá, azt a 35 éven felüli generációhoz tartozó könyvtárosoknak nem kell magyaráznunk. Ők tapasztalják, hogy a latin oktatás háttérbe szorulásával a szépirodalomnak milyen sok mitológiai vonatko-

zása, utalása érthetetlen a fiatalabbak számára» (Emlékezzünk csak vissza a *Kentaurra*, Upldike világhírű művére!)

Még praktikusabb (és a könyvtárakban sem nélkülözhető), olcsó tömegkönyv a *Móra Érettségizők, felvételizők zsebkönyve* című, 10 Ft-os kiadványa, amely jól egészsíti ki a most már rendszeresen és idejében megjelenő (s szerencsére egyre több könyvtárban is évről évre frissen megtalálható) *Pályaválasztási tanácsadók*-at. Kül- és belpolitikai eseményekről, tudományos és kulturális vívmányokról, aktualitásokról tájékoztat: egyszerrel mindarról, amit — a szaktárgyakon kívül a felvételizőktől általános tájékozottságuk bizonyítására — a tanárok vagy a felvételi bizottságok tagjai kérdezhetnek.

1965-ben jelent meg *A magyar néprajztudomány bibliográfiája*, az 1945—1954 évekről szóló anyagról. *Sándor István* újabb munkája, a *Magyar néprajzi bibliográfia* az 1955-től 1960-ig terjedő időszak irodalmáról, különösen a nagykönyvtárak tájékoztatói számára fontos. Mindössze azt jegyeznénk meg: nehéz megérteni, miért kellett a címet megváltoztatni. A felületes szemlélő számára így ez a 2. kötet nem látszik az első folytatásának. Pedig amennyire az előzetes kiadói tájékoztatásból, valamint az 1965-ben megjelent összeállításból következtethető, azonos feltérési rendszerű vállalkozásokról van szó.

Immár egy évtizede szerepel a Könyvtártudományi és Módszertani Központ *Fodor András* által évenként összeállított és a Kiadói Főigazgatóságnak rendelkezésére bocsátott *Kiadási javaslat*iban egy, a német *Rowohlt*, vagy a *Knaur*-sorozat külső formájához hasonló kisenciklopédia-gyűjtemény terve. A „kis, könnyen kezelhető, de gazdag tartalmú kézikönyvek” sorozata — ahogy a *Gondolat* kiadói ajánlásában bejelenti — 1969-ben végre megvalósul. Az árak ugyan a vártnál magasabbak (83 Ft), de valljuk be őszintén, ezen csak az csodálkozik, aki még soha nem gondolta át, milyen rengeteg szerkesztési, gondozási munka fekszik az ilyen adattárak összeállításában. A kisenciklopédia-sorozat 1969-ben két olyan szakterület kézikönyvével indul, amelyet könyvkiadásunk eddig elhanyagolt: a *Fizikai* és a *Színházi kislexikonnal*.

A *Mezőgazdasági* Kiadó 1969 első felében (önként adódó közbevetés, talán már farsangra) megszokott szakkönyveihez képest meglepő — szlovákból fordított — művel jelentkezik, címe: *Az italookról A—Z-ig* (22 Ft). A róla szóló kiadói ismertetés olyan kedvesen többértelmű, hogy egy részét idézzük: „A szom-

júság oltásának igen sokféle módja van: vizet, szódavizet, azután tejet, kakaót, teát is *ihatunk*. Az üdítő italok, így pl. a zöldséglevek, gyümölcslevek, gyümölcszörpök már az ember felfrissítését is szolgálják... Sok-sok ital van rajtuk kívül, amelyeket *még* hangulatkeltésre, kedvverítőnek is fogyasztunk: a sört, a bort, a pezsgőt, a rövid és hosszú italok egész sorát. Az utóbbi csoportba tartozó italoknak még a számát is nehéz megnevezni.”

A honvédelmi művek gondozója, a *Zrinyi* Kiadó olyan ismeretterjesztő művel szolgál, amely sok fiatalat érint, Nemcsak a katonákra, hanem a katonafiúk családtagjaira is gondol akkor, amikor a hasznos tudnivalókkal ellátott *Honvédelmi kézikönyvet* igen olcsó áron, 8 Ft-ért, nagy példányszámban kiadja. A könyvecske keresett lesz; s akinek kell, meg is veszi. Nem lenne helyes azonban, ha erre számítva bármelyik könyvtáros mellőzné a gyakorlatias, életrevaló ötletből született összeállítás beszerzését.

A művészetek raktári csoportjához érve két újra kiadott művet is megemlítünk. Az egyik tíz év után jelenik meg, átdolgozva. Szerzői *Dercsényi Dezső* és *Zádor Anna*, már az előző kiadásban is sikerült áttekintést nyújtottak Magyarország művészetének történetéről. Ebben az átdolgozásban mindenekelőtt a XX. század művészeinek teljesebb feltárása és a képanyag bővülése várható. Manapság a parasztművészet tárgyainak gyűjtése mind divatosabbá válik. A parasztművészet összefüggéseinek, történetének feltárására *Fél Edit* és *Hofer Tamás* vállalkozott rövid, mintegy 7 íves könyvecskejében. (*Magyar parasztművészet*.) Helyes lenne, ha a könyv a könyvtárakban lehetőség szerint több példányban állna az érdeklődők rendelkezésére. Mindkét könyvet a *Corvina* adja közre.

A *Zeneműkiadó* 1969-es „slágere” valószínűleg az ismert táncörténetész, *Vályi Rózsa*: *A tánc története* c. tanulmánya lesz. Ugyanis (több részletmunkától eltekintve) ezen a szakterületen ez az első magyar nyelvű összefoglalás (65 Ft). A könyvtárak prezens és kölcsönözhető művei közé egyaránt besorolható a kiváló zenetörténetész, *Bartha Dénes* újra megjelenő, kottapéldákkal ellátott zenetörténeti antológiája, melyet eddig csak a zeneiskolák használtak (60 Ft).

Ismertetésünk végére hagyjuk a különleges jelentőségénél fogva kiemelkedő, s az utóbbi években példásan fejlődött magyar nagylexikon-szerkesztés újabb hatalmas teljesítményét, amely több mint két évtizedes hiányt pótol. Olyan *Világirodalmi lexikon* jelenik meg, amely a *művészeti, a természettudományi, vagy*

— a legújabbban indult — *orvosi* lexikon méltó párja lehet. 1969-ben első kötetének megjelenését ígéri. Pontos áráról még nem tudjuk tájékoztatni a könyvtárosokat, a mű idejében történő megszerzésének fontosságát azonban egyetlen könyvtáros előtt sem kell hangsúlyoznunk. Ezért 150—210 Ft tartalékolását tanácsoljuk.

Szépirodalmi (és szépirodalmat is megjelentető) egyéb kiadóink termésére e cikkben nem térünk ki. Hiszen egyrészt a könyvtárosok és a közvélemény a szép-

irodalmi műfajokról úgyis jobban értesül, másrészt a regények, novellák, költői és drámai művek ajánlása, valamint rangsorolása még a könyvtári terjesztés szempontjából is akkor biztonságos és célszerű, ha a könyv már megjelent, s kritikusa tartalmának és formájának alapos ismeretében szolid, megbízható felvilágosítást tud adni a mű tényleges értékeiről, helyéről a szerző életművében vagy a magyar szépirodalmi könyvtérben.

Iszlai Zoltán

VITA A KÖNYVTÁRAK SZÓRAKOZTATÓ SZEREPÉRŐL

A „SZÓRAKOZTATÓ” ÉS „INFORMÁLÓ” KÖNYVTÁR

Azt hiszem, *Könczöl Imrének* igaza van abban (Könyvtáros, 1968. 5—6. sz.), hogy a közművelődési könyvtár hivatásának betöltése közben a jövőben mindinkább részt fog vállalni az olvasók *szórakoztatásából* is. Ezt a munkáját a kulturáltság legmagasabb színvonalán kell végeznie, ha a rádióval, a tv-vel, a szabad idő nyújtotta természetjárással és egyéb — más intézmények által kínált — új és új lehetőségekkel versenyben akar maradni. Nem zárva ki ebből még az olyan *élvezetes* körülmények közt lezajló ismeretterjesztést sem, mint amilyent évekkel ezelőtt láttam a Békéscsabai Megyei Könyvtárban, amikor a természetbeni javak, gyümölcsök sem hiányoztak az olvasók, a termelők, a hobyból kertészkedők és a szakelődők találkozóiról. Új — szórakoztatást is nyújtó — módszerek alkalmazása nem röstellni való addig, amíg a jó ízlés határain belül vezetnek célhoz.

Emellett azonban *Imre Lajosnak* is igazat kell adnunk abban, ami a közművelődési könyvtár *információs* szolgálatát illeti (Könyvtáros, 1968. 7. sz.). Abban, hogy a könyvtár minél szélesebb körben tegye magát nélkülözhetetlenné, nagy szerepe lehet bizonyos fajta kutató- és információs munkának, tevékenységnek. Nyilvánvaló, hogy ilyen igénnyel az olvasóknak csak egy bizonyos rétege lép majd föl, s nem is mindig a szó klasszikus értelmében vett olvasási érdekből. Akik a könyvtárak ebbeli szolgálatára rászorulnak, részben azok közül kerülnek ki, akik napi munkájukhoz, továbbképzésükhöz ott találják meg a könyveket. Akik munka után tanfolyamokra járnak, vizsgákra készülnek, és szükségből fordulnak a könyvtárhoz. Elsősorban ott, ahol a munkahelyen megfelelő könyvtár nem áll rendelkezésre. A közművelődési könyvtár ilyen igénybevétele azonban még nem jelent „olvasást”, ez még nem nyeresége az olvasó népert mozgalomnak, jelentősége más vonatkozásban méltó figyelemre.

Nem lehet eléggé hangsúlyozni, hogy a közművelődési könyvtáraknak falun és városban egyaránt a széles skálán mozgó helyismereti kutatás (múlt és jelen) hiteles helyévé kell lenniök, mászóval az ilyen vonatkozású információs szolgálat központjává is kell válniök. Szinte alig akad olyan község- vagy várospolitikai kérdés, amelyben a döntés nélkülözhetné a reá vonatkozó történeti előzmények ismeretét. Ezt az információs feladatot is csak az a könyvtár töltheti be, amely falai között vagy falai körül meg tudja mozgatni a helytörténeti munkaközösséget.

A közművelődési könyvtáraknak részt kell vállalniök az irodalmi mellett a zenei és képzőművészeti ízlésnevelésből is, természetesen szoros együttműködésben az annak végzésére hivatott intézményekkel, testületekkel, főtéve, ha van helyben zeneiskola, művészeti szakkör. A könyvtárnak kell e sok irányú művelődési munka ihlető és összetartó lelkévé válnia, s mindezt beállítania az olvasás, a szórakoztatás és a nevelés szolgálatába. Ez utóbbi már részben információs tevékenységgel is együtt jár.

Ami a szellemi „szolgáltatást” illeti, a könyvtárnak oda kell hatnia, hogy a nála tárolt, részben vagy egészben földolgozott, mindenestre hozzáférhető adatok felhasználása nélkül a községet vagy várost érintő egyetlen kérdésben se lehessen döntést hozni. A jelennek a múlttal összefüggő kérdéseit a helyismereti adattár nyújthatja az érdeklődőnek vagy a hivatalos fórumnak. De ehhez az szükséges, hogy előbb létrejőjön ez a tájékoztató funkció, s mint tevékenységi forma azokra épüljön, akik a múltra és a jelenre vonatkozó adatokat módszeresen gyűjtik, rendezik, s

részben föl is dolgozzák. Ez nem jelenti azt, hogy valamennyi e munkában résztvevőnek helyben kell laknia. Hogy mi mindent tehet a könyvtár a helyi irodalmi és művészeti hagyományok föltárása érdekében, arra kitűnő példa — néhány könnyen kiküszöbölhető tévedése ellenére is — a Veszprémi Megyei Könyvtár nemrég megjelent kiadványa a megye helységeinek irodalmi hagyományairól. Ezt helytörténeti síkon követnie kellene a zenei és a képzőművészeti hagyományok hasonló módszerrel történő számbavételének. Az ilyen munka a benne résztvevőkre is előnyvel jár, szellemi fejlődésük és tudásuk gyarapítása szempontjából, s a könyvtárra szintén hasznos, hisz kölcsönző funkciója mellett tudományos vonatkozásban is növeli tekintélyét. (A műemlékügynek van ugyan külön gondozó szerve, de a helytörténeti munkaközösség mindig többet lát, mint a messze élő országos vagy megyei szerv.) Ehhez természetesen koncepciózus, hivatástudattól fűtött — a munkájuk értelmét igazolva látó — könyvtárosok kellene, akik a már jelzett tulajdonságok birtokában, a féltékenység ördögétől sem kísértve, a helyi társadalomból ki tudják választani és közreműködésre serkenteni azt a néhány embert, akik a gyűjtés, a rendszerezés és a földolgozás munkájában segítséget nyújthatnak a könyvtárnak, még ha netán helyben múzeum is működik. A helyi társadalom érdektelenségét, közönyét törheti át a könyvtár adatgyűjtő, informáló, az irodalmi, zenei és képzőművészeti izlésnevelő tevékenységével s az egészséges patriotizmust szolgáló helyismereti munkásságával.

Természetesen nem arról van szó, hogy a könyvtár alakuljon át helytörténeti vagy szociológiai kutatócsoporttá. Ellenkezőleg: azért vállaljon többféle funkciót, hogy *mint könyvtár* igazolja nélkülözhetetlenségét.

S z i j R e z s ő

AZ OLVASÓ SZÓHASZNÁLATA — ÉS VALÓDI IÇÉNYE

Az elmúlt évben a könyvtárosi viták egyik központi témájává vált a szórakoztató irodalom — s ezen belül vagy éppen ezzel azonosítva — az ún. krimi iránti igény kérdése. Ebben a vitában sokan és sokoldalúan foglaltak állást nemcsak a Könyvtáros, de más irodalmi, szociológiai folyóirat hasábjain is. Némelyik nyilatkozat a mi könyvtárunkban a könyvtárosok körében túlságosan is élénk vitát váltott ki, ezáltal is jelezte a téma izgalmasan időszerű jellegét. A beszélgetésekből olyan következtetések születtek, amelyek bizonyos mértékig eltérnek az eddigi véleményektől, s ezért érzem kötelességemnek közreadni, esetleg további vitára ösztönözni a könyvtáros-közvéleményt.

Mennyivel könnyebb lenne a maximálisnál is magasabb példányszámban beszerezni néhány kommersz kiadványt, amivel a könyvesboltok kirakatai csábítják az izgalomra vágyó olvasót! Ezekkel kiszolgálhatnánk a leegyszerűsített, szokványos kívánságokat, vonzanánk a *még* nem olvasókat, kielégíthetnénk a „komoly könyveken már túllévő” sznobokat. Úgye méltatlan hozzánk e gondolat puszta felvetése is, pedig e hónapok óta folyó „szórakoztató” vitában számos megnyilatkozás — ha túlozva is — idáig vezetett! Vitatkozni természetesen sok mindenben lehet, a véleménycsere hasznos és a gondolatébresztésre kiváló alkalom. Egy valami azonban nem képezheti vita tárgyát: e kérdésekben állást foglalni csak

a könyvtár művelődéspolitikai jelentőségéhez méltóan lehet. Ebből következik, hogy nekünk könyvtárosoknak a nehezebb részt kell választanunk. *Számunkra az a legfontosabb, hogyan értelmezzük a szórakozás, a krimi iránt megnyilvánuló igényt az olvasókkal való foglalkozás szempontjából.*

Olvasóink egy eléggé nagy hányada e szavakkal fordul hozzánk: „Izgalmas, szórakoztató könyvet kérek, valami krimit!” Vajon e naponta oly gyakran elhangzó kérések valóságos belső igényt fejeznek-e ki? Eszembe jut az a közismert mondas, hogy a szavak nem a gondolatok kifejezésére, hanem azok leplezésére szolgálnak. Bizony — ha túlzásként is hat — sokszor így kell felfognunk olvasóink kívánságait éppen az ő érdeklükben. Természetesen részükről nem szándékos leplezésről, félrevezetésről van szó, hanem valami egészen másról. Miért kell jól odafigyelnünk a kimondott szavakra, külön jelentőséget tulajdonítanunk annak, hogyan fogalmazzák meg kéréseiket az olvasók?

— Mert az emberek tekintélyes hányada bizonytalan saját elképzeléseiben, igényeiben. Kívánságaik gyakran inkább szerteágaznak, mintsem egy meghatározott pont felé, meghatározott irányba tartanak.

— Mert az egy bizonyos irányba tartó igények sem jelentik minden esetben ezek egyértelmű megfogalmazását, szabatos kifejezését.

— Mert a kifejezési készség sem minden. Ha gyakorlott, érdeklődő olvasóval állunk szemben, különösen érezhető a tömegkommunikációs eszközök sablonos szóhasználatának hatása, a köznyelvet átszövő vulgáris kifejezési formák befolyása. A tájékozatlanabb olvasók viszont ösztönösen veszik át a készen kapott terminológiákat, s azokat az önálló, egyéniségükhöz szabott igényfelvetés kényelmes pótlásaként ismételtetik.

S mindezekhez hozzá kell még tennem valamit, amin érdemes elgondolkoznunk! E sztereotíp kérésű mód kialakulását, fennmaradását sokszor a könyvtárosok is elősegítik. A felszínes könyvismeret következőként gyakran hangzik el az olvasószolgálatban ilyen és ehhez hasonló sablonszöveg: — „Tessék ezt a könyvet nyugodtan elvinni, mert nagyon szórakoztató, érdekes társadalmi regény, nem fogja tudni letenni”, — sőt az is, hogy — horribile dictu — „jó krimi” (akkor is, ha nem az!). E szavak önkéntelenül is rögződnek az olvasók tudatában. Ott, ahol ezek a közhasználatú kifejezések nem illeszkednek egy adott olvasószolgálati szituációba, nem tárják fel az egyes művek valódi tartalmát, ne csodálkozzunk, ha az igénytelen ajánlás sekélyes igényeket szül.

A könyvtárakban megnyilatkozó kölcsönös közlési formák tartalmi értékelésére azért kell különös figyelmet fordítanunk, mert a *szórakozás, az izgalom igénye kortünet, a szó társadalmi indítékokat jelző értelmében*. Korunk embere a társadalom mozgásával, fejlődésével szinkronban levő, változatos, magával

sodró, cselekményes, érzelmeit gazdagító, gondolatait serkentő művek olvasására vágyik. Olyanokra, amelyek a pihenés óráiban valóban kikapcsolódást nyújtanak a napi gondokból, de ugyanakkor művészi értéküknél fogva rögződnek a „szürke állomány” rejtett zugaiban, s áttételesen visszahatnak az egyéniség alakulására, a társadalmat formáló cselekedetekre is.

Mindezek „kihallása” a szokványosan megfogalmazott kérdésekből csak színvonalas olvasószolgálat, az olvasókkal való elmélyült foglalkozás hullámhosszán lehetséges és semmiképpen az igények mennyiségi kiszolgálásával. E témára rendkívül jellemző módon a fenti igény éppen azokból a beszélgetésekből tükröződött, amelyeket a „valami izgalmas krimi” kérő olvasókkal folytattam, mivel nem értem be kérésük gépies teljesítésével, hanem kívánságaik indítékait, kimondatlan vágyaikat kutattam.

Az olvasók megismeréséből eredő, folyton gazdagodó tapasztalatok tudatformáló törekvéseink és az emberi igények termékeny kölcsönhatását segítik elő. A felületesen meghatározott, csak látszólag szűk érdeklődési körök kitágulnak a könyvtár sokréti, árnyalataiban szinte számba vehetetlen szépirodalmi műveinek befogadására. Azt hiszem, nem kell bizonyítanom, hogy milyen gazdag a világirodalom a valóságos igényeknek megfelelő művekben. Ezek feltárása, ajánlása a mi dolgunk. S van-e ennél méltóbb könyvtárosi feladat?

H. dr. Varsányi Livia

SZIGMA címmel új matematikai közgazdasági folyóiratot bocsát ki az Akadémiai Kiadó. Mivel a matematika mint kutatási módszer mind nagyobb szerepet kap a társadalom- és főként a közgazdaságtudományok körében, folyton növekszik a matematika közgazdasági alkalmazása iránt érdeklődők tábora. Az új folyóirat ezt a fejlődő tudományágat képviseli, és a kutatók mellett a gyakorlati munkát folytató szakemberek érdeklődésére is számot tart.

KÖZÉPISKOLÁSOK ÉS A KÖNYV címmel beszámolót jelentetett meg a Könyvkiadók és Terjesztők Tájékoztató központja három fővárosi középiskolában és egy közművelődési könyvtárban végzett vizsgálatának eredményéről. A felmérést Gereben Ferenc vezette és az erről szóló tanulmányt is ő írta. Munkájának célja a középiskolások és a frissen végzettek olvasási, könyvbeszerezési szokásainak megismerése volt, s arra a kérdésre is választ keresett, hogyan és miért változnak e szokások az érettségi után. (A felmérés eredményeiről lapunk más helyén Gereben Ferenc részletesen beszámol.)

A *PENGŐ BOSZORKANYTÁNCA* címmel pénztörténeti bibliográfiát állít össze a Kazincbarcikai Városi Könyvtár. Gyűjteményéből azonban még hiányoznak az alábbi címletek: az 1926. március 1-i keltezésű 5, 10, 20, 50, 100 pengős, az 1927. július 1-i 1000 pengős, az 1928. augusztus 1-i 5 pengős, az 1929. február 1-i 10 pengős, a 2 és 5 pengős 1938. január 15-i kelettel, valamint a Vörös Hadsereg parancsnoksága által forgalomba hozott papírpénzekből a 2, 100 és 1000 pengős címlet, továbbá a 100 millió adópengőről szóló bankjegy.

A könyvtár kéri azokat a könyvtárosokat, akiknek birtokában vannak a felsorolt bankjegyek, hogy küldjék el azokat a könyvtár címére, a gyűjtemény teljessé tétele érdekében.

VILÁGIRODALMI ANTOLOGIÁK

1968 végére három kötetnyi válogatást kaptunk az öt világrész novella, elbeszélés és kisregény terméséből. Nem éppen a legfrissebből, de mindenesetre a még mainak nevezhető irodalomból.

A *Nagyvilág Antológia* két kötete a folyóirat utolsó tíz évében közölt prózájából nyújt át vastag csokorra valót, harmincöt rövidebb vagy sokkal inkább hosszabb elbeszélést; némelyikük kisregénynek is beillik. Az Európa Könyvkiadó *Égtájak* című gyűjteménye pedig közel hatszáz oldalon negyvennégy novellát közöl — igaz, jóval rövidebbeket. Anyaga, a kötés gerincén feltüntetett — s a korábbi hasonló című gyűjteményektől megkülönböztető — 1968-as évszám ellenére sem sokkal újabb keletű a Nagyvilág antológiájánál, s javarészt nem is első magyar nyelvű közlés.

Mindezt azonban csupán a pontosság kedvéért, s nem rosszállólag említjük.

A három kötet így együtt képet ad földünknek a második világháború utáni novella-irodalmáról. Milyen képet? Mindenesetre meglehetősen átfogót és tárgyilagosságnak tetszőt. Ha néhány kisebb ország irodalma nincs is képviselve a kötetekben — vélhetőleg nem a szerkesztők hibájából —, jelentősebb nem maradt ki. Jó író azonban — ha nem is éppen számtalan, ennyi nincs — de számos. Példának okáért a csehek közül a Nagyvilág gyűjteményben egyedül *Ludvík Aškenazy* (két rövid novellával), az *Égtájakban* pedig csupán *Jaroslava Blažková* kapott helyet. Nemzeti irodalmuknak egyikük sincs a csúcán. De talán nem is a csúcok bemutatása volt a cél.

Az *Égtájak* szerkesztői alig-alig törekedtek arra, hogy mester-darabokat mutassanak be. Nem is tudhatni, mire törekedtek. Talán, hogy minden szint — nem minden szín, hanem sok különböző nivó és novella-,féleség' — bekerüljön a kötetbe: a nagy példányszámú magazinok kereskedelmi árucikk-novelláitól a remekművekig. Vagy talán csak arra, hogy összeálljon egy kötet — nem gyengébb az előző évinél —, melyben mind az öt világrész képviselve van. Gyengébb állt össze. Kevesebb benne az igazán elsősorú író — csupán néhány hiányzó amerikai említünk: Capote, Salinger, Updike — s mind több teret nyertek az ügyesek. Csalátluk szolgálnak? Alig-alig valószínű, hogy egy-egy 'krimi'-novelláért az fajta szórakozást kedvelők megvegyék az egészében mégiscsak irodalmi értékű írásokat tartalmazó antológiákat. Az ilyen 'árukapsolás' csupán az irodalmat keresők szájízét rontja el. Hiába azonban. Az öreg, valaha a kezdet kezdetén íróknak indult, hamarosan azonban a vagyonosodás útjára lépett *Georges Simenon* — úgy látszik immár a kihagyhatatlanok közé került. Egy Maigret-elbeszélését a Nagyvilág antológia is a folyóirat elmúlt tíz évének büszkén felmutatott eredményei közé emelte. Az olasz *Leonardo Sciascia* kezd nyomdokaiba lépni. A *Mindenkinek a magáét* című — bűnügy köré font — valóban izgalmas, szellemes és valódi mélységekbe nyúló lélek- és társadalom-rajzából újabb írásaiban már csupán a bűntény-központúság marad meg. Az *Égtájakban* megjelent *Társasjáték* címűnek sem a belső, sem a külső valósághoz nincs már semmi köze, így a művészethez sincs. Kötetbe sorolása mindössze azt példázza, hogy ilyen egy ügyesen megírt magazin-novella, a milliós példányszámú nyugati képeslapok effajta kosztont tartják olvasóikat. Az álirodalmat, vagyis a tehetségesen, látszatra irodalmi eszközökkel talált semmitmondást képviseli a kötetben a holland *J. J. Slauerhofer* elbeszélése, *A Nyborg utolsó útja* is. Poe-Conrad-Graham Greene keverék: kísértet-históriának indul, majd — magyarátlanul hagyva a kísértet elemeket — színleg a Jenki gyarmatos kapitalizmust leleplező realista írássá vedlik, végül pedig eléggé olcsó naturalista eszközökkel próbál háborzongatni. Egy Galsworthy-elbeszélés is akad a kötetben *Angus Wilson*tól, *a Tíz perccel éjjel előtt*. Egy három-nemzedékes lordi család estéje, örült — vagy talán nem is olyan örült? — családfevel és a hagyományoktól elrugaszkodó unokákkal. 'Hanyatlunk, hanyatlunk' — körülbelül ez a mondanivalója a finom tartózkodással, magyarán: a lehető legkonvencionálisabb módon megírt elbeszélésnek.

Nagyvilág Antológia. Elbeszélések. 1—2. kötet. Válogatta és szerkesztette: Fáy Árpád. Magvető, 438, 467 l. 68 Ft. (U. K. 681 776). *Égtájak* 1968. Öt világrész elbeszélései. Válogatta Karig Sára. Szerkesztette Karig Sára, Osztovíts Levente. Európa, 586 l. 31 Ft. (U. K. 682 075.)

Ezek a novellák képviselik az egyik végletet. Úgy időtlenek, hogy bármikor írhatták volna őket. Nem tapadnak korhoz, nem a század tulajdon lenyomatai, hacsak nem abban az értelemben, hogy manapság az effajta íróskor valóban igen kelendőek, mivel a valóság elől való menekülésnek — amit kikapcsolódnak is szokás nevezni — effajta lehetőségét nyújtják, s ez a struccpolitika — többek közt — szintén jellemző korunkra.

A kötetet azonban — szerencsére — mégsem az ilyen írások jellemzik. A szovjet írók — *Vaszilij Akszjonov, Nyikolaj Jevdokimov, Alekszej Leonov, Eduard Sim, Vaszilij Suksin, Jurij Trifonov* — írta elbeszélések más kategóriába tartoznak. Csupán formájuk hagyományos, tartalmuk igyekszik a mát, a ma vagy legalábbis a félmúlt problémáit kifejezni. Ezek a problémák természetesen mások, mint a kötetbe sorolt valóban modern nyugati írók által felvetettek, az elidegenedéssel kevesebbet, szinte semmit sem bajmódnak. A múlt háború foglalkoztatja őket erősen és az újfajta társadalomba való beilleszkedés kérdése. Az előbbi témával kapcsolatban az írók szemlélete a negyvenes-ötvenes évekéhez képest sokkal-sokkal tárgyilagosabbá vált, hangjuk azonban bizonyos fokú érzélgősségtől, a hős romantikus szemléletétől máig sem egészen mentes. Különösen áll ez *Nyikolaj Csukovszkij Kisleányom-életem* című írására, mely a Nagyvilág antológiában kapott helyet. Érdekes az is, hogy az elbeszélés hagyományos formájához és modorához, a Lev Tolsztojhoz — és nem a sokkal modernebb csehovihoz — milyen erősen ragaszkodnak. Még sem kísérelnek nagyobb tömörséget lehetővé tevő új eszközöket kialakítani vagy átvenni. *I. Grekova* — *A hölgyfodrász* című elbeszélése ugyancsak a Nagyvilág antológiában szerepel — nyúlt talán a legmagabbi témához, címadó hőse rokonszenvesen komikus vonásaival egyetemben kétségtelenül a szovjet társadalom friss terméke, a hagyományos elbeszélés módot azonban Grekova sem hagyja el. De ez talán nem is baj, hisz kitűnő részlet-megfigyelő, s elvontabb írásmódnál éppen ezek a finom és nagyon jellemző apróságok, melyek művét érdekessé, sőt olykor izgalmassá teszik, mennének veszendőbe.

Az Égtájak kötetben a másik szélsőséget a svéd *Thomas Tidholm* novellája képviseli. Az *Elutaztam A városába* sokkal inkább prózavers és líra — egy életérzést kivetítő —, mint elbeszélés. Története, cselekménye nincs, s nem tudhatni ki utazott el A. illetve B. C. D. satöbbi városába, kihez s miért, a válaszok, miket kérdezetlen kap, szintén értelmetlenek, legalábbis külön-külön. És együtt? Együtt értelmetlenségük már beszédessé válik, korunk valóságának egyik aspektusát fejezik ki, amely tudományosan talán pontosabban megfogalmazható, így azonban mélyebben átérzhető.

A két vagy inkább több szélsőség között számos közepes, jó és kitűnő, modern és kevésbé modern módon megírt novella helyezkedik el, csupán néhányat említünk a legjobbak közül: *Hildesheimer Egy nagyobb bevásárlás*-a erősen emlékeztet a mi Örkenyünk írásaira (kölcsonhatásról persze szó sincs!): egy képtelenségen keresztül mutat meg valami nagyonis jellemzőt *Kusenbergn* — sajnos jóval kevésbé tehetséges — novellája szintén. Ötlet-novellának hat, pedig valójában alapvető igazságot tár fel: személyiségünk szubjektív és objektív múltunk alkotja, egy cse-csemőben még csupán egy bizonyos személyiség lehetősége rejtezik. *Mary McCarthy, Hans Erick Nossack, Alain Robbe-Grillet, Elie Wiesel* és *Michael Rumaker* novelláját kell még feltétlenül kiemelnünk. Legutóbbinak *A cső* című írása a kötet egyik legjobb darabja.

A Nagyvilág antológia reprezentatívabb, már a neveket illetően is. Bizonyára kimaradt korunk — a második háború utáni évek — egy-két jelentős írója, a világhírre vergődöttek többségével azonban, ha nem is mindig legjobb írásuk kapcsán, találunkunk. A már említetteknek kívül néhány — jobbára méltán, néha azonban méltatlanul — nagy név: *Sean O'Casey* (a *Vörösbe fordul a csillag* c. színműve a legismertebb nálunk), *Albert Maltz* (a *Tüzes nyílra* emlékezünk tőle), *Graham Greene* (A *csendes amerikai* volt kiugró sikere), *Marguerite Duras* (a *Szerelmem, Hiroshima* c. film íróője), *J. D. Salinger* (*Zabhegyező* c. regénye több kiadást ért meg nálunk) s a Modern Könyvtárban megjelent *Kilenc történet* szintén intellektuális siker volt; egyébként a *Ficánka bácsi Connecticutben*, melyet antológiánk közöl tőle, ott is megjelent), *Ivo Andrić* Nobel-díjas (a *Híd a Drinán*-nal vált nálunk ismertté), *Albert Camus* Nobel-díjas (először a *Közöny* című kisregénye jelent meg magyarul, majd a *Pestis*), *Giuseppe Tomasi di Lampedusa* (A *párduc* írója), *Jack Kerouac* (az *Úton* című regény nyel tétett világhírűvé), *Romain Gary* (a *Lady L.* volt siker-regénye), *Marcello Venturi* (a *Fehér zászló Kephalaria felett* című kisregényével ígézett meg a Nagyvilágban; kötetünk sajnos egy jóval gyengébbet közöl tőle), *Dylan Thomas* (összegyűjtött versei és *Az író arcképe kölyökkutya korából* jelent meg nálunk önálló kötetben), *Truman Capote* (*Más hangok, más szobák* című kisregényével és egy másik antológiában, a *Mai amerikai elbeszélőkben* megjelent *Álom luxuskivitelben* című elbeszélésé-

vel bővült el, legolvasottabb a *Hidegvérrel* című riportregénye). Az antológia arculatát ők — és a korábban említettek — adják meg, már csak azért is, mert az ő nevükre emlékszünk vissza, nemegyszer azonban csupán nevükre és nem itt közölt írásukra. Újraolvasva az elbeszéléseket, többet bizony megfakultnak, színehagyottnak érzünk, pl. *Graham Greene* A hazajáró *Josephine*-je és *Romain Gary* írásai sokat vesztek csillogásukból. *Kerouac*-nak A mexikói lány c. írása (valójában nem novella, hanem regényrészlet), azonban nem várt módon épp oly ragyogónak bizonyult, mint előszörre. Bár az egész regény ilyen lenne! *O'Casey*, *Salinger*, *Andrić*, *Camus*, *Capote* írásai szintén időállónak bizonyultak — talán épp azért, mert megírásukkor — más és más módon — időszerűek voltak.

Hanem ne essünk a 'nagy' nevek bővületébe, a kevésbé ismert írók közül néhányan szerepelnek remek novellákkal, például a nyugat-német *Wolfdietrich Schurre*; A temetés című elbeszélését még 1946-ban írta, azóta sem fakult meg, sőt időszerűségéből sem vesztett. *Ludvik Aškenazy* két kis novelláját szintén érdemes elolvasni. *Klaus Roehler* A tizennyolcadik születésnap című írása az antológia egyik legjobb darabja: látszólag egy úgynevezett 'örök témát', a generációs ellentétet tükrözi, valójában azonban korunk arcmása; természetesen csupán az egyik a sok létező közül, és érthető magyarázat a különböző hippy-mozgalmakra, anélkül, hogy erről egyáltalán szó esne benne. *Isihara Sintaró* japán író remekbe szabott elbeszélése, a *Kacsák* rávilágít, hogy az a távoli világ csupán külsőségeiben más, mint a miénk, s nem ezek az exotikumok az érdekesek. Az angol *Samsom* novellája (*A létra*) sem csupán gyermek-lélekrajz és egy esztelen gyermekvállalkozás aprólékos, pontos és idegfeszítő leírása — a mese rólunk, felnőttekről is szól, s az egész világról. *Klas Ewert Everwyn*: *Tényvázlat egy tűzemi balesetről* című műve nem csupán formája miatt érdemes az elolvasásra.

A csalétek — említettük már — ebben a gyűjteményben is Simenon, az övén kívül egészen gyenge írás, mely mindenképpen méltatlanul került a kötetbe, nem sok van. Talán *Bernard Malamud* az egyetlen, melynek kinyomtatását semmilyen szempont sem indokolta.

Zolnay Vilmos

A LEGYŐZÖTT TÁVOLSÁG

Érdekes könyvek a közlekedés történetéből

Az emberiség történetének megannyi fontos mérföldkövei azok az események, amelyek a távolságok legyőzéséhez, a Föld mind teljesebb megismeréséhez, birtokba vételéhez kapcsolódnak. Az élet megkövetelte, hogy az ember környezetének mind tágabb gyűrűjét vegye birtokába és hasznosítsa. Csatázni kellett és kereskednie. Anyagi és szellemi javakat cserélnie s kielégíteni a mindmáig is élénk kíváncsiságot: milyen a még ismeretlen. Élni kellett, tehát közlekedni. Vizen, szárazföldön s levegőben, alig egy évtizede pedig már az űrben is. Hogyan, milyen eszközökkel s merre? Az erről szóló irodalom tengernyi. A legfrissebb könyveket kívánja bemutatni — a teljesség igénye nélkül — ez a válogatás.

Alig egy évszázada pl. Debrecenből Pestre utazni télvíz idején megpróbáltatásokban bővelkedő, kényeszerű vállalkozás volt. S ma? Az Apollo-8 űrhajó a múlt év végén a történelemben először szakadt el három utasával a Föld vonzóköréből s tett bravúros utat a Hold körül. A hír hallatán hajlamosak vagyunk megmosolyogni mindent, ami a régi utazók s műszaki alkotók közlekedési teljesítményeit dicséri. Ne legyünk azonban hálátlanok a közlekedés úttörőivel s ma talán kevésbé érdekes ágaival szemben. Nélkülük nem zsgorodtak volna össze a földi távolságok, s nem lenne űrhajózás sem.

Amikor a régi idők hajósai először veszítették szem elől a biztos tájékozódást nyújtó partokat, az éppen olyan szorongással, izgalommal és elszántsággal teljes történelmi pillanat volt, amilyenről a Föld vonzókörét elhagyó asztronauták nyilatkoztak. A közlekedés történetének egyik legdrámaibb mozzanata lehetett, mikor az ókor törékeny hajóit már csak a végeláthatatlan víztükör vette körül. A tengert mégis legyőzték. Hogyan? Erről *Helmut Hanke* számol be *Az óceánok meghódítása* című könyvében. E lebilincselő tengeri krónika lapjain föníciai és nilusi hajósokkal, evezőpadjaikhoz láncolt rabszolgákkal, polinéziai és normann víziemberekkel, gályarabokkal és kalózokkal, keresztoszlovagokkal, *Kolumbusz* és *Magellán* matrózaival, rabszolgakereskedőkkel és bálnavadászokkal, vasakarátú felfedezőkkal és rekordörülettől megszállott, halálba rohanó kapitányokkal egyaránt találkozhatunk. Láthatjuk őket a tengerészmasterség minden korszakában és ágában, viharok, zendülések, felfedezések, hajótörések idején vagy éppen a hajósmunka szürke hétköznapjaiban. Bepillantá-

tunk a hajózás korántsem befejezett regényének jövőbe mutató lapjaiba is. A kötetet képes hajózási lexikon s függeléként Dezsényi Miklós összefoglalása: *A magyar ten-gerészet és a Duna—tenger hajózás egészsíti ki.*

Minket, magyarokat nem tartanak számon a világ nagy hajósnemzetei között. Vízi közlekedésünk története mégis figyelmet érdemel. Krónikája, Dezsényi Miklós és Hernády Ferenc műve, *A magyar hajózás története* nemcsak a technika, hanem a magyar történelem és művelődéstörténet kedvelőinek érdeklődésére is méltán tarthat számot. Az igényes kiállítású, gazdagon illusztrált könyv a hajózástechnika hazai fejlődésének bemutatásán felül történelmünk számos olyan eseményeiről is tájékoztat, amelyekben nagy szerepe volt a hajózásnak. Az áttekintés a történelmi korszakbeosztást követi. Megismertet az ókori Róma dunai hajóival, a középkori magyar hajóépítőkkal, a török megszállás hajózáásával, a hajóvontatással, a határőr titeli sakkások érdekes életével, a hajósok szerepével az 1848-as szabadságharcban s a Tanácsköztársaság idején. Bemutatja a hazai géphajózás és hajógyártás kialakulását, fejlődését és eredményeit, a dunai, balatoni s a magyar tengeri hajózás történetét.

Kiemelkedően érdekes alkotás Sebők Ferenc könyve: *Változatok egy bolygóra...* Alcíme sok mindent elárul: ... amely rendületlenül futja pályáját a világűrben, miközben lakói azon munkálkodnak, hogy felszínét minél otthonosabbá formálják. A Földet valóban otthonná alakító, évezredek, szívós emberi harc krónikája az 1962 februári hamburgi árvízkatasztrófa drámájának felidézésével indul s illusztrálja: milyen erős még a természet s mennyi teendő vár még az emberre, bármennyit is épített. Az érdekesen illusztrált könyv tematikája nagyon gazdag. Egyaránt kalauzol magas hegyek megannyi nehézséggel épített útjain, kontinensek folyóinak, csatornáinak szövevényében, összefoglalja a járművek s az utak történetét az ősi kerekek és kerék nélküli kultúráktól a modern autózás és vasúti közlekedés kialakulásáig. Megismerteti a „kék arcvonalat”, ahol az ember drámai küzdelmet vív a szárazföldért a tengerrel, majd hidak, alagutak, csatornák és öntözőrendszerek alkotóit és alkotásait mutatja be s azokat a már nem is utópisztikus terveket ismerteti, amelyek a természet valóban nagyvonalú és sorsdöntő, a közlekedést is érintő átalakítását célozzák. A szerző arra is figyelmeztet, hogy az emberiségnek a Földön thont teremtő munkájához, a szükséges anyagi javak megteremtéséhez feltétlenül béke kell!

Bizonyára a technika- és művelődéstörténeti olvasmányok iránt megnövekedett igények készítették arra a Corvina könyvkiadót, hogy megjelentesse Tarr László művét *A kocsis történetét*, mely kissé eltér a kiadó profiljától. A lebilincselően érdekes, gazdagon illusztrált könyv történelmi korszakokként ad áttekintést eme évezredek óta nélkülözhetetlen jármű fejlődéstörténetéről. Kerekek és kocsiszekrények, harci járművek, primitív kordék és díszes udvari hintók, postakocsik és omnibuszok, batárok és fiakkerek s még ki tudja, hányféle gördülő alalmatosság vonul végig a könyv lapjain. Régészeti leletek ábrái, művész alkotások, metszetek, rajzok, kódexillusztrációk és muzeális értékű fotók serege ad valóban „képet” a kocsiról, de az utakról és az utazó emberről is. A kötet nyomdai kivitele a legkényesebb bibliofil igényeket is kielégíti. Örömmel csak a tartalomjegyzék és a tárgymutató hiánya mérsékli.

A kocsis további történetéről H. H. Wille könyvében olvashatunk. Címe: *A kocsitól a gépkocsiig*. Megtudhatjuk, hogyan alakultak ki a gépjárművek, amelyeket először a szél és a gőz hajtott, s hogyan születtek meg a robbanómotorok, Daimler, Otto, Benz, Diesel és a többi motorkonstruktőr munkája nyomán. Figyelemmel kísérhetjük a nagy autógyárak s márkák versengését, az embert és a kocsit egyaránt nem kímélő autóversenyeket, versenyzőit, tragédiáit és rekordjait. Megtudhatjuk, hogy a modern gépkocsiipar nem alakulhatott volna ki két másik nagy iparág, a kaucuk- és kőolajipar nélkül, amelyek a gumiabroncsot és az üzemanyagot szolgáltatják. Végigkalauzol a nagy autógyárakban, próbapályákon, kutatóintézetekben, ahol a jövő autói, a gázturbinás-, rakéta- és légpárnás járművek tervei készülnek. A könyv függelékében Feledy Béla foglalja össze a magyar autógyártás és autóközlekedés történetét, amelyről szívesen olvasnánk már önálló monográfiát is! A kötetet illusztrált történeti áttekintés zárja.

A repülés vágya szinte egyidős az emberiséggel. Történetének egyik legjobb krónikáját Gerhard Wissmann írta. *A repülés története* című könyvének első fejezetei még csak a repülés vágyát, az elképzeléseket, a kísérleteket tükrözik, a fantasztikus gondolatoktól egészen a reális manggal rendelkező tervekig. A fejlődés útja a levegőnél könnyebb, a gázok felhajtóerejét hasznosító léggömbök, léghajók fénykorán és bukásán keresztül vezetett a motoros repülés korszakáig. A kötet irodalmi és művelődéstörténeti adalékai s a különleges repülő teljesítményekről, az óceánok és a sarkvidékek átrepüléséről szóló fejezetei különösen érdekesek. A fejlődés mai szintjét — amely azonban holnap már ugyancsak történelem — két új könyv ismerteti. Vass Balázs kitűnően illusztrált kötetben (címe: *Repülőgép- és helikoptertípusok*) ismerteti

meg a repülőgépszerkesztés legmodernebb megoldásait, majd a gyártó országok szerint csoportosítva, 99 repülőgéptípus és 25 helikopter kifejlesztéséről és főbb jellemzőiről ad érdekes, fotókkal, metszetrajzokkal illusztrált tájékoztatást. Szücs József *Pilóta nélkül...* című munkája a szuperszónikus repülés különféle technikai problémáit ismerteti s számos olyan „műhelytitkot” közöl, amelyről magyar nyelven még nem olvashattunk.

Az ember nem elégedett meg a levegő meghódításával. Egy évtizede már a világ-űrűt ostromolja. Az űrutatás első tíz esztendejének eredményeit Nagy Ernő foglalta össze. Igényes könyve, a Tíz év űrutatás elsősorban nem eseménytörténet, hanem a jelenlegi tudományos-technikai problémák és eredmények összefoglalása. Bemutatja az űrutatás technikai színvonalát, az űrrepülés eszközeit, összegezi az eddig szerzett tapasztalatokat. Elmondja, mivel gazdagította ismereteinket az űrutatás a tudományok legkülönbözőbb területein. Nagy Ernő könyvéhez újabb adatokkal és érdekességekkel csatlakozik Bitó János és Sinka József írása, a 3... 2... 1... *Start!* című könyv, amely a legnagyobb érdeklődésre számot tartó űr-problémákat tárgyalja elsősorban műszaki-fizikai, technikai szempontból s kiegészíti az űrutatás fejlődéséről eddig kialakult képünket. A világűr meghódításával kapcsolatos sokrétű és bonyolult biológiai feladatokról, az űrbiológia fejlődéséről Marek Koreywo lengyel szerző *Szerencsés űrutazást!* című munkája ad tájékoztatást.

Csomor Tibor

BIBLIOGRÁFIA

Csomor Tibor: A kéregesónaktól az űrhajóig. Érdekes olvasmányok a közlekedés történetéből. 1968. FSZEK, 68 1.

A feldolgozott művek

Hanke, Helmut: Az óceánok meghódítása. 1965. Tánácsics, 357 1.
Dezsényi Miklós — Hernády Ferenc: A magyar hajózás története. 1967. Műszaki, 172 1.
Sebők Ferenc: Változatok egy bolygóra... 1967. Gondolat, 272 1.
Tarr László: A kocsik története. 1968. Corvina, 303 1.
Wille, Hermann Heinz: A kocsitól a gépkocsig. 1967. Tánácsics, 228 1.
Wissmann, Gerhard: A repülés története. Ikarusztól napjainkig. 1964. Tánácsics, 534 1.
Vass Balázs: Repülőgép- és helikoptertípusok. 1968. Műszaki, 207 1.
Szücs József: Pilóta nélkül... 1968. Tánácsics, 215 1.
Nagy Ernő: Tíz év űrutatás. 1967. Kossuth, 273 1. (Univerzum könyvtár.)
Bitó János — Sinka József: 3... 2... 1... Start! 1968. Tánácsics, 233 1.
Koreywo, Marek: Szerencsés űrutazást! 1968. Zrínyi, 214 1.

A KÖNYVTÁRI FIGYELŐ 1968. évi 4. száma közli a szocialista országok könyvtártudományi és módszertani központjainak moszkvai értekezletén elfogadott ajánlásokat. Ismerteti N. I. Tyulina: A könyvtártudományi kutatómunka néhány tartalmi és szervezeti kérdése c. kéziratban levő tanulmányát. Mezei György a Thermo-Fax kölcsonzési eljárást mutatja be. Nagyon érdekes A. V. Kozenko és A. N. Polovincsik tanulmánya a tájékoztató munka létrejöttéről, fejlődéséről; ennek első fejezetét közli a folyóirat. Pétervári László a kölni nemzetközi reprográfiai kongresszus és kiállítás jelentőségéről és tanulságairól készített tanulmányának II. részében különböző másolási és sokszorosító eljárásokat és berendezéseket ismertet. Bassola Zoltán tájékoztatást ad az USA Kongresszusi Könyvtárának beszámolójáról, dr. Molnár Ágnes pedig érdekes szemelvényekben érzékelteti a francia könyvtárak munkásságát.

A „TISZÁN INNEN — DUNÁN TÚL” címmel 1966-ban nagy sikerrel lezajlott megyék közötti vetélkedőt a Művelődésügyi Minisztérium és a Magyar Rádió 1969—70-ben újra meg kívánja rendezni. Az új vetélkedő célja a felszabadulás óta eltelt 25 év gazdasági, társadalmi és művelődési eredményeinek felmutatása a résztvevő megyékben.

A KÖNYV és NEVELÉS 1968. évi 6. számában Szabolcsi József „Olvasó iskolával az olvasó népért” címmel írt cikket az új olvasómozgalom iskolákkal kapcsolatos feladatairól. Sándor Ernőné érdekes adalékokat közöl a két világháború közti időszaki ifjúságnak olvasási kultúrájáról. Palovecz János beszámol a Szolnok újvárosi iskola könyvtárának munkájáról, amelyről lapunk 7. számában Bozóky Éva írt cikket „A szolnoki kísérlet” címmel. Kisfaludi Sándor érdekes levéiben vitatkozik Nádor István veszprémi tanárnak lapunk 1968 augusztusi számában megjelent gyermekkönyvtári tárgyú cikkével. Hoffmann Ottó hírt ad a mohácsi járás iskolai könyvtárainak versenyéről.

KÁROLYI MIHÁLY: AZ ÚJ MAGYARORSZÁGÉRT

Károlyi Mihály műveinek kiadása Magyarországon csak 1964-ben indult meg. Ekkor adta ki a Gondolat *Válogatott írásait*, majd 1965-ben megjelentette az *Egy egész világ ellen* c. munkát. A válogatott írásokat tartalmazó kötetben az 1920 és 1946 között keletkezett műveket adták közre, míg az *Egy egész világ ellen* (először Münchenben jelent meg 1923-ban *Harcom a békéért* címmel) az emlékiratoknak csupán az első részét tartalmazza. A most megjelent kötet mindkét előző kiadványhoz kapcsolódik. Első része bő válogatást ad Károlyi Mihály 1920 előtti beszédeiből és írásaiból. A válogatás vázolja az utat, amelyet Károlyi 1908-tól 1919 végéig bejárt. Ez az út valóban páratlan: Károlyi Mihály az ország egyik legnagyobb hitbizományának ura, az OMGE elnöke, aki tíz év múlva saját birtokán kezdi a földosztást; a gróf Károlyi Sándor-féle Hangya szövetkezet igazgatósági tagja, aki egy évtized múlva a tanácskormány felkérésére elvállalja ugyanennek a szövetkezetnek politikai biztosi tisztjét; az első magyar Népköztársaság elnöke, aki a Nemzeti Kaszinó-i tagságtól eljut a szocialistákkal és a kommunistákkal való együttműködésig; politikus, aki a liberális függetlenségi nacionalizmustól elkerül az internacionalista szemléletmódig, s aki osztálya érdekeinek védelmezőjéből a munkásosztály és a szocializmus ügyének öntudatos, bátor védelmezője lesz, egész életére elkötelezve magát népe és a társadalmi haladás mellett. Károlyi az 1910-es évek utáni magyar politikai élet

egyik legaktívabb, legérdekesebb szereplője. A kötetbe válogatott írásokból, beszédekből, plasztikusan rajzolódik ki e valóban történelmi alak emberi magatartásának alakulása, fejlődése. Mivel a kötet megjelenése egybeesett az őszirózsás forradalom 50. évfordulójával, a válogatás arra törekedett, hogy a középpontba Károlyi 1918—1919-cel kapcsolatos munkáit állítsa. Így azonban az 1916 előtti anyag erőteljesebb szelektálásra szorult.

A kötet második része az *Egy egész világ ellen* második kötetét tartalmazza, amely csaknem félévszázados hányattatás után most kerül először az olvasók kezébe. A húszas évek elején írott mű valójában befejezetlen maradt. Utolsó fejezetei nem készültek el, és a szerző stilisztikailag sem öntötte végleges formába. Dokumentumértéke azonban elsőrendű. Részben önarckép: Károlyi emberi fejlődésének hiteles tükré annál is inkább, mert 4—5 éves távlatból Károlyi már sok tekintetben kritikusan tudta szemlélni mind az eseményeket, mind pedig önmagát, mint az események egyik főszereplőjét. Másik érdekessége az, hogy a polgári-demokratikus forradalom egyik vezéralakja maga számol be a forradalom menetéről, szereplőiről, belső válságairól és kulisztatikáiról. Kiemel több, eddig csak kevésbé ismert momentumot, amely új megvilágításba helyezi a félévszázad előtti eseményeket. (Magvető, 577 l. 40 Ft. Új Könyvek 681 901.)

Ónódy Miklós

kézikönyvtár

BÉKÉS ISTVÁN: NAPJAINK SZÁLLÓIGÉI

A nyelv közkinccsei közé tartoznak a szállóigék, azaz azok a közszajon forgó szólásmondások, amelyeknek történeti forrása vagy irodalmi eredete kimutatható. Származásuk szerint lehetnek idézetek — esetleg megváltoztatott, tömörített formában —, könyvcímek, kijelentések, plakátfeliratok... Tanulmányozásuk művelődéstörténeti szempontból fontos, mert mindegyikük egy-egy adat az egymást váltó nemzedékek olvasmányaira, észjárására, ízlésére. Eredetük, használati módjuk sok embert érdekel, bizonyítja ezt az az ezrekre menő kérdés, amit velük kapcsolatban feltesznek könyvtáraink tájékoztató szolgálatainak.

A magyar szállóigéket eddig két nagy gyűjtés dolgozta fel, Tóth Béla *Szájrul szájra* és Szécsi Ferenc *Szállóigék* című műve. Ezek 1895-ben illetve 1936-ban jelentek meg, és — bármennyire is szükség volt rájuk — még antikváriumban sem voltak beszerezhetők. Ráadásul sok tekintetben elavultak, kiadásuk óta számos új mondás keletkezett. Így kétszeres örömmel fogadtuk Békés István könyvét, a *Napjaink szállóigéit*.

E mű igen sok, eddig fel nem dolgozott mondást tartalmaz: mindenekelett a legújabbban elterjedt, az utolsó évtizedek irodalmából, történelméből kicsapódott szállóigéket, köztük — magyarul első íz-

ben — a szocializmus szárnyas szavait. Ez az anyag annyira bő, hogy a szerzőnek gyűjtése határait le kellett szűkítenie. Kihagyta azokat a kifejezéseket, amelyek napjainkban már nem elevenek, amelyeket már nem, vagy csak ritkán mondanak, és kimaradtak a magyarul meg nem gyökeresedett, csak idegen nyelven emlegetett latin, görög, német, angol, francia és olasz szállóigék. Békés tételszámban még így is túlhaladta elődei gyűjtését. Összehasonlítással: a *Százrul szájra*, ha az idegen szöveget és magyar fordítását csak egy mondanak vesszük, kb. 1200 kifejezést sorol fel, Szécsi 1600—1700-at, míg a *Napjaink szállóigéinek* kifejezésszáma kb. 2500-ra tehető.

Érdekes a három nagy gyűjteményt, különösen a legrégebbit, Tóthét és a legújabbat, Békését összevetni: mennyit változott háromnegyed évszázad alatt nyelvünkünknek ez a része? A kisebb jelentőségű, ma már alig olvasott íróktól származó szárnyas szavak jó része feledésbe merült. Ilyenek: „*Nagyságos elme*” (Révai M.), „*Minden lépés egy botlás*” (Aszalay), „*Az egész világ meg a hajdú*” (Szigligeti). A klasszikusainktól származó és szállóigévé lett idézetek száma erősen megszorodott, s ez elsősorban megnövekedett olvasótáborukkal magyarázható. Egy példát rá! Tóth 22, Békés 126 Petőfi-idézetet említ. A *Napjaink szállóigéi* még olyan területen is tömegével sorol fel Tóth által mellőzött mondásokat, mint a Biblia (*Ádám-kosztüm, Ádám, hol vagy?, Örízője vagyok én testvéremnek?*). Csökkent viszont a kül-

földi irodalomból és történelemből eredő kifejezések száma.

Békés anyagát 16 tematikus csoportra tagolva sorolja fel. Az első helyre kerültek a legrégebb források, a Biblia és a görög-római örökség. Ezt követi négy történeti fejezet, köztük külön „*a szocializmus szárnyas szavai*”. A világirodalmat két részre osztja, a többi írótól különválasztja a két „*fogadott klasszikust*”, Shakespeare-t és Molière-t. A magyar irodalom nyolc csoportjából egyet Petőfi foglal el, egyet közösen a másik két nagy forradalmi költő, Ady és József Attila. A többin osztoznak a kisebb írók, a széppróza és a dráma klasszikusai, a „*tegnapi holnap*”, azaz a nyugatosok és végül külön fejezetet kaptak a legkönnyűbb műfajból, a nótaszókból lett szállóigék. Ez a felosztás olvasmányosabbá teszi a könyvet, azt pedig, aki egy-egy kifejezés magyarázatát keresi, eligazítja a mondásokat és az előforduló személyneveket betűrendbe soroló mutató.

Békés a szállóigéket igen nagy olvasságról, irodalmi és történeti ismeretről tanúszkodó, részletes magyarázatokkal kíséri. Elmondja származásukat, gyökereiket; közli, és példákkal illusztrálja a használatukban bekövetkezett változásokat, mint például azt, hogy számos eredetileg komoly mondás az idők folyamán gúnyos hangsúlyt kapott, esetleg egyaránt használják komoly és gúnyos értelemben. Marxista szellemben világít rá nem egy szárnyasige eszmei magvára, s azokra a különleges körülményekre, amelyek elősegítették elterjedését. (Kosuth, 830 l. 72 Ft. Új Könyvek 681 091.)

Vértesy Miklós

könyvtári szakirodalom

NAGYOBB KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRAK GYŪJTŐKÖRI SZABÁLYZATA

Három megyei könyvtár (Tatabánya, Debrecen és Miskolc), valamint két vidéki nagyvárosi hálózat (Debrecen és Miskolc) könyvtárigazgatói és könyvtárosai vállalkoztak — előzményekre alig-alig támaszkodhatva — arra, hogy a Könyvtártudományi és Módszertani Központ elvi irányításával és segítségével kidolgozzák könyvtáraik részletes gyűjtőköri szabályzatát.

A munkálatok követendő alapelveiben szakmai megbeszélések során egyeztek meg. Ezt a szakaszt zárta le Onódy Miklós — a kiadványban bevezetőként elhelyezett — szintetizáló tanulmánya, amely a továbbiakban vezérfonalul szolgált az ellátandó alap-, típus szerinti és

speciális funkciók helyi alkalmazásához, azaz a gyűjtőköri indokolás elkészítéséhez. Az indokolásból azután már — általában az ETO adta szakrend szerint haladva — minden szakterület vonatkozásában, ha nem is könnyen, de pontosan meg lehetett határozni a gyűjtés kívánatos mélységét, szélességét, nyelvi határait és példányszámát.

A részletes tanulmányozás bizonyára vitát fog kiváltani a döntések, a megoldások egynémelyikéről. Ezt elsősorban a többi, szükségszerűen hamarosan azonos munkába fogó könyvtárnak kell majd elvégeznie. A kötetben található gyűjtőkörökre azonban nem ezek a ki-

sebb-nagyobb hibák, vitatható megoldások a jellemzőek, hanem az eredmények.

Közülük elsőként említjük meg, hogy a megyék-városok valós szükségleteinek elemzéséből kialakult gyűjtőkörök megalapozottan és egyértelműen vallanak a közművelődési könyvtárügy rangemelésének szükségességéről, amellet, hogy figyelmeztetnek is: itt az ideje összhangba hozni a közművelődési könyvtárügy teljesítőképességét a tudományos-műszaki és kulturális forradalom jelenlegi szakaszának követelményeivel.

Továbbá a kidolgozott gyűjtőkörök — különösen Debrecen és Miskolc esetében — szemléletesen mutatják, hogy a közművelődési könyvtárak gyűjtési és szolgáltatási nagykorúsodása egyáltalán nem „kaszál” bele a tudományos és szakkönyvtárak gyűjtésébe és szolgáltatásaiba, sőt igen racionálisan számol is azokkal.

Ugyancsak Debrecen és Miskolc példája bizonyítja, hogy a városi ellátást nagyon elvszerűen szintekbe lehet szervezni a megyei könyvtárhoz — mint központi városi könyvtárhoz — képest. (Sajnálható, hogy — s erre, lévén Komárom a legkisebb megye, leginkább a Tatabányai Megyei Könyvtár gyűjtőkörének kialakításával kapcsolatban kínákozott volna lehetőség — ugyanezt a kapcsolódást nem dolgozták ki mindjárt részletesen az egy megyében működő többi közművelődési könyvtár, főként a városi és járási könyvtárak gyűjtőkörének kimunkálásával.) A szintekbe szervezés itteni bemutatkozása egyébként kimondatlanul is válaszol arra az itt-ott felbukkanó aggodalomra, hogy vajon a közművelődési rendszer vezető intézményeinek merészebb és rangosabb fejlesztése nem vezet-e majd az olvasómozgalom további szélesedését gátoló arisztok-

ratizmushoz. A válasz határozott nem. Ellenkezőleg: az olvasható gyűjtőköri megfogalmazásokban kiteljesedik a közművelődési könyvtárügy vitathatatlan alapfunkciója, nevezetesen az, hogy a könyvtáraknak a lakosság valamennyi rétege számára rendelkezésre kell állniok. Az ellátási szintekbe szerveződés jegyében tudja csak a közművelődési könyvtárügy — gyorsabban mint eddig — kiterjeszteni hatókörét a műveltségben az átlagosnál elmaradottabbakra és az átlagosnál műveltebbekre.

Az a tény, hogy területük társadalmi, gazdasági és kulturális tényeit a résztvevő könyvtárak önmaguk elemezték, hogy gyűjtőkörüket maguk dolgozták ki, már magában is a rangemelés mellett, pontosabban annak szubjektív, könyvtárosi-emberi feltételének magas színvonalú megléte mellett bizonyít.

Összegezve: fontos, üttörő, sok vonatkozásban bizonyító erejű, a jövőben számos elmélyülő munkálatot és törekvést támogató, gyakran idézendő szakmai kiadvánnyal gyarapodtunk. A címléírasi szokásokkal ellentétben ezért hadd említsük meg valamennyi közreműködőjének nevét: Onódy Miklós, mint szerkesztő, a vállalkozás irányítója; a kiadvány tanulmányának szerzője; továbbá Horváth Géza, Mészáros Antal és Tóth Józsefné a Komárom megyei Könyvtárból; Arató Attila, Simon Zoltán és Varga Gyuláné a Hajdu-Bihar megyei Könyvtárból; Kertész Gyuláné, Gondola Istvánné és Kolozsné, Kovács Gizella a Debreceni Városi Könyvtárból; Szónyi László és Hubay László a Borsod-Abaúj-Zemplén megyei Könyvtárból; valamint Kordos László a Miskolci Városi Könyvtárból. (Könyvtártudományi és Módszertani Központ, 302 1.)

F u t a l a T i b o r

TOMBOR TIBOR: A KÖNYVTÁRI ÁLLOMÁNY TÁROLÁSA

A könyv a magyar könyvtári szakirodalom nagy nyeresége. Az előszó tanúsága szerint a szerző 1949 óta foglalkozik elmélyülten a könyvtári állomány tárolásának és védelmének kérdéseivel. Csaknem két évtizedes kutató és gyakorlati tevékenységének eredményeként a második monográfiát jelenteti meg e tárgyban. „A könyvtári állomány védelme” című, 1961-ben kiadott könyve a könyvtári könyvek egészségügyének tudnivalóit foglalta össze. Az új kötet a raktározás bonyolult és szerteágazó kérdéseit dolgozta fel szinte hiánytalanul.

„A raktározás az utolsó évtizedekben a könyvtári munka egyik központi kérdése

lett” — írja a szerző. A megállapítás igazát leginkább az bizonyítja, hogy a sokat emlegetett szakirodalmi áradat következtében egyre nehezebbé válik a sokféle dokumentum millióinak elhelyezése. Ugyanakkor az az igény is felvetődik, hogy az állomány a használat számára a lehető legegyszerűbben, leggyorsabban hozzáférhető legyen, tehát vagy az olvasót engedik be a raktárakba, vagy a könyveket helyezik az olvasóteremben szabadpolcra. A raktározásnak tehát olyannak kell lennie, hogy megbirkózzék az irodalom áradatával és kielégítse a használat sokoldalú igényeit is.

Tombor Tibor könyve ebben a feladatban nagy segítséget nyújt.

A könyv első két fejezete szűkszavúan szól a könyvtárolás jelentőségéről, a tárolástechnika történeti kialakulásáról és a mai raktározási követelményekről. A harmadik fejezet a tároló helyiségek állványait és egyéb berendezési tárgyait ismerteti. A negyedik fejezet teljességre törekvően mutatja be a raktározási rendszereket és a különböző dokumentumtípusok raktározási lehetőségeit. Külön fejezet tárgyalja a reprográfiai eljárásokkal előállított dokumentumok (filmek,

mikrofilmek és ennek származékai) tárolási sajátosságait. A hatodik fejezet a tervezéshez ad támpontot, a raktári fűrőhely és fődémterhelés kiszámításának módszereit ismerteti. A hetedik fejezet a raktári munka szervezetével, személyi, kezelési és technikai feltételeivel foglalkozik. Az utolsó fejezet a jövő könyvtárról szóló jóslatokból ad érdekes változatást. A könyvet több száz tételes bibliográfia egészíti ki.

(KGM—MTTI XXVIII. 121 l.)

Bereczky László

KÖNYV A NÉMET KÖZMŰVELŐDÉSI KÖNYVTÁRI MOZGALOM KEZDETEIRŐL

Első ízben adott ki az NDK központi könyvtárügyi intézete, a „Zentralinstitut für Bibliothekswesen” nagyobb terjedelmű tudományos munkát a könyvtártörténet tárgy köréből. A szerző, Wolfgang Mühle, könyvtáros és történész egy személyben. Disszertációként készült munkája eredetileg a német népművelési mozgalom 19. századi kezdeteit tárta fel, a kissé rövidített formában megjelent tanulmány elsősorban a könyvtárak szempontjából vizsgálja a kérdést.

A szerző széles politikai-ideológiai háttér felvázolásával mutat rá a századvégi német imperializmus kulturális válságára. Ezzel hozza összefüggésbe a kilencvenes években alakult számos közművelődési egyesület működését, melyeknek célja a néptömegek kulturális színvonalának emelése volt. A népművelők figyelme hamarosan a könyvtárakra irányult, bennük ismerték fel azt a társadalmi-intézményi formát, amely a „freie Volksbildung”, a szabad népművelés alapja, legfontosabb előmozdítója lehet. A porosz államhatalom által már előbb szervezett és támogatott „népkönyvtárak”, gúnynevükön „irodalmi népkonyhák” („literarische Suppenküche”) silány könyvanyagokkal, mostoha körülményekkel és nem is leplezett ideológiai céljaikkal erre a szerepre természetesen nem voltak alkalmasak. A „tudományos” könyvtárak pedig zárva voltak a néptömegek előtt. A követendő példakép az amerikai „public library” lett, önálló épületeivel, nyilvános olvasótermével, színvonalas állományával, szakképzett könyvtárosaival. Hasonló célokkal indult meg a kilencvenes évek elején Németországban a „Bücherhalle” mozgalom, elnevezésébe is utalva az egyik legfontosabb követelményre, az olvasóteremre. Nem véletlen, hogy az első ilyen intézmények iparvidékeken, a városi-nagyipari munkásság centrumaiban

jöttek létre. Az új intézmények az amerikai példának megfelelően a helyi hatóságok pénzügyi forrásaira és a nagyvállalatok, bankok alapítványaira támaszkodtak. A mozgalom terjedése nem volt zökkenőmentes, számtalan helyi harc kísérte, de ahol az intézmény megkapta a megfelelő támogatást, a fejlődés ugrásszerű volt. (Pl. az új Charlottenburg-i könyvtár 1899 és 1906 között kölcsönzési forgalmát megnégyszerezte.) Korán létrejöttek az önálló ifjúsági és gyermekrészlegek, sőt a zenei közművelődési könyvtárak is. A század első évében a szakképzett személyzet kiképzésére megindultak az első szervezett közművelődési könyvtárosi tanfolyamok.

A „Bücherhalle” mozgalom húsz évének elemzésében a szerző helyteleníti a könyvtárügy kettészakadását közművelődési és tudományos ágra. A sajátos németországi viszonyokkal magyarázza, hogy a „Bücherhalle” megjelenése a „népkönyvtár” és a „tudományos” könyvtár között újabb könyvtártípust hozott létre, s ezzel hozzájárult a német könyvtárügy kettészakadásához, illetve azt hosszú időre véglegesítette. Ezt a szervezeti de még inkább szemléleti szakadékoszt a szerző véleménye szerint a német könyvtárügy még ma sem tudta kellően áthidalni. Emellett a „Bücherhalle” mégsem tudta a „public library” eszméjét a maga teljességében megvalósítani: sajátos forma lett a „népkönyvtár” és a régi német városi könyvtár ötvözetéből.

Mint az elmondottakból is látszik, a tanulmány a történeti áttekintésen kívül igen sok elméleti fejtegetést tartalmaz. A „Bücherhalle” példáján megkísérli az alapvető és törvényszerű összefüggések megmutatását egy adott osztálytársadalom uralkodó társadalmi eszméi és társadalmi intézményei között. Igyekeznek választ adni arra a kérdésre, milyen mó-

don hívják életre az adott gazdasági-társadalmi alap igényeinek és szükségleteinek legjobban megfelelő kulturális intézményeket.

A könyv magyar szempontból is tanulságos, mivel a német könyvtárügy erősen hatott a magyar viszonyokra, s a porosz mintájú „népkönyvtárak” kritikája pontosan ráillik a korabeli magyar

könyvtárakra is. A „public library” eszméjének hirdetése nálunk később kezdődött, de vezető alakjának, Szabó Ervinnek egy cikkét Wolfgang Mühle tanulmánya is idézi. (Zur älteren Bücherhaltenbewegung als Beginn der deutschen Volksbücherei im Zeitalter des Imperialismus. Berlin, 1968. 139. l.)

Somkuti Gabriella

HOVÁNYI GÁBOR : NEM HAGYOMÁNYOS OSZTÁLYOZÓRENDSZEREK ÉS ELJÁRÁSOK

A kiadvány célja — ahogy azt a bevezetés megjelöli —, „hogyan a könyvtárügy és szakirodalmi tájékoztatás vezető szakemberei számára áttekintést adjon azokról a külföldi osztályozórendszerekről, amelyeknek hazai bevezetése célszerű lehet”. A csekély terjedelem miatt a szerző csak a főbb típusok ismertetésére vállalkozhatott, mégis jó, hézagpótló áttekintést nyújt. Anyagát úgy csoportosítja, hogy a hazai gyakorlat feltételeit is megjelöli. A füzet első fejezete tárgyalja az osztályozórendszereket, az *Uniterm-rendszert*, az *alkotóelemzéses*, a *kategóriajelölő*, a *szerepjelölő* és a *deskriptoros rendszereket*, a 2—5. fejezetek pedig lényegében nem osztályozó rendszerekről, hanem a különféle válogató és indexelő eljárásokról szólnak illetve a *különféle lyukkártyás és gépi válogató-eljárások osztályozórendszereiről*. Ezek sorában ismerteti a „manuális eljárásokat” (talán helyesebben: a nem mechanikus válogatóeljárások céljára szolgáló, nem hagyományos osztályozási módszereket), továbbá a kézi lyukkártyás, a gépi lyukkártyás, a mikrofilmes és végül az elektronikus számítógépes válogatás számára alkalmas rendszereket, kiemelve előnyeiket és hátrányaikat. A *szövegekörnyezetes tárgyszórendszer*, a *Syntol-rendszer* és a *Prestiv-rendszer* ismertetése kis terjedelme ellenére is igen jól felkeltheti az érdeklődést ezeknek az újszerű eljárásoknak a megismerésére. Ennek érdekében a szerző a fejezetek végén közli a legfontosabb külföldi szak-

irodalom bibliográfiáját is. Jó segítséget nyújt a füzetet kiegészítő *értelmező szójegyzék*, mely az egyes meghatározások vitatható pontosságá ellenére is megkönnyíti az osztályozáselmélet szakirodalmában tájékoztatlanabbak számára is az értelmezést. Ez már azért is szükséges, mert a szerző az ismereteket olyan osztályozáselméleti terminológiával és olyan tömör megfogalmazásban közli, mely a füzet célkitűzésével össze nem egyeztethető előismereteket feltételez. Kérdéses, hogy az említett értelmező szójegyzék a megértéshez szükséges valamennyi fogalom meghatározását tartalmazza-e, és hogy maguk a meghatározásokban szereplő fogalmak nem kívánának-e további értelmezést? Néhány meghatározásban a fogalmat önmagával definiálja, például a „szerepjelölő” esetében is. A szerző osztályozási terminológiájának bonyolultságával néhány esetben vitatkozni lehetne. Helyesebb lett volna, ha az osztályozórendszer szót ritkábban használja és helyette a jobban odaillő egyéb kifejezésekkel is él, így például a vezérszó nem az osztályozórendszer, hanem a vezérszórendszer vagy vezérszójegyzék meghatározott osztályának szóképével azonos.

A Könyvtárgépesítési füzetek sorozatának 4. száma néhány hiányossága ellenére is igen hasznos, benne gondolat-keltő kiadványt kaptak kézhez a könyvtárosok és a dokumentálók. (KMK, 45 l. 4,50 Ft.)

Babiczy Béla

NÉMET KÖNYVTÁRJOGI SEGÉDLET

Ezzel a címmel ismertettük a Könyvtáros 1965. évi júliusi számában (434. l.) a Német Demokratikus Köztársaságban, a Staatsbibliothek gondozásában megjelent könyvtárjogi ABC első kiadását.

A „Kleines ABC rechtlicher Regelungen für Bibliothekare” átdolgozott és lényegesen bővített kiadása 1967-ben már

a szerkesztő és összeállító munkaközösség tagjainak megnevezésével jelent meg, a lipcei Bibliográfiai Intézet kiadásában.

A könyvtárjogi ABC két fő részre oszlik. Ez a két rész jellegében is eltér egymástól. A kézikönyv jó egyharmadát kitevő anyaga lényegében könyvtárjogi

kislexikon, amelyben betűrendben ad tájékoztatást — laikusok számára is közérthetően — a könyvtári gyakorlatban felmerülő, jogilag szabályozott kérdésekről, megjelölve a kérdéssel kapcsolatos valamennyi jogszabály pontos lelőhelyét. A címszavaknál a vonatkozó jogszabályok legfontosabb rendelkezéseit idézi.

A második fő rész a legfontosabb jogszabályok teljes szövegét közli. A könyvtárjogi segédletet a szokásos mutatókon kívül (rövidítések jegyzéke, tárgymutató és tartalommutató), a tárgyszavak szisztematikus áttekintő táblázatával is igyekeznek használhatóbbá tenni.

A könyvtárjogi ABC-t tartalmilag és formailag is legjobban úgy értékelhetjük, ha az első kiadáshoz viszonyítva vizsgáljuk.

Általánosságban elmondhatjuk, hogy nagy fejlődést tapasztalhatunk a szerkesztés gondosságát, az ismertetett anyagot, annak terjedelmét és a kézikönyv kiállítását illetően is.

A szerkesztők feladataikat tágabban

értelmezték mint azelőtt s a kézikönyvben helyet adtak a határterületek legfontosabb rendelkezéseinek is (könyvkereskedelem, felső iskolai tanulmányok, szerzői tiszteletdíjak, a könyvtáros szövetség szervezeti szabályzata s általában a dokumentáció). A segédlet ezáltal már *nemcsak a tudományos könyvtárak dolgozóihoz*, hanem *minden könyvtárhoz* szól s ennek megfelelően tágabb területet ölel fel. A könyvtárosok munkáját könnyíti azzal is, hogy helyenként közli a legfontosabb űrlapok formáját és szövegét is (nyomtatványok, könyvkölcsönzéssel kapcsolatos űrlapok).

Újra közli azokat a jogszabályokat, amelyeket az első kiadás is tartalmaz, ha továbbra is érvényesek. A kézikönyv terjedelmét tekintve több mint háromszorosa az első kiadásnak. Kiállítás és papíranyaga lényegesen jobb, mint az első volt. Példányszámát az impresszum nem közli, de kétségtelen, hogy publikációja is jelentősen megnőtt.

dr. Takács József

KÉZI LYUKKÁRTYÁK A SZAKIRODALMI TÁJÉKOZTATÁSBAN

Néhány korábbi, kisebb-nagyobb lélegzetű és jelentőségű tanulmány után végre megjelent az első hazai kézikönyv a manuális lyukkártya-rendszerekről. Bízvást nevezhetjük így Balázs Sándor és Horváth Tibor vállalkozását: könyvük összefoglalja mindazt, amit a perem-, rés- és fénylyukkártyákról tudni érdemes (ideértve alkalmazási területüket, beszerezhetőségüket is), eligazít bennünket a lyukkártya-rendszerek létrehozásának előkészítő munkáiban és végül bibliográfiai kalauzt ad a lyukkártya-rendszerek szakirodalmához.

A könyv betölti azt a feladatát, amelyre szánták: megtanít bennünket a lyukkártya-rendszerek használatára. A könyv tehát jó. Ezt hangsúlyozni kell, mert a könyv élére írt előszó szerzője mintha kételkedni látszanék ebben. Szerinte jobban kellett volna az elmélet és gyakorlat közötti helyes arányokra törekedni. (Az olvasóban megválaszolatlan marad a kérdés; hogy akkor miért nem alakították át a kéziratot? Különösen, ha mint az előszóból megtudjuk, ezt a véleményt a lektorok is egyöntetűen osztották és különösen, ha a könyv két kiadója közül az egyik éppen az előszó-szerző: Barabási Rezső.)

Kritikai gyakorlatunkban némileg szokatlan dolog, hogy a könyvhöz írt kiadói előszóval vitatkozzunk. Az elmélet és a gyakorlat kifogásolt aránya ügyében

azonban meg kell tennünk. Arról van szó ugyanis, hogy itt az ideje értelmes, felnőtt embereknek tekintenünk a könyvtárosokat, akiknek a lyukkártya-rendszerek iránt érdeklődő zöme könnyűszerrel megenésztli a középiskolai ismeretanyag határait túl nem lépő „matematizálást”. Aki pedig erre nem képes, mindig találhat a keze ügyében egy matematika-szakos tanárt (könnyebben, mint egy lyukkártya specialitást). A könyvön mindenképpen érdemes átrágnunk magunkat, nemcsak praktikus és ismeretbővítő haszna miatt, hanem — es ez sem lebecsülendő szempont — mert a voltaképpen általános bevezetésnek szánt könyv egy kisse a modern könyvtáros-ság rangját is bizonyítja. Azt ugyanis, hogy a matematikai (más vonatkozásban

pedig a szociológiai) módszerek behatolása nemcsak átalakítja, hanem több területen tudományos igényűvé is változtatja a könyvtári munkát, megpedig nemcsak a tudományos- és szakkönyvtárakban, hanem a nagyobb közmuvelődési könyvtárakban is. A „deszkriptorológiát”, a deszkriptor-elméletet külön meg kell említenünk, hiszen olyan ismeretágról van szó, amelynek alapjait a korszerű közmuvelődési könyvtárosnak ismernie illenék. A szerzők érdeme, hogy ezzel a kérdéskörrel és a kódolás alapelemeivel a könyv terjedelméhez mértén részletesen s — ami ennél is fontosabb — módszeresen és közérthető nyelven foglalkoztak.

Ámbar éppen a szóban forgó „Szervezés” (voltaképpen ennek ürügyén a lyukkártya-rendszerek szellemi előkészítésével foglalkozó) fejezet veti fel a könyv talán egyetlen lényegesebb tartalmi hiányát. Kimaradt ugyanis belőle a lyukkártya-rendszer létrehozásának egyik legfontosabb megelőző fázisa — a gazdaságossági vizsgálat, annak mérlegelése, hogy a várható használat gyakorisága milyen arányban áll majd a létesítési és fenntartási költségekkel. A gazdaságossági vizsgálat az állami-tanácsi költségvetéseknek és a vállalati rezi terhére fenntartott könyvtáraknak ma sem legerősebb oldaluk, épp ezért célszerű lett volna a viszonylag ugyan olcsón beszerezhető, de meglehetősen drágán előkészíthető (és sok esetben drágán fenntartható) kézi lyukkártya-rendszerek gazdaságosságával is foglalkozni. A könyv végére — mintegy összefoglalásként — kívánkoznék ez a fejezet, amely a kártyarendszerek lehetőségeit költségvetényezőik tükrében vizsgálva, metodikát nyújthatna a gazdaságossági vizsgálatokhoz.

Itt kell megemlítenünk, hogy szerzői bevezetést ugyan semmiképpen sem kötelező írni, de a szakkönyvek túlnyomó

részénél bevett és bevált gyakorlat. Ezért alkalmazásától kár volt eltekinteni, annál is inkább, mert megtudhattuk volna belőle, hogy a szerzők milyen forrásmunkákra, gyakorlati tapasztalatokra támaszkodva állították össze könyvüket. (Erre vonatkozólag a kötet végén közölt — egyébként kitűnő — szakirodalmi kalauzból legfeljebb csak következtetni tudunk).

A könyv minden egyéb, lényeges fogatékossága már nem a szerzők, hanem a kiadó (vagy a nyomda?) rovására írandó. A második kiadó (KMK) megnevezésének elmulasztásán kívül nemcsak az — úgy tűnik — elkerülhetetlen sajtóhibákat kell fájlnunk, hanem azt is, hogy az ábrák szinte szigorú következetességgel nem a hivatkozást tartalmazó oldalpárookra kerültek. Több mint kétséges, hogy érdemes-e vélt esztétikai (tördelési) szempontok érvényesítése miatt megnevezíteni a könyv elsődleges használati funkcióját: az olvasást. Vitathatónak kell minősítenünk (még a rotaprint-technika szűkös kellékárának ismeretében is) a szerzők által „kevésbé fontosnak” tartott szövegrészeknek szélesebb margóval és függőleges vonallal való megkülönböztetését, mert ez a tipográfiai megoldás szerintünk éppen az ellenkező hatást: a figyelem felkeltését, a kiemelést eredményezi.

Azt mondtuk, hogy a könyv jó, és ezt az állításunkat fenntartjuk. A felsorolt — jórésben alaki — kifogásaink nem csökkentik értékét, de lehetőséget adnak arra, hogy az esetleges újabb kiadásra nemcsak bővített tartalommal, hanem tökéletesebb kivitelben kerülhessen sor.

Erre annál inkább is szükség lenne, mert Balázs Sándor és Horváth Tibor könyve a felsőfokú könyvtárképzésben szintén hasznos segédletül szolgálhatna. (Népművelési Propaganda Iroda, 175 l.)

Zircz Péter

A NÉPMŰVELÉSI ÉRTESÍTŐ 1968. 3. számában több olyan tanulmány jelent meg, mely a könyvtárosok érdeklődésére is számot tarthat. Buza Péter a kispesti Vörös Csillag Traktorgyár dolgozói körében vizsgálja az olvasási kultúra és az izlés fejlettségét; dr. Rudas János a szabadidő-tevékenységek társadalmi struktúráit tárja föl; Fábian Miklós azt vizsgálja, hogy Pest megye egyik járásában a könyveknek milyen tartós hatása fedezhető fel az emberek tudatában; Sipos Zsuzsanna és Metzger Marietta pedig a művelődésügyi vizsgálatok módszertanához ad hasznos szempontokat.

A ZALAEGRSZEGI MEGYEI KÖNYVTÁR Gönczi Ferenc néprajztudós halálának 20. évfordulója alkalmából emléktábla leleplező ünnepséget és kiállítás rendezett Rádon, majd Pálóczi Horváth Ádám költőnek, a magyar népköltészet kiváló gyűjtőjének emlékére tartott hasonló megemlékezést a petrikeresztúri klubkönyvtárban. A könyvtár mindkét alkalommal az ünnepelt író föműveit felsoroló bibliográfiát tett közzé stílusos meghívóján.

Könyvtári kiadványok

KÓDELMÉLETI BIBLIOGRÁFIA jelent meg a Központi Fizikai Kutató Intézet és a Távközlési Kutató Intézet közös vállalkozásában. Dénes József rendkívül gazdag, több mint 1100 tételes összeállításával előbb a latin betűs kiadványokat és cikkeket sorolja fel, szerzői betűrendben, a vonatkozó referáló lapok megjelölésével, majd a cirill írással megjelenteket, s mindenkor jelzi, hogy mely cikkek lelhetőek fel fordításban is.

Az 1968/69. ÉVI SZAKSZERVEZETI POLITIKAI tömegoktatáshoz a SZOT ajánló irodalomjegyzéket jelentetett meg. A Társadalmunk időszzerű kérdései c. sorozatban kiadott jegyzék anyagát a Vas megyei SZMT könyvtár* állította össze. A vezető propagandistáknak és könyvtárosoknak szánt kiadvány első sorban azokat a könyveket tartalmazza, amelyek minden szakszervezeti könyvtárban megtalálhatók. A könnyebb használat és áttekinthetőség céljából az anyag témák szerint tagolódik. A könyvek mellett folyóirat- és újságcikkek is helyet kaptak a jegyzékben.

SZAKIRODALMI FORRÁSISMERET. KÖZGAZDASÁGTUDOMÁNY címmel a KMK kiadta Dienes Gedeonné összeállítását. A könyvtárosképzés füzetei c. sorozatban megjelent tömör összefoglaló munka először magának a tudománynak ágazatait mutatja be, majd a szakirodalom forrásait csoportosítja, kitér a tudománykör intézményeire is, végül a kutatómunka legfontosabb forrásainak bibliográfiáját közli függelékben.

Az 1968—69-es PÁRTOKTATÁSI évad tananyagához ajánló jegyzéket bocsátott ki a Tatabányai Megyei Könyvtár. A jegyzék a pártoktatás négy tanfolyamához (A szocializmus építésének kérdései; Közgazdasági alapismeretek; Gazdaságpolitikai tanfolyam ipari illetve mezőgazdasági tagozat; Világpolitika és világgazdaság) ajánl könyveket és folyóiratcikkeket. A füzetet Kovács Emil állította össze.

ISMERETTERJESZTŐ előadás-sorozataihoz két ajánlójegyzéket adott ki a Pécsi Megyei Könyvtár. Az irodalmi ismeretterjesztést szolgáló jegyzék válogatást ad a legfontosabb lírai antológiákból és elbeszélésgyűjteményekből, majd a művek mélyebb megértését elősegítő esztétikai művekből, esszé- és tanulmánykötetektől ajánl több kiváló munkát. A másik összeállítás a zene irodalmában kalauzol: zenetörténeti művek és zenész életrajzok olvasását ajánlja az olvasónak.

EX LIBRIS

Winkelbauer Pál ex librise

TAKARMÁNYOZÁS címmel adta ki a Károlyi Mihály Országos Mezőgazdasági Könyvtár az elmúlt 3—4 évben megjelent, ide vágó cikkek, tanulmányok kivonatos ismertetését illetve azok egyrészének bibliográfiai adatait. A füzete része annak az ajánló bibliográfia sorozatnak, amely Szakirodalmi Tanácsadó címmel a mezőgazdasági termelés előtérben álló kérdéseinek legújabb irodalmát kívánja megismertetni az érdekeltekkel.

KÖNYVEK ÉS FOLYÓIRATOK AZ ÚJ GAZDASÁGI MECHANIZMUSBAN címmel állított össze ajánló jegyzéket a Kiskunfélegyházi Járási Könyvtár. Az 500 példányban kiadott füzete csaknem 50 könyvet és 40 folyóiratcikket sorol fel szerzői betűrendben.

GYARAPODÁSI JEGYZÉK jelent meg a Szombathelyi Megyei Könyvtár kiadásában az 1967. év beszerzéseiről. A kötet a megyében működő járási, városi könyvtárak és az SZMT Központi Könyvtár állományának növekedéséről is tájékoztat.

IRODALOMJEGYZÉK A POLITIKAI ISKOLÁK számára címmel adott ki a pártoktatáshoz kapcsolódó bibliográfiát az MSZMP Somogy megyei Bizottsága és a Kaposvári Megyei Könyvtár. A jegyzék a különböző tanfolyamok tananyaga szerint bontja anyagát, azon belül tovább tagolja az előadások tartalma alapján. Tételei, melyek a legújabb és legfontosabb folyóiratcikkeket is felvevő, annotáltak. A jegyzék függelékében a falusi téli tanfolyamokhoz is ajánl irodalmat.

A TANÁCSKÖZTÁRSÁG ESEMÉNYEI BORSODBAN címmel igen hasznos segédletet jelentetett meg a Miskolci Megyei Könyvtár. A 800 példányban megjelent, 200 lap terjedelmű munka — Kluger Lászlóné és Hubay Ágnes összeállítása — 1919 március 16-tól augusztus 16-ig időrendben adja a megye, de főként Miskolc város eseménynaptárát. A két miskolci napilap, a Reggeli Hírlap és a Miskolczi Napló ez időben megjelent híreiből kialakuló kronológiát szöveggyűjtemény követi a két lap fontosabb cikkeiből, majd az emlékművek bemutatása, és az 1959-ben kitüntetett veteránok felsorolása következik. A forrásértékű kiadvány megkönnyíti a történészek, tanárok, népművelők munkáját, a történelem iránt érdeklődő olvasókat pedig e korszak alaposabb megismerésére serkentheti.

A MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁROSOK TÁJÉKOZTATÓJÁNAK 1968. évi 3. száma ismerteti a Mezőgazdasági és Élelmiszerügyi Minisztérium információs központjának tevékenységét, foglalkozik az ETO változások átvezetésének könyvtári problémáival, folytatja az amerikai könyvtárak gépesítéséről és automatizálásáról szóló tanulmányának az előző számokban megkezdett közlését, szemle rovatában pedig a külföldi és a hazai újabb könyvtári szakirodalomról ad képet.

AZ ORSZÁGOS TAKARÉKPÉNZTÁR kiadásában rendszeresen megjelenő Dokumentációs és Könyvtári Tájékoztató — a pénzügy és hitel témakörébe vágó folyóiratcikkek és könyvek jegyzéke — az 1968. decemberi számtól kezdve az OTP Szakirodalmi Szemlével összevontan és a múlthoz képest rövidebb időközökben jelenik meg.

A KÁROLYI MIHÁLY ORSZÁGOS MEZŐGAZDASÁGI KÖNYVTÁR valamint a mezőgazdasági jellegű felsőoktatási és kutatóintézeti könyvtárak külföldi mezőgazdasági szakkönyveinek 1968. évi 3. és 4. számú gyarapodási jegyzéke az eddigi gyakorlatnak megfelelően az ETO szakrendjében sorolja fel az új szerzeményeket, a leltőhely megjelölésével.

KÖZÖS KIADVÁNYBAN ismerteti szolgáltatásait a Szentgotthárdi Járási Könyvtár és a Szakmaközi és Járási Művelődési Központ. A nyitvatartási idő, a beiratkozás tudnivalói, a katalógusok használata illetve a művészeti csoportok, szakkörök, tanfolyamok tevékenységének bemutatása kapott helyet az izléses, fényképekkel illusztrált füzetben.

A PEST MEGYEI KÖNYVTÁROS 1968. évi 4. száma az évfordulók könyvtári hírei mellett a tiszteletdíjas könyvtárosok számára meghirdetésre kerülő munkaverseny feltételeit ismerteti. Tanácsokat ad az 1969. évi munkatervek összeállításához, és foglalkozik a klubkönyvtárak problémáival is.

A KOMÁROM MEGYEI KÖNYVTÁROS 1968. évi 3. száma a megye munkáslakta településeinek könyvtári ellátottságát vizsgálja: cikket közöl az „olvasó népért” mozgalomról és a könyvtárak mellett működő társadalmi tanácsokról; portrét rajzol Koronka Zoltán szakszervezeti könyvtárosról, aki 20 éve látja el ezt a tiszttét a tatabányai alumíniumkohó könyvtárában.

A FŐVÁROSI SZABÓ ERVIN Könyvtár Híradójának 1968. november-decemberi száma beszámolót közöl arról, hogyan vesznek részt a kerületi könyvtárak a forradalmi évfordulók megünneplésében, és milyen eredménnyel járt a gyermekkönyvtárakban lebonyolított jubileumi képzőművészeti pályázat. A kiadvány a 14 éven felüli olvasók számára alakulásával is foglalkozik, és egy érdekes kísérletről ad hírt: miként próbálják megkedveltetni a gyermekekkel a klasszikus zenét az egyik kerületi könyvtárban.

BARANYARÓL, MÚLTARÓL, MÁRÓL — ajánl irodalmat a Pécsi Megyei Könyvtár helyismereti gyűjteményén alapuló ajánló jegyzék. A szép kiviteli, térkép borítóval ellátott füzet bevezető tanulmánya bemutatja a „Baranya Könyvtár” nevét viselő helyismereti gyűjteményt, kurrens anyagát, értékes könyveit, folyóiratait, kép- és térképgyűjteményét. Bibliográfiái előbb Baranya megye illetve Pécs fontosabb irodalmát sorolják föl, majd a Komlórról, Mohácsról, Pécsváradról, Siklósról és Szigetrárról szóló műveket, végül a megye községeivel foglalkozó kiadványokról adnak áttekintést. A sokszorosított kiadvány végén összeállítás található a Baranya Könyvtár hírlap- és folyóiratanyagából.

A Fővárosi Szabó Ervin Könyvtár Rottenbiller utcai kerületi könyvtára (Kovács Ferenc felvételei)

Ára: 6,— forint